

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NECÎB MAHFÛZ'UN
'KUŞTUMUR' ADLI ROMANININ TAHLİLİ**

**Hazırlayan
Sümeyye BABAYİĞİT**

**Danışman
Doç. Dr. Metin PARILDI**

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2022, KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

NECÎB MAHFÛZ'UN
‘KUŞTUMUR’ ADLI ROMANININ TAHLİLİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Sümeyye BABAYİĞİT

Danışman
Doç. Dr. Metin PARILDI

Ağustos 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Sümeyye BABAYİĞİT

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Necîb Mahfûz'un 'Kuştumur' Adlı Romanının Tahlili

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 75 sayfalık kısmına ilişkin 24.08.2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 15'tür.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 24/08/2022

Danışman: Doç. Dr. Metin PARILDI Öğrenci:Sümeyye BABAYİĞİT

KILAVUZA UYGUNLUK

“Necîb Mahfûz’un ‘Kuştumur’ Adlı Romanının Tahlili” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Sümeyye BABAYİĞİT

Danışman

Doç. Dr. Metin PARILDI

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı V.

Doç. Dr. Menderes GÜRKAN

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç Dr. Metin PARILDİ danışmanlığında **Sümeyye BABAYİĞİT** tarafından hazırlanan “**Necîb Mahfûz’un ‘Kuştumur’ Adlı Romanının Tahlili**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri** Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

01 /08 / 2022

JÜRİ:

Danışman

Üye

Üye

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve Sayılı kararı ile onaylanmıştır. / / 2022

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Mısırlı yazar Necîb Mahfûz, Modern Arap edebiyatının önde gelen romancılarından biridir. 1988’de Nobel Edebiyat Ödülü alarak uluslararası platformlarda adından sıkça söz ettirmiştir. Mahfûz’un eserleri başta İngilizce olmak üzere birçok dile çevrilmiştir. Çok sayıda eseri Türkçeye de çevrilen Mahfuz, akademik alanda da yoğun bir ilgi görmüştür.

Necîb Mahfûz’un romanları ve hikâyeleri okunduğunda onun çok iyi bir gözlemci olduğu anlaşılır. Yazar, bu gözlemlerini özellikle, Kahire’de orta sınıfın yoğun olarak bulunduğu mekânlara sıkça giderek yapmıştır. İnsanları, olayları bize çok canlı bir şekilde aktarmasının sırrını, bu mekânlarda yaptığı gözlemlerde aramak gerekir. Dolayısıyla, Mahfûz’un romanlarını ve hikâyelerini okuyanlar, kendilerini o mekânların ve olayların içinde bulurlar. Çalışma konumuz Kahire’nin bu özel mekânlardan birinde geçmektedir.

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamış olduğum bu çalışmamda Necîb Mahfûz’un “Kuştumur”(Kuştumur Kahvehanesi) adlı romanını tahlil etmeye çalıştım. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır; Birinci bölümde Necîb Mahfûz’un hayatını, hikâyelerini, romanlarını ve makalelerini ele aldım. İkinci bölümde yazarın “Kuştumur” adlı romanını zaman, mekân, kişiler ve anlatım özellikleri gibi açılardan incelemeye çalıştım. Alıntıların tercümelerinde, romanın Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından ‘Kuştumur Kahvehanesi’ adıyla yayınlanan Türkçe tercümeden yararlandım.

Bu çalışmanın, Necîb Mahfûz’un romanlarına, hikâyelerine ilgi duyan herkese faydalı olmasını temenni ediyor ve çalışma sırasında bana rehberliğiyle her zaman yol gösteren, vakit ayırarak yardımcı olan danışmanım Sayın Doç. Dr. Metin Parıldır’ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sümeyye BABAYİĞİT, Kayseri, 2022

NECİB MAHFÛZ'UN 'KUŞTUMUR' ADLI ROMANININ TAHLİLİ

Sümeyye BABAYİĞİT

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2022

Danışman: Doç. Dr. Metin PARILDI

ÖZET

Bu çalışmamızda Necîb Mahfûz'un 'Kuştumur' adlı romanını inceledik ve yazarın hayatı hakkında bazı bilgiler verdik, edebiyata olan katkılarını aktarmaya çalıştık. Mısır'ı da kısaca tanıttık. Tahlilini yapmış olduğumuz romanın konusunu, beş yakın arkadaşın ilkokuldan başlayarak bütün hayatları boyunca bitmeyen dostlukları, aile ilişkileri ve gençlik serüvenleri oluşturur. Beş arkadaşın birisi anlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Onunla ilgili romanda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Romana adını vermiş olan Kuştumur Kahvehanesi ise beş yakın arkadaşın en iyi zaman geçirdikleri yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca romanda yaşadıkları yer olan Mısır'ın siyasi yapısına da yeterince değinilmiştir. Bu çalışmamızda romanın her yönden detaylı şekilde tahlilini yaptık. Böylece romanın konusunun daha iyi anlaşıldığına inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Arap Romanı, Necib Mahfuz, Kuştumur

ANALYSIS OF NAGUIB MAHFOUZ'S NOVEL 'QUSHTUMUR'

Sümeyye BABAYİĞİT

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

M.Sc. Thesis, August 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Metin PARILDI

ABSTRACT

In this study, we examined Naguib Mahfouz's novel named Qushtumur. We shared some information about his life and tried to convey his contributions to literature. We briefly introduced the country of Egypt. The subject of the novel, which we have examined is the endless friendships, family relations and youth adventures of five close friends throughout their lives, starting from primary school. One of those five friends appears to be the narrator. There is no information about the narrator in the novel. Qashtamar Coffehouse, which gave its name to the novel is the place where five close friends spend their best times. In addition, the political structure of Egypt, where they live, is sufficiently mentioned in the novel. In this study, we analyzed the novel in detail from every aspect. Thus, we believe that the subject of the novel is better understood in this way.

Key Words: Arabic Literature, Arabic Novel, Naguib Mahfouz, Qushtumur

İÇİNDEKİLER

NECİB MAHFÛZ'UN 'KUŞTUMUR' ADLI ROMANININ TAHLİLİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB MAHFUZ (1911-2006)

1.1. Hayatı	3
1.2.Eserleri	7
1.2.1.Hikâyeleri	7
1.2.2. Türkiye’de Hakkında Yazılan Makâleler	8
1.2.3. Türkçeye Çevrilen Romanları	10

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB MAHFÛZ'UN 'KUŞTUMUR' ADLI ROMANI'NİN İNCELENMESİ

2.1. Özet.....	13
2.2. Şahıs Kadrosu	26
2.2.1. Sadık Safvan el-Nadi.....	28
2.2.2.Sadık Safvan’ın Annesi	29
2.2.3.Sadık Safvan’ın Kuzeni.....	29
2.2.4.Sadık Safvan’ın Oğulları.....	29
2.2.5.Hammade Yusri el-Halavani	29

2.2.6. Yusri el-Halavani Paşa	30
2.2.7. Afife Bedrettin Hanım.....	30
2.2.8. Hammade'nin Kardeşleri	30
2.2.9. Tahir Ubeyd el-Armalavi	30
2.2.10. Dr. Ubeyd el-Armalavi.....	31
2.2.11. İnsaf el-Kuleli Hanım.....	31
2.2.12. Derya	31
2.2.13. İsmail Kadri Süleyman.....	32
2.2.14. Kadri Süleyman Efendi.	32
2.2.15. Fatiha Asal Hanımefendi.....	32
2.2.16. Hebatallah.....	32
2.2.17. Sa'd Zağlül	32
2.2.18. el-Sabbah.....	32
2.2.19. İhsan	33
2.2.20. Raife Hamza.....	33
2.2.21. Samira el-Maruki.....	33
2.2.22. İbrahim el-Vali Efendi	33
2.2.23. Leyla Hassan	34
2.2.24. Sina İbrahim	34
2.2.25. Emine Hamdi.....	34
2.2.26. Enver Bedri	34
2.2.27. Mustafa el-Nahhas.....	34
2.3. Zaman.....	34
2.4. Mekân	37
2.4.1. Açık Mekânlar.....	39
2.4.1.1. Bab el-Nasr Mezarlığı	39
2.4.1.2. Han el-Halili Çarşısı	39
2.4.1.3. Tahrir Meydanı	39
2.4.1.4. Asvan	40
2.4.1.5. el-Uksur	40
2.4.2. Kapalı Mekanlar.....	40
2.4.2.1. el-Baramuni İlkokulu.....	40

2.4.2.2.Mere de Dieu	40
2.4.2.3.Zamalek	41
2.4.2.4.Maadi Hastanesi	41
2.4.2.5.Mısır Ulusal Bankası	41
2.4.2.6.Yunan Hastanesi	41
2.4.2.7.Milli Kütüphane.....	41
2.5. Ana Fikir	41
2.7. Dil Ve Üslup	43
2.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı	44
2.9. Tematik Kurgu	46
2.9.1.Aşk	46
2.9.2.Arkadaşlık ve Dostluk İlişkileri	48
2.9.3.Vatanseverlik.....	52
2.9.3.1.Vefd Partisi	55
2.9.4.Tarih	57
2.9.5.Aile Kavramı	58
2.9.6.Din.....	61
2.9.7. Ölüm.....	64
2.10. Anlatım Teknikleri	65
2.10.1. Müdahil Anlatıcı	65
2.10.2. Otobiyografik Anlatım	65
2.10.3.Diyalog	66
2.10.4.İç Monolog	67
2.10.5.İç Çözümleme	67
2.10.6.Tasvir.....	68
2.10.7.Gözlleme Dayalı Anlatım.....	69
2.10.8.Özetleme.....	70
2.10.9.Geriye Dönüş.....	70
SONUÇ	72
KAYNAKLAR.....	73
EKLER	75

GİRİŞ

Yazarlar da her insanda olduğu gibi doğdukları, büyüdükları, içinde yaşadıkları ortamdan etkilenirler. Bazen yaşadıkları şehrin, ülkenin yapısına bakarak yazarı daha iyi tanıyabiliriz veya anlattıklarını daha iyi anlayabiliriz. Bir romanı tahlil ederken romanın özellikleri ve yazarın geçmişı hakkında bilgi verdiğimiz kadar, yazarın içinde bulunduğu ülkenin tarihini bilmek de bir o kadar önemlidir bizim için. Bundan dolayı öncelikle Mısır hakkında genel bir bilgi verip daha sonra tarihi, sosyal ve siyasal yönü hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Genel olarak Mısır Arap Cumhuriyeti ya da kısaca Mısır denilir. Başkenti Kahire'dir. Ülkenin nüfusunun çoğunu Müslüman Araplar oluşturur. Mısır 2020 yılında yaklaşık 100 Milyon nüfusa ulaşmıştır. Yaklaşık olarak bakıldığında 7000 yıllık bir geçmişı görülür. İlk medeniyetten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilayeti olmuştur. 1922'de Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını elde etmiş ve 1953'te Cumhuriyet ilan edilmiştir. 2011 de yaşanan Mısır devrimi ile 32 yıl boyunca Mısır'ı yönetmiş olan Hüsnü Mübarek gitmiştir. Demokrasiye geçiş çabaları başlamıştır.¹

Mısır batı tarafından Libya, güneyden Sudan, kuzeydoğudan İsrail, kuzeyden Akdeniz ve doğudan Kızıldeniz'le çevrilmiştir. Ülkenin toprakları Gondvana Kıtası'nın temelinde, yeni oluşumlu tortul tabakalarla kaplanmış granit, şist gibi kayalar bulunan bir parçasıdır. Mısır fiziki olarak dört bölgeye ayrılmaktadır: Nil vadisi ve deltası, Doğu çölü (Arap Çölü), Batı Çölü (Libya çölü), Sina yarımadası. Nil nehri, Doğu Afrika'nın Göller bölgesinden doğar, Sudan'dan sonra Mısır'a girer. Nil vadisi Asvan bölgesinde derin ve dar bir şekilde bulunur. Tropikal bölgede ise çok geniş olan nehir ülkenin içerisinde daralmaktadır.

¹ "Mısır", erişim 22 Haziran 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mısır>.

Ve 1100.km uzunluğunda bulunan vadiyi az bir eğimle aşarak Dimyat ve Reşid ağızlarından Akdeniz'e akar. Nil'in doğu tarafında kalan Doğu Çölü, Kızıldeniz'e doğru Kızıldeniz tepeleri olarak geçen ve bazı dorukları 2000 metreyi aşan bir dağ sırasıyla dizilir.²Nil Mısır'da önemli bir ırmaktır. O olmasaydı bugün Mısır sade bir kum çölünden başka bir şey olmazdı.Orada bulunan bitkiler ve hayvanlar için bir can damarıdır. Diğer Avrupa ve Asya ırmakları kururken, Nil onların aksine çoğalmaya başlamıştır. Tufanları andıran yağmurlar başladığı zaman Nil nehri de o esnada yükselmeye başlar. Bu olayın Mısır için nasıl bir hayat ve nasıl bir canlılık başlangıcı olduğunu görmek için Nil nehrinin bu yükselişinden bir ay kadar önce gidip nehrin etrafını görmek lazımdır. Bu tufan ve Nil'in yükselişi hadisesi haziran ayı ortalarına denk gelir. Tabi bu durum Mısır halkı için çok önemli görülür. Hatta Nil yükselirken; “geliyor, gökteki, yerdeki âbıhayat geliyor” diye eski Mısırlılar sevinçlerinin bir göstergesi olarak şenlikler, eğlenceler düzenlerlerdi.

Çünkü Nil'in yükselişi Mısır'ın bayramı olarak görülürdü. Hatta onu ilah sayıp çeşitli şehirler, mabetler tahsis etmişlerdir ve ona Mısır'ın babası şeklinde bir ünvan vermişlerdir. Ancak Nil gerekli ölçüde taşmadığında bu durum onlar için bir felaket anlamına gelir. Hemen o esnada kıtlık baş gösterir ve insanlar yiyecek ot bile bulamaz. Böyle zamanlarda Mısır halkının birbirine girdiği ve çarşı pazarlarda açıktan açığa insan eti satıldığı bile görülmüştür. Ama şimdiki Mısır böyle felaketlere uğramaktan uzaktır. Çünkü büyük ve yeni barajlar, su hazineleri gibi vasıtalar ile Nil'in suları saklanıp, milyonlarca toprak sulanabilmektedir. Bunun sonucunda da topraklardan senede birkaç kere mahsül alınabilmektedir.³ Bu ise o ülkeyi ve halkı kıtlık içine düşmekten korumaktadır.

Mısır ve Nil ile ilgili bu bilgilere baktığımızda gerçekten Nil nehrinin ve onun yağmurlu günlerdeki değişiminin Mısır halkı için çok önemli olduğunu görmekteyiz. Bu sebeplerden dolayı Mısır hakkında genel bir bilgi verirken Nil nehrini de kısaca ele almaya çalıştık.

² Suna Doğaner, “Mısır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004, 553–55.

³ Yusuf Ziya Özer ve Chi, *Mısır Tarihi* (Ankara: TTK Basımevi Yayınları, 1987), 10.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB MAHFUZ (1911-2006)

1.1.Hayatı

Necib Mahfuz 11.12.1911'de⁴ Cemâliye semtinde doğdu. Bu semt Kahire'nin eski semtlerinden biridir. Daha sonra altı yaşında Abbasiye'ye taşınmıştır. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlayan Necib Mahfuz, 1934 tarihinde Kahire Üniversitesi, Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra edebiyat alanına yöneldi. Tüm dünyada tanınmış edebiyatçılardan olan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, İbsen, Flaubert, Sartre, Camus, Mauriac gibi yazarların eserlerini okudu ve etkilendi. Arap dünyasında onu etkilemiş olan, düşünce tarzının ve kişiliğinin oluşumunda önemli rol oynadığı bilinen en önemli yazarlar, Abbâs Mahmûd el-Akkâd ve Tâhâ Huseyn'dir. Kendisi yazarlığı Abbâs Mahmûd el-Akkâd'dan, akılcılığı ve batıyla verimli bir iletişimi ise Tâhâ Huseyn'den öğrendiğini ifade etmektedir. Daima halkı ön planda tutması ile bilinen Kıptî yazar Selâme Mûsâ'da, onun etkisinde kaldığı bir başka kişidir.⁵

Mahfuz 1934 yılından itibaren emekliye ayrılacağı 1971 yılına kadar birçok resmi görevlerde bulunmuştur. İlk yaptığı iş Kahire Üniversitesinde sekreter olarak çalışmaktır. Daha sonra 1939 yılında Vakıflar Bakanlığına geçmiştir.

Burada uzun yıllar çalışmıştır.1954 yılında Kültür Bakanlığında Sinema Eserlerini İnceleme Dairesi Başkanı oldu. İlerleyen zamanlarda ise bu bakanlıkta

⁴ Musa Yıldız, "Necib Mahfuz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2019, 348–50.

⁵ Musa Yıldız, "Necib Mahfuz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)", *Nüsha Dergisi*, 2009, 29.

Sinemadan Sorumlu Müsteşar oldu. Ve emekli olana kadar burada çalıştı. Emekliye ayrıldıktan sonra kendisini tamamen yazmaya vermiştir.⁶

İsviçre'nin Stockholm kentinde bulunan İsveç Akademisi tarafından 13 Ekim 1988 yılında Necîb Mahfûz'a Nobel Edebiyat Ödülü verilmiştir. Mahfûz Arap Dünyasından bu ödüle layık görülen ilk kişi olmuştur.⁷

Düzenli yaşamış olduğu edebi hayattan sonra evlenmek gözünü korkutur. Etrafında görmüş olduğu çay partileri, yaş günü kutlamaları, ziyaretler buna sebep olmuştur. Daha önce edebiyat felsefe konusunda yaşamış olduğu kararsızlığı evlilik konusunda da yaşamaya başlamıştır. En son evlenmemede karar kılar. Ama annesi evlenmesini istemektedir. Üstelik ona evlenmesi için etraftan kızlar da tavsiye ediyordu. Ama Mahfûz, bir arkadaşının baldızıyla evlenmek istedi. Evlendikten sonra el-'Acûza semtine yerleşti. Yaşamış olduğu edebiyat hayatı ve aile şartlarının olumsuzluğundan dolayı evliliği kırk üç yaşında gerçekleşti. Edebi ümitsizliğinden doğan boşluğu evlilikle kapatmak istedi. Önceleri evliliğin edebi hayatına engel olacağını düşünüyordu.

Fakat evlendikten sonra yazarlığa döndüğünde evliliğin aslında kendisine bir engel teşkil etmediğini söylemiştir. Basından duyulup küçümseneceğini düşündüğü için bazı arkadaşları hariç evliliğini gizli tutmuştur.⁸İsimleri Ümmü Gülsüm ve Fatıma olan kızları vardır. Büyük olanın adı Necîb Mahfûz'un çok sevdiği bir şarkıcının adı olduğu, küçüğünün ise dini içerikli olduğu ifade edilmiştir. Büyük kızı Ümmü Gülsüm'ün modern görünümlü olmasına rağmen yatmadan önce Kur'an okuduğunu, namaz kıldığını söylemektedir. Diğer kızı Fatıma'nın ise Amerikan Üniversitesi'nde sekreterlik okuduğunu, kızlarının zevkleriyle kendisinininkinin çeliştiğini belirtmiştir. Kırk dokuz yaşında şeker hastalığına yakalandığını söyleyen yazar, başka pek çok hastalıkla da mücadele etmiştir. Hastalığından dolayı eserlerini sadece belirli vakitlerde kaleme alabilmiştir. Daha sonra göğsünde de ağrılar başlayınca 1988 yılında kendisine verilecek olan Nobel Edebiyat Ödülü'nü alamamış ve kızlarını göndermek durumunda kalmıştır. Rahatsızlığı artınca da İngiltere'ye gitmek istemiştir.

⁶ Musa Yıldız, "Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları" (Gazi Üniversitesi, 1998), 22.

⁷ Musa Yıldız, "Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Kısa Hikayeleri)" (Gazi Üniversitesi, 1992), 11.

⁸ Kazım Ürün, *Necip Mahfuz Ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, 1.Basım (Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002), 84.

O, daha çocuk yaştayken kendisini siyaset içinde bulur. Ancak herhangi bir siyasi kuruluşa katılmamıştır. Diğer pek çok insan gibi Vefd partisine eğilimi vardı. Evde ki siyasi düşüncelerde bunda etkili olmuştu.

Evde ailem Vefd Partisi'ne oldukça sevgi duymaktalardı. Sa'd Zaghlül'ün adını duyduklarında saygıyla anarlar ve onu kutsarlardı. Gazeteleri okumaya başladığımda onun ismini buluncaya kadar sayfaları satırları araştırırdım. Bulunca da orda dururdum.

Ama bize milliyetçiliği öğretenler en başta Arap dili hocaları olmak üzere öğretmenlerimizdi. Bu hocalar ders aralarında milliyetçilikle ilgili konuşurlardı. İngilizlere karşı yapılan gösterilere katılmayıp kaçan çocuklara kızarlardı. Bu gösterilerde gençler, yaşlılar, elinde baston bulunanlar, kapalı kadınlar düzenli bir şekilde yürürlerdi. Ama gerçek gösteriler, kenar semtlerde yapılmaktaydı. Bu yürüyüşlerden hemen sonra alkışlarla boykotlar başlatılırdı. Biz de fakültenin verdiği öğle yemeğini boykot ediyorduk. Öğretmenlerimizin çağrısıyla dâhil olduğumuz gösterilerden şimdiye kadar unutamadığım ve beni etkileyen Beytu'l-Kâdî Meydanı ve el-Cemâliyye caddelerinde kadınların yaptığı gösteridir. Tarih kitapları sadece paşaların hanımları ve sosyete kadınlarının bu gösterilere katıldığını anlatıyorlar. Gerçek bu değil. Ben el-Cemâliyye'de at arabalarının üzerinde gösteriye katılan binlerce kenar semt kadınlarını gördüm.”⁹

İçinde bulunduğu döneme hâkim olan düşünce ve akılcılığın ondaki etkileri açıkça görülmektedir. Felsefî eserleri okumasının sonraki dönemlere katkısı olmuştur. Kişisel düşüncelerin zaman içinde edinilen kültürel değerler ve karşılaşılan durumlar karşısında değişebileceğini belirten yazarın kendi düşüncelerinde de bir takım değişimler olmuştur. Kendisi önceleri inanç, sosyal adalet, bilim, sanat konularına eşit bir şekilde önem vermekteydi. Ancak sonra sanatın değerli bir faaliyet olduğunu anlarken, bilimin en değerli faaliyet olduğunu düşünmeye başlamıştır. İkinci değişen durum ise daha önceden sosyal adalet uğruna ferdi hürriyeti feda etmeye hazırlan, Mısır'da yaşamış olduğu bazı tecrübeler sonucunda ikisini bir tutmanın gerekliliğine inanmıştır. Mahfûz'un yazarlık döneminde üç defa kesinti yaşanmıştır. İlki 1952 devriminden sonra yedi yıllık sürede ortaya çıkmıştır. Yazara göre devrim, ideallerini

⁹ Ürün, *Necip Mahfuz ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, 122.

gerçekleştirmiş ve toplumda onu harekete geçirecek başka sorunlar kalmamıştır. Bu yedi yıl süren sessizlik sonrasında tekrardan yazı hayatına dönüş yapmıştır. Yazar artık toplumda olan bitenleri açık seçik bir şekilde anlatmaktan ziyade felsefi konulardan bahsetmekte ve bunları bir takım sembollerle anlatmaktadır. Bir başka deyişle, varlığın dış görüntüsü üzerinde değil, bizzat varlığın kendisi üzerinde durmaya önem vermiştir. Bu dönemde yazılan eserlerde gerçekçi romanlardan farklı olarak olaylar ve karakterler azalmış, zaman silsilesine uyulmamıştır. Yazar bu dönemlerde kendini ve diğer yazarları bir uçakla şehrin semalarına çıkan ve detayları fark edemeyen kişiye benzetmiştir.

Mahfûz, 5 Haziran 1967 tarihinden itibaren ikinci kez yazı hayatına ara vermiştir. Konu olmadan, gönülsüz olarak sıfırdan başlıyor ama nasıl sonlandıracağını bilemiyordu. İlk kesintiden daha kısa süren bir aşamadan sonra tekrar yazı hayatına dönmüştür. 1973 yılına kadar el-Mirâyâ, el-Hubb Tahte'l-Matar adlı kitapları ve Hammâratu'l-Kıttî'l-Esved, Hikâye Bilâ Bidâye velâ Nihâye adlı seçme hikâyelerle Tahte'l-Mızalla, Şehru'l-'Asel, el-Cerîme adlı hikâye oyun karışımı şeklinde eserler yazmaya başlamıştır. Yazar üçüncü kez, 1973 tarihinden sonra yazı hayatını bitirmeye karar verir. Ancak sonradan yazı hayatına tekrar dönüş yapar. O, 1973'ten sonra ilerlemiş yaşına rağmen pek çok roman ve hikâye yazmıştır. Hânu'l-Halîlî adlı eseri ile Arap Dil Kurumu ödülünü almıştır.

1970 tarihinde Kasru'ş-Şevk ve Beyne'l-Kasrayn adlı eserleri Devlet Takdir Ödülünü almaya hak kazanmıştır. 1972 yılında Mısır'da edebiyat alanındaki üstün başarıları nedeniyle birinci derecede Cumhuriyet Nişanı, Fransa'da Fransız Arap işbirliği kurumu tarafından 1985'de Fransızcaya çevrilen es-Sülâsiyye isimli eseri sebebiyle de bir ödül kazanmıştır. O zamanki adıyla Sovyetler Birliği ile Danimarka'da bulunan farklı birkaç kurum tarafından şeref payeliği ile ödüllendirilmiştir. Makale, hikâye, roman ve tiyatro olarak birçok edebi türde kalem oynatan yazar, bazı senaryolar da yazmıştır. Eserlerini yazarken daha sonraları sinemaya uyarlanacak diye bir düşüncesi olmadığını söyleyen Mahfuz, edebiyatı vazgeçilmez temel bir uğraş olarak gördüğünü, senaryo yazarlığını ise göze ve kulağa hitap eden sinema ve televizyonun o zamanlardaki etkisinden dolayı, kısa süren bir uğraş alanı olduğunu söylemiştir. Bazı

yazmış olduğu senaryolar önceleri kabul görmez bir haldeyken daha sonra kabul görür hale gelmiştir.

Son yıllarda kısa roman yazma gibi bir girişimde bulunmayı ve kısa hikâyeciliğe bir takım yeni düşünceler katmayı düşünen yazar, sekseni aşmış yaşına rağmen el-Ahrâm gazetesinde yazdığı bazı makalelerle yazı hayatını sürdürmüştür. Kendisine sizi yazmaya iten sebep nedir diye sorulduğunda: “*O kendimi, kişiliğimi bütün sahibi bulunduğum maddi veya manevi şeyleri anlatmamda bir vasıta idi.*” şeklinde cevap vermiştir.¹⁰ Yazar 19 Temmuz 2006 yılında düşme sonucu başından yaralanmıştır. Kaldırıldığı hastanede ise 30 Ağustos tarihinde vefat etmiştir. Cenaze namazı Kahire’nin el-Raşdân camisinde kılınıldı. Dönemin Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek de Cenaze namazında bulunmuştur.¹¹

1.2.Eserleri

1.2.1.Hikâyeleri

1.Hemsu’l-Cunûn (1938): Bu koleksiyonda yer alan “Bezletu’l-Esîr” adlı öyküyü, Musa Yıldız “Esir Elbisesi” adıyla; Mesut Yazıcı ve Erdinç Doğru ise “Esir Üniforması” adıyla ayrı ayrı Türkçeye çevirmişlerdir.

2.Dunyâ Allâh (1963): Bu koleksiyonda bulunan “Dunyâ Allâh” adlı öykü, Musa Yıldız tarafından “Dünya Hâli” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

3.Beyt Seyyi’u’s-Sum’a (1965): Bu koleksiyondaki “Sûku’l-Kantû” adlı öykü, Musa Yıldız tarafından “Bit Pazarı” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

4.Tahte’l-Mizalle (1969): Bu koleksiyonundaki “el-Hâvî Hatafe’t-Tabak” adlı öykü, Orhan Çolak tarafından “Tabağı Sihirbaz Çaldı” adıyla Türkçeye çevrilmiştir. “el-Vechu’l-Âhâr” adlı öykü ise, Erdinç Doğru tarafından “Öteki Yüz” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

5.Hikâye bi-lâ Bidâye ve-lâ Nihâye (1971): Bu koleksiyondaki “er-Raculu’llezî fekade zâkiratehu merrateyni” adlı öykü, Halim Öznurhan tarafından “Hafızasını İki Kere Kaybeden Adam” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

¹⁰ Ürün, *Necip Mahfuz Ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, 212.

¹¹ Musa Yıldız, “Türkiye’de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış”, y.y., 3.

6.el-Hubbu Fevka Hedabeti'l-Herem (1979): Bu koleksiyondaki “Sâhibu's-Sûra” adlı öykü, Halim Öznurhan tarafından “Resimdeki Kişi” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

7.eş-Şeytân Ya'iz (1979): Bu koleksiyondaki “Usra enâha aleyha'd-dehr” adlı öykü, Halim Öznurhan tarafından “Feleğin Sillesini Yemiş Bir Aile” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

8.el-Fecru'l-Kâzib (1989): Bu koleksiyondaki “Nisf Yevm” adlı öykü, Musa Yıldız tarafından “Yarım Gün” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.¹²

1.2.2. Türkiye’de Hakkında Yazılan Makâleler

1. Hamdi, Sakut, “Nacîb Mahfûz’un Kısa Hikâyeleri”, Çev. Azmi Yüksel, Ankara Ü., D.T.C.F. Doğu Dilleri Dergisi, Cilt:IV, Sayı:1, s.125-137, (1985).

2. Murat Bardakçı, “Necîb Mahfuz’la Edebiyat ve Nobel Söyleşisi”, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi, , s.4-7, (1988).

3. Azmi YÜKSEL, “Necîb Mahfûz ve Zukâku'l-Midakk'ı Adlı Romanı”, Gazi Ü., Gazi Eğt. Fak. Dergisi, C.8, Sayı:1, s.283-305, (1992).

4. Rahmi Er, "Necîb Mahfûz'un el-Liss ve'l-Kilâb Adlı Romanı Üzerine", TÖMER Dil Dergisi, Sayı:46, s.5-17, (1996).

5. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz’un et-Tarîk İsimli Romanı”, Gazi Ü., Gazi Eğt. Fak. Dergisi, C.17, Sayı:1, s.19-32, (1997).

6. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz’un Mîrâmâr Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme”, EKEV Akademi Dergisi, C.1, Sayı:2, s.275-298, (1998).

7. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz’un Sersera Fevka’n-Nîl Adlı Romanı”, Gazi Ü., Gazi Eğt. Fak. Dergisi, C.18, Sayı:3, s.99-118, (1998).

8. Bedrettin Aytaç, “Necîb Mahfûz’un Hikâyât Hâratinâ Adlı Eserinde anlatım Sanatı”, EKEV Akademi, C.1, Sayı:3, s.309-320, (1998).

9. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz’un Kısa Hikâyelerinde Bazı Temalar”, EKEV Akademi, C.1, Sayı:4, s.135-146, (1999).

¹² Yıldız , “Türkiye’de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış”, 5.

10. Musa Yıldız, “Nobel Ödüllü Yazar Necîb Mahfûz’un el-Liss ve’l-Kilâb Adlı Romanı”, Nûsha Dergisi, Sayı:5, s.23-48, (2002).
11. Musa Yıldız, “Nobel Ödüllü Yazar Necîb Mahfûz’un eş-Şehhâz Adlı Romanı”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 6, Sayı:1, s.19-46, (2002).
12. Halim Öznurhan, “Kahire’nin Romancısı Necîb Mahfûz”, Yedi İklim, S:199, İstanbul, s.64-66 (2006).
13. Musa Yıldız, “Nobel Ödüllü Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz’un Ardından”, Folklor Edebiyat Dergisi (Doğu Edebiyatları Özel Sayısı), s.85-104 (2008).
14. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)”, Nûsha Dergisi, Sayı:29, s.17-28 (2009).
15. Cemal Abdullah Aydın, “Necip Mahfuz’un Yankı Adlı Kısa Hikayesi”, Şarkiyat Mecmuası, Sayı:17, s.13-27, (2010).
16. Halim Öznurhan, “Yüzüncü Doğum Yılında Necîb Mahfûz”, Temrin Aylık Düşünce ve Edebiyat Dergisi, Sayı:45, s.10-12, (2012).
17. Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz (94 yıl, 8 ay, 20 Gün Süren Velud Bir Hayat)”, Temrin Aylık Düşünce ve Edebiyat Dergisi, Sayı:45, s.13-16, (2012).
18. Asuman Kafaoğlu Büke, “Aşk Zamanı”, Temrin Aylık Düşünce ve Edebiyat Dergisi, Sayı:45, s.17-18, (2012).
19. İbrahim Atay, “Beheri’yi Kim Öldürdü?”, Temrin Aylık Düşünce ve Edebiyat Dergisi, Sayı:45, s.19-20, (2012).
20. Bülent Korkmaz, “Necip Mahfuz’dan Bir Mısır Devrimi Romanı: Karnak Kafe”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 53, Sayı:1, s.135-154, (2013).
21. Asiye Çelenlioğlu, “Necip Mahfuz’un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik”, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı:1, s.1-21, (2017).¹³

¹³ Yıldız, “Türkiye’de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış”, 7.

1.2.3. Türkçeye Çevrilen Romanları

1.el-Kâhiretu'l-Cedîde (1945), Savrulan Kahire adıyla Halim Öznurhan ve Kahire Modern adıyla Olcay Boynudelik Arlı tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

2.Hânu'l-Halîlî (1946), Hân el-Halîlî'de adıyla Bedrettin Aytaç tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

3.Zukâku'l-Midakk (1947), Ara Sokak adıyla Güler Dikmen, Sokaktakiler adıyla Hasan Akay, Midak Sokağı adıyla Leyla Tonguç Basmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

4.es-Serâb (1948), Serap adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevirilmiştir (İstanbul 2010).

5.Bidâye ve Nihâye (1949), Başlangıç ve Son adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevirilmiştir (İstanbul 2011).

6.Beyne'l-Kasrayn (1956), Saray Gezisi adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevirilmiştir (İstanbul 2008).

7.Kasru'ş-Şevk (1957), Şevk Sarayı adıyla Işıl Alatlı tarafında Türkçeye çevirilmiştir (İstanbul 2008).

8.es-Sukkeriyye (1957), Şeker Sokağı adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevirilmiştir (İstanbul 2008).

9.el-Liss ve'l-Kilâb (1961), Hırsız ve Köpekler adıyla Rahmi Er (Ankara 1996) ve aynı adla Avi Pardo (İstanbul 2009) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

10.es-Summân ve'l-Harîf (1962), Bildircin ve Sonbahar adıyla ismi belirtilmeyen bir mütercim tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2000).

11.et-Tarîk (1964), Arayış adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).

12.eş-Şehhâz (1965), Dilenci adıyla Erdal Alovera (İstanbul 2009) ve aynı adla Muharrem Hilmi Özev tarafından (İstanbul 2012) Türkçeye çevrilmiştir.

13.Sersera fevka'n-Nîl (1966), Nil Üstünde Gevezelik adıyla Rahmi Er tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).

14.Mîrâmâr (1967), Miramar adıyla Yüksel Peker (İstanbul 1989) ve aynı adla Suat Ertüzün (İstanbul 2010) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

15.Evlâdu Hâratinâ (1967), Cebelavi Sokağının Çocukları adıyla Leyla Tonguç Basmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).

16.el-Merâyâ (1972), Aynalar adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2010).

17.el-Kerneke (1974), Karnak Kafe adıyla Leyla Tonguç Basmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2008).

8.Hadratu'l-Muhterem (1976), Muhterem Efendim adıyla Işıl Alatlı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2012).

19.Melhametu'l-Harâfiş (1977), Ezilenler adıyla Volkan Atmaca tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2013).

20.Asru'l-Hubb (1980), Aşk Zamanı adıyla Dilek Şendil tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul 2010).

21.Efrâhu'l-Kubbe (1981), Düğün Evi adıyla Aslı Çingil tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2007).

22.Leyâlî Elf Leyle (1982), Binbirinci Geceden Sonra adıyla A. Sait Aykut tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2002).

23.el-Bâkî mine'z-Zemen Sâ'a (1982), Nil'in Üç Çocuğu adıyla Kadir Polater (İstanbul 1992) ve Zamanın Hükmü adıyla Utku Umut Bulsun (İstanbul 2011) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

24.Rihle İbn Fattûme (1983), İbni Fattume'nin Seyahati adıyla Nevzat Hafız Yanık tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 2013).

25.Yevme Kutile'z-Za'im (1985), Başkanın Öldürüldüğü Gün adıyla Lütfullah Göktaş (İstanbul 1992) ve aynı adla İlknur Özdemir (İstanbul 2010) tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

26.Kuştumur (1988), Kuştimur Kahvesi adıyla Utku Umut Bulsun tarafından Türkçeye evrilmiřtir (İstanbul 2012).¹⁴

¹⁴ Yıldız, “Türkiye’de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış”, 4.

İKİNCİBÖLÜM

NECİB MAHFÛZ’UN ‘KUŞTUMUR’ ADLI ROMANI’NİN İNCELENMESİ

2.1.Özet

Kuştumur kahvehanesi... Romanda yer alan beş yakın arkadaşın bir araya toplandıkları, yaşadıklarını, duygularını, düşüncelerini paylaştıkları, yıllar boyu onların dostluklarına, gözyaşlarına, sohbetlerine tanıklık eden yer olan kahvehane. Roman adını buradan almıştır. Her birinin kendine ait yaşamları olsa da her fırsatta buluştukları ve o farklı hayatların birleştiği yerdir Kuştumur.Beş arkadaşın tanışıklıkları ilkokula dayanır. Aynı okulda başlayıp ömür boyu süren bir dostluk içerisinde olmuşlardır. Hepside Abbasiye’de yaşamıştır. Kuştumur ve Abbasiye’nin onlar için önemini, anlatıcının şu sözlerinden anlayabiliriz:

*İkisi Doğu Abbasiye’den, ikisi’de Batı Abbasiye’dendi. Anlatıcı da Batı Abbasiye’dendi ama bunun pek bir önemi yok. Talihimiz ve kaderimiz zamanla değişti ama Abbasiye hala bizim evimiz ve Kuştumur da hala bizim kahvehanemiz. Her köşesi bizim muhabbetlerimizle, kahkahalarımızla ve gözyaşlarımızla dolu –Kahire’nin inip kalkan göğsünde hiç durmaksızın çarpan kalplerimizin sesiyle...*¹⁵

O beş arkadaştan biri olan, Sadık Safvan el-Nadi, kendisi dini konulara önem veren, arkadaşlarıyla sohbetlerinde bile onlara ölümden, mahşerden bahseden birisidir. Aslında beş arkadaşın günlük sohbet konularından biriside ölüm ve âhiret konularıydı.

¹⁵ Necib Mahfûz, *Kuştumur*, 4.Basım (Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2006), 6. (Alıntıların tercümelerinde yararlanılan kaynak: Mahfuz, Necip, *Kuştimur Kahvehanesi*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2017.))

Sadık'ın babası Diyanet İşleri Bakanlığı'nda görevlidir. Ve O'nu sürekli çok çalışması konusunda uyarır. Sadık varlıklı olmaya, mal mülk konularına çok önem verir. Bunu akrabası olan Rafet el-Zeyn Paşa'ya olan sevgisinden de anlıyoruz. Rafet Paşa büyük bir fabrikası olan zengin bir insandır. Onun hayatı, büyük konağı, eşi, kızları, Sadık'ın hayallerini süslemektedir. Sürekli olarak onlardan, kendilerine olan davranışlarından övgüyle bahseder.

Hammade Yusri el-Halavani, beş arkadaşın ikincisidir. O da zengin bir aileye sahiptir. Babasının büyük bir fabrikası ve villası vardır. Evlerinde büyük bir kütüphaneleri de bulunmaktadır ancak babası çok meşgul olduğu için kitaplara pek vakit ayıramaz. Hammade'nin ağabeyi Tefvik çalışmayı seven bir insandır. Fakat Hammade onun gibi değil çalışmayı sevmez, babasının fabrikasına gitmekten de sıkılır ve onun gibi olmak istemediğini belirtir. Geleceğe yönelik bir hedefi de yoktur. En büyük hobisi, kütüphanedeki kitapların resimlerine bakmaktır. Tahir Ubeyd el-Armalavi ise neşeli ve arkadaşları tarafından sevilen bir insandır. Babası doktor ve zengin sayılacak derecede bir varlığa ve güzel bir eve sahiptirler. Annesi ve babası kendini geliştirmiş, çok okuyan bilgili, kültürlü insanlardır. Babası Tahir'in de büyük bir doktor olmasını istiyordu. Karısına”*Oğlan zeki –muhteşem bir doktor olacak*”¹⁶ diyordu.

Tahir'in dini konularla pek ilgisi yoktur. Çünkü yetiştirilme tarzı öyledir. Evde kimse dini görevlerini yerine getirmez, bunlar sadece hizmetçiler arasında olan şeylerdir. Tahir evin tek erkek çocuğudur, iki kız kardeşi vardır. Onun şiiire olan düşkünlüğünü tüm arkadaşları ve ailesi bilir. Babası onun arkadaşlarına pek sıcak bakmasada Tahir bu konuda ki kararını, onlara bırakmayacağını en başından net bir şekilde söylemiştir. Bir diğer arkadaşları olan İsmail Kadri Süleyman dinine bağlı ve zeki bir çocuktur. Babası demiryollarında çalışmaktadır. Kendinden büyük dört tane ablası vardır. Onlar sadece okuma yazmayı öğrenecek kadar eğitim almışlar ve hepsi de evlenmişlerdir.

Babasının da istediği gibi İsmail okulda derslerine çok çalışmış ve başarılı olmuştur. İsmail çok meraklı bir çocuk olduğundan bulduğu pek çok şeyi karıştırmak, keşfetmek istiyordu. Bu merakı bir gün bir hizmetçinin avucunu kestiği için anne ve babasının büyük tepkisi sonucu azalmıştır. Bu beş arkadaşın Kuştumur kahvehanesini

¹⁶ Mahfûz, *Kuştumur*, 13.

keşfetmeden önceki toplandıkları yer bir hurma ağacının altıydı. Orada bir araya gelip değişik konularda sohbetler ediyor, tartışıyorlardı. Ancak fikir ayrılığına düştükleri konular olsada hiçbir zaman birbirlerine kötü bir laf etmiyorlardı. Dostlukları küçük şeylerle sarsılmayacak kadar sağlamdı. Hepsi de kendine önem verir, bakımlarına ve dış görünüşlerine dikkat ederlerdi. İlkokulu bitirip dokuz yaşına geldiklerinde her biri girdikleri sınavı geçip, dördüncü sınıfa başlamışlardı. Yeni okullarıyla birlikte farklı alanlarda yeteneklerini denemek isteselerde olmamıştır.

O günlerde Mısır'ın bağımsızlığı için uğraşıyordu. Bir gün okula liderlerinin sürgüne gönderileceği haberi ulaşınca tüm okul gösteri için sıraya dizildi. Nutuklar yükseliyor, herkes dikkatle olan biteni izliyordu. Bu olanlar beş arkadaşın kalbinde derin izler bırakmıştı. Çünkü onlar da vatan sevgisine oldukça önem veriyorlardı. Her yer şu sloganla yankılanıyordu: *“Sa'd, Çok Yaşa Sa'd! Ya Tam Bağımsızlık Ya Ölüm!”*¹⁷Sa'd, Mısır milliyetçiliğinin önde gelenlerinden biridir. Mısır bu olaylarla çalkalanırken, Hammade'nin babası Yusri ei-Halavani Paşa tutuklanmıştır. Bu bir yandan Hammade'nin babasıyla gurur duyulmasına yol açarken bir yandan da bazılarının babalarıyla ilgili kendi aralarında küçük bir tartışmayada sebep olmuştur. Sa'd ve diğer liderlerin salıverildiği gün Hammade'nin babası da serbest bırakılmıştı. Daha sonra Sa'd ikinci kez sürgüne gönderilmiştir...

Ergenlik zamanına erişmişlerdi. Hepsi de kendini ergenliğin getirdiği aşırı duygulardan korumaya çalışıyorlardı. Sadık bunun tek yolunun da evlilikten geçtiğini belirtmiştir. O sevgi dolu bir ailede büyümüştü. Babası hep çalışıp kendini kurtarmasını isterdi. Sadık'ın ise en büyük hayali Rafet Paşa gibi zengin olmaktı.

O ve ailesi Sadık'ın rüyalarını daima süslemiştir. Hammade'nin ise hiçbir şey için çabalamaması, ilerde ne yapacağını bilmemesi arkadaşlarını meraklandırıyordu. Ama o çalışmayı sevmesede hayatı seviyordu. En çok da babasının kütüphanesini... Annesinin müsrif biri olduğunu söylüyordu, kızı Efkar'ın düğünü için çok para harcamıştı. Babası ise boş yere para harcamaktan hoşlanmazdı. Tahir doktor olmak için çok uğraşıyordu. Şiire olan sevgisi de bir o kadar fazlaydı. Kilo almaya yatkınlığı sebebiyle ailesi arkadaşlarını suçluyordu. Oysa Tahir abur cubur yemeyi seven birisiydi. İsmail ise en çalışkan olanlarıydı. Boş zamanlarında okumak için kitaplar ödünç alırdı.

¹⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 18.

Dini duyguları fazlasıyla yaşırdı, annesi de onunla ilgileniyordu. Elinden geleni yapsa da bazen ergenliğin serüvenlerine kendini kaptırdığında her namazdan sonra tövbe ettiğini söylüyordu. Vatanseverlik duygusu fazlaydı. Bu ise onun hukuk fakültesi seçmesinde etkili olmuştu. Belli bir zaman sonra ortaokula yazılmışlardı. Ve geri kalan hayatlarının büyük bir kısmını geçirecekleri o kahvehaneyi bulmuşlardı.

Sabbah adında bir çocuk onlara kahvehanenin yerini gösterip tavsiye etmiştir. Kahvehane kelimesini duyunca haliyle biraz ürkmüşlerdir. Çünkü kahvehane onların yaşına pek uygun görünmüyordu. Sadece babaları yaşlarında insanların gidebileceğini düşünmüşlerdi. Ama Sabbah öyle düşünmüyordu. Bunu şu sözlerinden anlıyoruz:

Bu kadar da korkak tavuk olmayın, babalarımız da bizim geçen yaz aldığımız diplomayla buralara geldiler. Kahvehane sapa bir yerde, Dahir'le Faruk Sokağı'nın köşesinde. Küçük, yeni ve güzel bir yer. Ufak bir yazlık bahçesi de var. Tek yapmamız gereken oturup konuşabileceğimiz, domino oynayabileceğimiz, çay, tarçın, soda içebileceğimiz bir köşe seçmek.¹⁸

Kahvehane küçük yeşil bir yerdı. Mahcup bir şekilde, garip bakışlar altında oraya girdiler. Artık hurma ağacının altında değil burada toplanacaklardı. Tüm hayatları boyunca yaşayacakları serüvenlerini paylaşacakları yer olacaktı. Yaşları ilerledikçe vatanseverlik gösterilerine katılacaklarına seviniyorlardı.

Osıralarda yine bir hareketlilik vardı. Sa'd için gösteri yapıyorlardı. İnsanlarda öfke hâkimdi. Şu ses yükseliyordu kalabalıklar arasından : “Ya Sa'd Ya Devrim”¹⁹Sadece Tahir gösterileri doğru bulmuyordu. Diğerleri ise krala karşılardı. Sa'd'ın tarafını tutuyorlar ve Vefd'e gönülden bağlı idiler. Beş arkadaşın sohbetleri gün geçtikçe siyasi konularla doluyordu. Sadık dini konularda hassas olduğundan yanlış bir şey konuşulsa hemen Allah'tan af diliyordu. Akrabası Paşa, onun bu konularla ilgilenmesine kızıyordu ve babasını da uyarıyordu. Ama Sadık ona ve zenginliğine olan hayranlığından asla vazgeçmiyordu. Hammad ise sürekli önceki okuduğu şeyleri arkadaşlarına okurdu. Onun en büyük hobisi babasının kütüphanesini karıştırmaktı. Tahir'de şairane kişiliğiyle her konuda şiirini okurdu arkadaşlarına. Onun siyasi ve dini konularla pek ilgisi yoktur. İçinde büyüdüğü ev bunda en büyük etken olmuştur.

¹⁸ Mahfûz, *Kuştumur*, 28.

¹⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 29.

Ergenliğin vermiş olduğu cesaretle de zaman zaman kendilerini aşk, kadın, güzellik konuları içerisinde buluyorlardı. Sabbah ise onlara Clot Bey Sokağı'nı önermişti. Orada renk renk giyinmiş kadınların yer aldığı evler vardı. Bazı günler oraya gitselerde Sadık dinine uymadığı için oradan uzak duruyor ve hatta iğreniyordu. Tahir'de uzak duruyor sayılırdı. Sadece yol kenarında oturup öylece bakınıyordu.

Bir gün Tahir'in bir şiiri ünlü bir dergi olan "*Intellect Magazine*"²⁰de yayınlanmıştı. Büyük bir sevinçle arkadaşlarının yanına geldi hepside çok sevinmiş ve Tahir'le gurur duymuşlardı. Sadece Tahir'in babası şiirle uğraşmayı dilenci mesleği olarak görüyordu. Abbasiye'de onlara yakın bir evde oturan hemşire Raife'ye âşık olmuştu Tahir. Raife evlere iğne vurmaya da gidiyordu. Bu yüzden mahallede adı çıkmıştı. Hatta bir keresinde İsmail onunla ilgili dalga geçercesine bir şey demişti ve Tahir'i kızdırmıştı. Çünkü o, Raife'yi gerçekten seviyordu. Ama kız ona pek yüz vermemişti. Tahir ise bıkmadan peşinden gidiyordu. Bir süre sonra buluşmaya başladılar. Tahir onun için ailesine karşı gelebileceğini söylemişti. Bu durumu pek önemsemiyordu. Onun karakterini ve olgunluğunu çok beğeniyordu. Sadık ise İhsan adında bir kıza âşık olmuştu.

Öyle geçici bir şey olmadığını belirtiyor ve onu gerçekten çok seviyordu. İhsan on üç yaşında, olgun görünümlü bir kızdı. Annesi Fatma ile evden çıkarken görmüşü Sadık onu. Tüm bu aşk konuşmalarının arasında kalan Hammade ise Samira isimli bir kıza âşıktı. Ondan memnun olduğunu dile getiriyordu. Ama kız başörtüsü olmadan dışarı çıkıyor diye etraftakiler onun batılılaştığını konuşuyorlardı. Hammade bir şekilde buluşma ayarlayıp onunla görüşüyordu. Ancak bu durum çok fazla sürmedi. Çünkü kızın bir akrabası gelerek Hammade'ye saldırdı. Bu olay etrafta duyulunca da Hama'de'nin babası çok sinirlendi ve ona ceza verdi. Bu konu da şimdilik kapanmış oldu.

Günlerden bir gün, hayat normal bir şekilde akarken lider Sa'd Zaglül'ün ölüm haberi geldi. Herkes çok şaşırmış, çok üzölmüşü. Meydanda cenaze için toplanılmıştı. Beş arkadaş bu cenazeye katıldılar. Herkesin çığlıkları ve ağlamaları eşliğinde cenazeyi götördüler. Tüm bunlar yaşanırken beş arkadaş son sınıfa gelmişlerdi. Artık başarılı olmak için çalışıyor, ellerinden geleni yapıyorlardı. İsmail çok çalışarak hukuk

²⁰ Mahfûz, *Kuşumur*, 38.

fakültesini burslu kazandı. Ancak son zamanlarda babası rahatsızlanınca onunla ilgilenmek zorunda kaldı. Bu durum onun dikkatini dağıtıyordu. Sınava az bir süre kala babasını kaybetti. Tüm düzeni bozulmuştu. Maddi olarak da sıkıntıya girdikleri için parasız okuyabileceği tek yer olan Güzel Sanatlar Fakültesine gidebileceğini söyledi. Tahir ise babası çok istediği için tıp fakültesine girdi. Ama onun en sevdiği şey şairlikti. Babası küçümsese bile o vazgeçmiyordu. Hammade okumayı ve çalışmayı sevmesede babası sussun diye hukuk fakültesine girmişti. Onun sevdiği şeyler özgürlük, kültür vs. gibi şeylerdi.

Asıl önemli girişim Sadık'tan geldi. Neşeyle bir tuhafıye dükkânı açmak istediğini söyledi. Herkes çok şaşırmıştı. O ise eğitimini tamamlamamayı düşünüyordu. Zenginlik onun için çok önemli bir şeydi. Küçüklüğünden beri kafasında hep bunun hayallerini kurardı. Şimdi ise zenginlik için bir adım atıyordu. Babasına bunu söylediğinde Sadık'a çok kızdı. O, Sadık'ın devlet memuru olmasını istiyordu. Saygınlığın sadece memur olmakla olacağını düşünüyordu. Bir gün Rafet Paşa'nın evinde yemek yerlerken, Paşa bu durumu öğrenince çok sevindi ve Sadık'a yardımcı olacağını söyledi. Onu her türlü destekliyordu.

Sadık onun yardımıyla Abbasiye'de bir dükkân kiraladı ve çeşitli malzemeler satmaya başladı. Bir zaman sonra da arkadaşlarına evlenmek istediğini söyledi. Bu onun için şaşırilacak bir durum değildi. Dindar ve iffetine önem veren biriydi. Sonra durumu ailesine de söyledi. Aslında önce borcunun bitmesini isteselerde yine de düğün hazırlıklarına başlanıldı. Sadık bir ev tuttu ve içini sade eşyalarla döşediler. Düğün yapıldı ve üç günlük bir balayı sonrası Sadık işlerinin başına geri döndü. O sırada Mısır siyasi yönden çalkalanıyordu. Vefd'in yeni lideri ile İngilizler arasında çatışma çıkmıştı.

Dönem sonu geldiğinde Hammade ve İsmail'in notları iyiydi. Her ne kadar İsmail o fakülteye istemeyerek gitse de... Tahir ise başarı sağlayamamıştı. Notları kötüydü. Bu durum evde bir krize yol açtı, annesi ve babası notlarına inanamıyorlardı. Tahir ise tıp fakültesine istemeyerek gittiğini, şair ve gazeteci olmak istediğini söylemiştir. Yakında şiirinin yayınlandığı o ünlü dergide işe başlayacaktır. Daha sonra Raife ile de evlenmek istediğini söyler: *“Artık ertelemenin bir anlamı yok, benim de*

*Sadık Safvan gibi yapmam gerekiyor.”*²¹İsmail bir gün bir gösteriye katıldığı için okuldan tamamen atıldı. Babasının ölümüyle zor durumda kalan ve zor geçinen İsmail bir çıkış yolu arıyordu. Arkadaşları onun çalışması gerektiğini düşündüler ve bir fikir buldular. Rafet Paşa’ya gideceklerdi. Rafet Paşa İsmail’in durumunu dinledi. Ve ona yardım edeceğine dair söz verdi. Dediği gibi de oldu. İsmail Milli Kütüphanede memur olarak işe başladı. Artık diğer hayallerine bir son vermişti. Beş arkadaşın günleri Kuşumur’da huzurlu bir şekilde geçerken Tahir birden heyecanla geldi ve olanları haber verdi. Ailesine evleneceğini söylemişti. Ailesi önce ses çıkarmadı ve kim olduğunu sordular. Kendilerine ve Tahir’e yakışacak saygın bir kız olmalıydı. O ise evleneceği kızın Raife olduğunu söyledi. Aralarında ki konuşma şöyle gerçekleşmiştir:

Tahir: “Ama o kız Raife Hamza.”

“*Şu hemşire kız! Hani şey olan...*”²²dedi babası. Tahir bu sözlere çok sinirlenmişti. Annesi ise o kızı eve getirmemesini söylemişti.

Tahir tüm bu olanlardan sonra evden ayrıldı. Arkadaşlarına Raife ile anlaştıklarını düğünden sonra onların yanında yaşayacağını söyledi. Nikâh için Sadık’ın evine karar verdiler. Düğün ise Aile gazinosunda yapılacaktı. Raife’nin evindeki bir odayı boşalttılar. Salon ve yemek takımı koydular. Arkadaşlarının en merak ettikleri şey ise Tahir’in o kadar zenginliğin ve lüksün içinden çıkıp nasıl bu hayata alışacağıydı. Günler hızla geçip giderken İhsan’ın doğum yapma vakti gelmişti. Sadık çok heyecanlıydı, baba olacaktı. Biraz zorlansa da doğum gerçekleşti. Bir erkek çocukları oldu. Adını İbrahim koydular. Sadık çok sevinçliydi. Tahir ise tüm bunlar karşısında çocuk fikrine olumsuz bakıyordu. Ama eşi Raife istiyordu tabi. Tahir evlendikten sonra Raife’nin çalışmasını istemedi. O da kabul etti ama bu durum Tahir’e fazla yük oluşturacağı için vazgeçti. Tahir’den fazla kazanıyordu.

Bir yandan da Mısır siyasi olarak çalkalanıyordu. Yeni gelen lider çok ses çıkarmıştı. Etrafta gösteriler yapılıyor, birçok şehit veriliyordu. İsmail Kadri ise tüm bunları çalıştığı kütüphaneden izliyordu. Ama bir yanı da gösterilere katılmak istiyordu. Hammade’nin babası Yusri el-Halavani Paşa ise rahatsızlanıp vefat etmişti. Hammade ve kardeşi Tevfik çok üzülmüşlerdi. Hammade mirastan kendine düşeni alıp özgür bir

²¹ Mahfûz, *Kuşumur*, 55.

²² Mahfûz, *Kuşumur*, 59.

hayat yaşamak istiyordu. Babasının işlerini vs. Tevfik'e bıraktı. Arkadaşları onu okulunu bitirmesi gerektiği ve kardeşi ile arasını iyi tutması konusunda uyarıyorlardı. Ama Hammade hiç düşünmeden okulu bıraktı. Bir eve taşındı ve kendine bir kulüp açtı. Eğlenmeyi çok seviyordu, sorumluluktan uzak bir hayat onun için vazgeçilmez bir şeydi. Şarap içip, haşhaş kullanıyordu. Kalan zamanlarda da vaktini Kuştumur'a ayırıyordu. İsmail Kadri sürekli aynı yerde ve aynı şekilde çalışmaktan uyuşmuştu. Aklına hep aynı düşünceler geliyordu. Neden okuluna ve yazma hayatına devam etmemiştii? Neden çaba göstermeyip, erken pes etmişti? Ancak siyasete olan düşkünlüğü hiç azalmıyordu. O konuda hala arkadaşlarından öndeydi. Şu sözü de büyük bir heyecanla söylüyordu: *“Toplumsal adalet olmadan demokrasi olmaz.”*²³

Tahir büyük bir şair olma yolunda ilerliyordu. Dergide yayınlanan şiirleri çok sevmeye başlamıştı. O sırada Raife hamileydi ve bir kızları dünyaya geldi. İsmi Derya. Tahir'de artık baba olma sevincini yaşıyordu. Acaba annesi ve babasının bu durumdan haberleri var mı diye düşünüyorlardı arkadaşları. Ne de olsa Paşa ve hanımının sınırları pek yatışacak gibi durmuyordu.

Sadık son zamanlarda arkadaşlarının dikkatini çekmeye başlamıştı. Kahvehaneye sonradan gelip sessiz sedasız oturuyordu. Arkadaşları onun konuşmasını beklediler. Sadık İhsan'dan bahsediyordu. Tüm suskunluğu bunun içindi. Onun artık eskisi gibi olmadığını sadece anne olduğunu ve sadece ev işleriyle ilgilendiğini söylüyordu. Bu durumun geçici olduğunu düşünsede durum sandığı gibi olmamıştı. İhsan'ın kilo aldığını, eski güzelliğinin kalmadığını, çok sakın ve ölü gibi davrandığını anlattı onlara. Sorunun ne olduğunu anlamıyordu. Ona göre ihsan evinin temizliği ile ve yemekler ile çok iyi ilgileniyordu ama söz konusu kendisi olunca bakım yapmıyordu. Sadık aşk konusunda çok titizdi. Ona göre evlilikte bir tutku olmalıydı. Ama İhsan artık öyle değildi. Doktora götürmeyi ima ettiğinde hemen alınmış ve ağlamıştı. Biraz hassas, terbiyeli bir kişiliğe sahipti. Tüm bunlar olurken ikinci kez hamile kaldı. Sabri adında bir çocukları daha oldu. Her şey daha kötüye gidiyordu Sadık'a göre. İhsan annelik konusunda çok iyiydi. Ama Sadık pek öyle değil.

Kuştumur'da günleri geçerken karşı apartmanda oturan bir kızı fark ettiler. Ondan etkilenmişlerdi. Babası yeni tayin olan bir doktordu. Hammade kızı görmek için

²³ Mahfûz, *Kuştumur*, 66.

erkenden gelir, görüş açısı en iyi olan yere oturur ve onu izlerdi. Hammade'nin pek aşkla işi olmazdı. Sorumluluk almayı sevmeyi için kadınlarla da bir iki gün takılır bırakırdı. Ama bunun öyle olmadığını düşünüyordu. Kız çok nazik ve kibar biriydi. Herkese iyi davranırdı. Dışarı çıktığında Hammade ayaklandı. Onunla karşılaşması gerektiğini düşünüyorlardı. Arkadaşları onları gözden kaybolana kadar izlediler. Ertesi gün meraklı gözlerle onu beklediler ve olanları öğrenmeye çalıştılar. Olmadı dedi Hammade. Tramvay durağında beklerken ona çok yaklaştığını, ona âşık olduğunu hissetti. Kızda ona gülümsüyordu. Daha sonra tramvay geldi ve kız bindi, Hammade ise binemedi öylece kalakaldı. Bunu anlattıktan sonra kahkahalarla güldüler. Hammade özgürlüğe âşık biriydi ve birine bağlanmak onu korkutuyordu.

Kardeşi Tevfik çok beklemeden Abbasiye'den bir kızla evlenmişti. Ama onun ne işte ne evlilikte gözü yoktu. Birde Abbasiye'de adı çıkmıştı. Teknesindeki kızları herkes öğrenmişti ve ona haşhaş müptelası diyorlardı. Annesi bu duruma çok sinirleniyordu. Doğrusu insanlar Doğu Abbasiye'deki iyi aile çocuklarının bozulmasından bu gruba sorumlu tutuyorlardı. İsmail kederlendi birden işler onun istediği gibi gitmemişti. Eğer hayatı istediği gibi olsaydı çok iyi bir evliliğinin de olacağı belliydi. Onda bozulmadan kalan tek şey vatanseverlik duygusuydu.

Sadık'ın babası Safvan el-Nadi Efendi hayata veda etti. Sadık şöyle anlatıyor:

Babam arada sıra da olsa dükkâna geldiğinde, ben hep işlere boğulmuş oluyordum. Faruk Meydanı'ndaki Abduh'un kahvesine gitmeden önce benimle biraz oturmak istediğini söyledi. Ben de bütün sevgim ve saygımla onu hoş karşıladım. Allah'a şükür, her Cuma günü Bahçelerarası Sokağı'ndaki eski eve gitmeyi bırakmadım. Emekli olduktan sonra onunla ilgilenme görevimi de hiç savsaklamadım. Endişe verici derecede zayıf olduğunu gördüm ve telaşlandım. Bana İbrahim. Sabri ve İhsan'ı sordu. Sağlığına dikkat etmesini söyledim. Gülümsedi ve büyükbabamın ondan daha zayıf olduğunu ama seksenlerine kadar yaşadığını söyledi. Sonra bana ve aileme uzun ömür dileyerek gitti. Elini öptüm ve Ebu Hüda'nın köşesine kadar ona eşlik ettim, sonrasında ne olduğunu hepiniz biliyorsunuz²⁴ dedi.

²⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 74.

Demek istediği şeydu aslında, Sadık'ın babası Abduh'un kahvesinde domino oynarken kalbi durmuş ve ölmüştü. Bu durum Sadık'ın çok üzülmeye sebep oldu. Haberi alır almaz hepsi gittiler ve son ana kadar cenazenin başından ayrılmadılar. Akşamda taziye çadırında okunan Kur'an'ı dinlediler.

Kuştumur onların her şeyine şahit olmuştu. Hayatları orada aile, siyaset, iş, kültür konuşmalarıyla geçirdi. Bazen de çocukları konuşturdular. İbrahim ve Sabri okula başlıyorlardı. Tahir'in kızı Derya'da büyüyordu.

Tahir ona hayran olduğunu ve hiç kızamadığını söylemişti. Sadık'la birlikte nasıl çocuk büyüttüklerinden bahsediyorlardı. Dünya değişik durumlarla karşı karşıya kalmıştı. İkinci Dünya Savaşı başlıyordu. Belli ki Mısır ortak bir noktada bulunuyordu. Artık insanları savaşla ilgili bilgilendiriyorlar ve yer altı sığınakları kazılıyordu. Bir yandan Hammade ise hala biten viskisinin ve azalan haşhaşın derdindeydi. Kendine iyi markalı bir araba almıştı. Tahir'in ise kayınvalidesi vefat etti. Evde biraz değişiklik yaptılar. Bir yandan da şarkı yazıyordu filmler için. Maddi durumu biraz düzelmişti. Annesi ile babasının yanına gitmeyi düşünse de onları tanıdığı için vazgeçiyordu. O sırada Raife işini bıraktı ve eviyle ilgilenmeye başladı.

Sadık bir yandan evindeki sıkıntılarla uğraşırken, Rafet Paşa'nın ona ticaretle ilgili verdiği öğütlerden sonra ufkü açıldı. Herkes hayranlıkla onu dinliyordu. Paşa ticaretin aslında plan yapmak ve doğru düşünmek olduğunu söylemişti. Sadık dediği gibi yaptı ve bazı malzemeleri daha pahalıya sattı. Bir zaman sonra oldukça zenginleşmeye başladı. Paranın sonu gelmiyordu artık. Bu durumdan çok memnun kalan Sadık, Paşa'yı daha fazla sevmeye başlamıştı. Evine yeni mobilyalar aldı ve annesinin bakımına önem vermeye başladı. Ne gerekiyorsa yaptı. Nereye gitmek istiyorsa götürdü. Ama bunlar ters giden evliliğini düzeltmiyordu. Sadık tüm bunları yaşarken dükkâna bir kız gelmişti. Leyla Hasan. Oldukça çekici bir kadın olduğunu düşünmüştü. Kadın ikinci kez geldiğinde tanıştılar. Bir okulda öğretmenlik yapıyor ve annesiyle birlikte kalıyordu. Sadık'a verdiği cilveli cevaplar ve konuşmalar sonrasında yeni bir aşk başlıyordu. Birkaç arkadaşını Leyla'yı araştırmak üzere görevlendirdi. Kendisi ile aynı yaşlardaydı. Onunla evlenmeyi düşünüyordu. Dükkânın karşısına yapılan yeni apartmandan bir daire almak istedi ve aldı. Sadık bir yandan daha fazla zenginleşiyordu. Yeni yapılan binadan daha büyük bir dükkân kiraladı ve oraya taşındı.

Yeni dükkânı daha gösterişliydi. Şehirdeki dükkânları andırıyordu. Leyla konusunda ise önce kendi annesine söyleyeceğini sonra da Leyla'ya açılacağını belirtti. Annesi sakın karşılaşmıştı. Ama İhsan'a konuyu açarken biraz zorlanmıştı Sadık. Artık dayanamadığını, bu evliliğin bu şekilde yürümeyeceğini söylemişti. Evlenmesi gerektiğini söyleyerek, onu da bırakmayacağını belirtti. İhsan öfkelenmişti ama cevap vermiyordu. Sessiz kalmayı seçmişti.

Leyla ise daha önce nişanlanıp ayrılmış bu durum Sadık'ın biraz kafasını karıştırmıştı. Ama bazı sebeplere bağlayıp fazla üstünde durmadı. Ertesi gün eve geldiğinde İhsan yoktu. Babasının evine gitmişti. Sadık hemen İbrahim el- Vali Efendi'nin yanına gitti. Ona tüm olanları ve hissettiklerini anlattı. İhsan'ı da alıp geri döndü. Hemen ardından düğün hazırlıkları başlamıştı. Sadık eski karısı kırılmasın diye büyük bir kutlama yapmak istemedi. Bir aile gazinosunda düğünleri yapıldı.

Bir kış günü Vefd'in yeniden iktidara gelmesiyle ortalık karıştı. Devamında ülkede saldırılar başladı. Havadan bombalar atılmıştı. Her yer toz duman olmuş, insanlar sığınaklara koşmuşlardı. Kısa süren hava saldırıları onlara çok uzun bir zaman gibi gelmişti. Ölüm çok yakından hissediliyordu. Aileleriyle birlikte herkes bir yana saklanmıştı. Saldırı bittiğinde herkes çıktı. Sadık o günden sonra hayatında bazı değişiklikler yapmış, Leyla ile İhsan arasında ayrım yapmamaya çalışıyordu. İkisinin dairesinde de kalacaktı. İbrahim, Sabri, Derya artık ergenlik çağına girmişlerdi. Sadık ve Tahir kendi çocuklarını kendi istedikleri gibi yetiştirmeye çalışıyorlardı. İsmail o sıralarda yaşlı bir kadınla takılmaya başlamıştır. Hammade ve diğerleri ise dalga geçiyorlardı. Ama İsmail o kadınla buluşmuş ve memnun kalmıştı. Kırklı yaşlarda olduğunu düşünüyordu. İsmi Tafida idi. İsmail evlilik hazırlıkları yaparken annesi Fatiha Asal Hanımefendi birden vefat etti. Herhangi bir belirti göstermeden ölmüştü. İsmail çok telaşlandı. Çünkü annesi olmadan nasıl yaşayacaktı. Onun yanında düzenli bir hayat yaşamaya alışmıştı. Ev döşemek için hazırlıklar devam ederken Tafida'nın da annesi öldü. Bu yüzden herhangi bir parti, eğlence düzenlemek istemediler. İsmail bu durumdan memnun kalmıştı. Çünkü eve ve düğüne katkı sağlayamıyordu. Tafida'nın durumu iyi olduğundan en çok o yükleniyordu. İsmail çocuk istemesede haberini aldı. Karısı hamileydi. Ama o bu duruma pek sevinemedi.

Sadık ise zengin bir hayat yaşamaya kaldığı yerden devam ediyordu. Ama endişeli tavrı her zaman belli oluyordu. Leyla kıırdı. Sadık onu teselli etmeye çalışsa da o pek anlamıyor hatta Sadık'a sivri diliyle cevap veriyordu. Hatta Leyla'nın İhsan'ı kıskandığını anlamıştı. Sadık çocukları görmek için İhsan'a gittiğinde Leyla bu durumdan hoşlanmıyordu. Sadık mutlu değildi. Leyla'nın eğitim konusunda Sadık'ı küçük gördüğünü söylemişti arkadaşlarına ve onun için şöyle diyordu:

“Eğitimli ama dar kafalı. Kültür yok ve günlük meselelerde tam bir kör cahil. Hatta el-Nahhas'la Sıdkı arasındaki farkı bile bilmez. Kuruntulu.”²⁵Leyla'nın israf yaptığından da bahsetmişti. Çocuklara olan harcamasından daha fazla harcıyordu ona. Yinede ona âşıktı. Ama sorunlarından uzaklaşmak için bazen İhsan'ın evinde kalırdı. O evinde huzurla yaşıyordu. Sadık, çocuklar ergenliğe girdikleri için onlar adına endişe duyuyor ve dua ediyordu. Sabri biraz daha dine yatkın bir çocuktur. Son zamanlarda İhsan'ın sağlığında ciddi sıkıntılar olmaya başlamıştı. Çok kilo alıyordu. Sadece yemekten kaynaklanan bir durum değildi. Çünkü çok fazla yemediği halde yinede kiloları artıyordu. Doktor tiroid bezlerinde sorun olduğunu söylemiş, ilaç olmayınca da perhize başlaması gerekmişti. Sadık ona elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyordu. Abbasiye'den yeni yerler satın alıp bina yaptırmıştı. Hammad'e'nin annesi öldüğünde onun oturduğu büyük konağında fiyatını sormak istedi ama çekinmişti. Hammad'e gittikçe zenginleşiyordu. Hayatı haşhaş, viski, eğlence arasında geçiyordu. Bazen arkadaşları onun kafasının çok rahat olduğunu düşünüyorlardı.

Tahir şiir konusunda çok ileri bir seviye elde etmişti. Bir kitap çıkarmıştı. Arkadaşları onunla gurur duyuyordu. Resimleri her yere basılmıştı. Herkes ona ve karısı Raife'ye imreniyordu. Raife çok iyi bir eş ve anne olarak görülüyordu. İsmail baba olmuştu ve Hebatallah'ı kucağına almıştı. Ve yeniden hukuk okumaya karar vermiş, çalışmaya başlamıştı. Eski hedeflerine geri dönüyordu. Diplomayı alınca kütüphanede ki işinden ayrıldı.

İhsan'ın hastalığı iyice ilerlemiş ve yataklara düşmüştü. Sadık elinden geleni yapıyordu. Bir yandan Leyla ile olan mutsuzluğu giderek artıyordu. O artık kendini iyice belli etmeye başlamıştı. Ağzından sürekli kötü sözler çıkıyor ve hep kavga çıkarıyordu. Sadık boşanmaya karar verdi ve boşandılar. Bu durum maddi olarak

²⁵ Mahfûz, *Kuştumur*, 90.

Sadık'ı biraz zorlamıştı. Çünkü mobilyalar, nafaka derken kadına çok şey veriyordu. Tüm bu olanlara üzülrken çocuklarının başarısı ile mutlu oluyordu.

İbrahim hukuk fakültesini bitirip bir işe girmişti. Sabri ise adının karıştığı bir suçtan dolayı tutuklanmıştı. Çıktıktan sonra iş arama süreci biraz sancılı geçti. İbrahim bir gün babasına Tahir'in kızı Derya ile evlenmek istediğini söyledi. Sadık buna çok sevinmişti. Tahir'e de söyleyerek ikisi için yeni bir ev aldılar ve içini döşediler. Derya babası gibi sanatla uğraşmayı çok seviyordu. Bu yüzden babası onu yanında işe almıştı. Geçen zamanda Raife çok zayıflamıştı. Daha yaşlı görünüyordu. İlk evlendiklerinde onun Tahir'den daha yaşlı olduğu tam olarak anlaşılmıştı.

Bu sırada Hammade yaşadığı hayattan bıkmıştı. Artık zevk alamıyordu. Arkadaşları ise ona bazı tavsiyelerde bulunuyorlardı. Seyahat etme fikri Hammade'nin kafasına yatmış hemen hazırlıklara girişmişti. Ama o da kısa sürdü. O sıralarda Tahir ise doğup büyüdüğü konağa gitmeye karar vermişti. Ama babası artık eskisi gibi değildi. Hastalığı iyice ilerlemiş, öylece yatıyordu. Tahir'i çok sıcak karşıladılar. Raife ve Derya'yı görmekten de memnundular. Bunun üzerinden çok bir zaman geçmeden Paşa vefat etti. Ona uygun bir cenaze töreni yapılmıştı. Tahir şiirde olan başarısını gün geçtikçe artırıyor ve yeni dergilerde şiir yazmaya başlıyordu.

Kuştumur onlar için hiç eskimiyordu. Abbasiye bile eskisi gibi değildi artık. O sakin mahalle yerini dolu sokaklara, gençlere, arabalara bırakmıştı. Arkadaşlıklarının kopmamasını hiçbirinin Abbasiye'den ayrılmamasına bağlıyorlardı. Kahvehanede bazı değişiklikler olmuştu. Ama onlar için buluşma yeri hep aynıydı. Sadık Rafet Paşa'yı kaybetmişti. Kalp krizi geçirmişti. Daha sonra onun eşi ve Sadık'ın annesi de hayata veda etmişlerdi. Bir keresinde dükkâna Emine Hanım ve kızı Sina gelmişti. Sadık Sina'yı görür görmez ona âşık olmuştu. Ama kız on sekiz yaşındaydı. Sadık ise altmışlarına dayanmıştı. Ama o yaş farkını umursamıyordu. Kız da zaten kabul etmişti. Hammade ise artık aynı yaşamaktan sıkılmıştı. Arkadaşları bir çare aradılar. Ona birini bulmaya çalışıyorlardı. Ama semtte herkes onu haşhaş bağımlısı olarak tanıdığından kimse kabul etmiyordu. En son Sadık kendi kayınvalidesini önerdi. Hammade başlarda istemesede kabul etti. Aslında sadece inatçılığından evleniyordu.

Sina bir gün eğitimine devam etmek istediğini söyledi. Sadık ise kabul etmedi. Onun kendini ev hanımlığında geliştirmesini istiyordu. Biraz da kıskanıyordu aslında.

Onun uzaktan okumak istemesini de kabul etmedi. Sina'nın zor durumda kalmasa onunla evlenmeyeceğini anlamıştı. Ona yumuşak davranmak istemiyordu. Zamanında Leyla ile yaşadığı şeyleri hatırlıyordu. Daha sonra Nuha adında bir çocukları oldu. Hammade bir gün kahvede otururken Sina ile bir adamın işaretlediğini gördüğünü söyledi. Bunun üzerine düşündüler ve olanları Sadık'a anlattılar. Ondan dindarlığına yakışacak bir karar vermesini istediler. Sadık kadınla anlaşarak bir sorun çıkmadan boşandı. Artık sadece kızı Nuha ve onun dadısı ile kalıyordu. Zaten romatizma hastalığı ile uğraşıyordu.

Hammade karısından sıkılmıştı. Onun sürekli süslendiğini, haşhaş bağımlısı olduğunu, çok para harcadığını söylüyordu. Zaten iletişimleri de yok denecek kadar azdı. Onunla boşandılar ve Hammade ona yüklü bir miktar para ödemek zorunda kaldı. Artık hiçbir kadınla birlikte olmak istemiyordu. Kurtulmuştu. Eski hayatı daha güzel gelmeye başlamıştı. Bir zaman sonra Hammade ortada gözükmemeye başladı. Hastaneye kaldırılmıştı. Yine de hastalığına rağmen yemesine içmesine dikkat etmemiş ve haşhaşa devam etmişti. Tahir'de Raife'den ayrılarak Enver isminde biriyle evlenmişti. Onunla mutlu olduğunu düşünüyordu. Artık hepsi yaşlanmıştı. Eski günlerini yâd ediyor ve hatırlamaya çalışıyorlardı. Birlikteliklerinin yetmişinci yılını kutladılar. Bu konu ile ilgili hepsi söyleyecek söz düşündüler ve konuştular. Bu zamana kadar hiç ayrılmamışlardı. Her anlarını birbirleriyle paylaşmışlar, birbirlerine destek olmuşlardı. Evlenselerde, iş sahibi olsalarda birbirlerinden ve Kuştumur Kahvehanesinden ayrılmamışlardı. Ve sevgileri hiç bitmeyecekti.

2.2.Şahıs Kadrosu

Çalışmamızın bu kısmında romanda geçen karakterlere ve onların temel özelliklerine yer vereceğiz. Esere baktığımızda başkarakterler olarak beş kişi öne çıkıyor. Sadık Safvan, İsmail Kadri Süleyman, Hammade Yusri el-Halavani, Tahir Ubeyd el-Armalavi ve anlatıcı. Diğer şahısları ise bu başkarakterlerin aileleri, eşleri, çocukları ve akrabaları oluşturuyor. Hepsinin varlıkları bu başkahramanlar etrafında vücut buluyor.

Roman oluşturulurken olaylara kişiler sayesinde canlılık kazandırılır. Bu canlılık ise anlatım ve dil ile okuyucuya hissettirilir. Çünkü romanlarda oluşturulan, kurmaca

dünyada başlıca ilgi odağı kişilerdir. Diğer tüm öğeler onun için vardır ve bu oluşturulan dünya onunla anlam kazanır. İçinde yaşadığımız gerçek dünyada, gündelik yaşamda nasıl her şey insanların etrafında gerçekleşiyor ve iletişim ağı insanlarla kuruluyorsa, gerçeği yansıtmaya çalışan romanlardada insan figürü aynı öneme sahiptir.²⁶

Necîb Mahfûz romanlarında karakterlerin fiziki tasvirlerine ve her karakterin birbirinden farklı yapıda ve özelliklerde oluşturulmasına dikkat etmiştir. Yazar elinden geldiğince karakterlerin psikolojik, ahlaki vb. özelliklerini ayrıntılarıyla sunmaya çalışmaktadır. Böylece okuyucuya sanki önceden beri tanıyor gibi hissettirilen kahramanlarla, olayı bizzat yaşama hissi sağlanmış olduğunu görüyoruz. Bizce bu durum romanın akıcılığı, anlaşılabilirliği açısından da önemli bir yere sahiptir. Romanın tamamına hükmeden figürler aslında beş yakın arkadaştan ibarettir. Geri kalan şahıslar ise tamamlayıcı görevi görerek romana zenginlik katmaktadırlar. Sadık, Hammade, Tahir, İsmail hepside roman boyunca ön plandadır. Farklı hayat şartlarına sahip olan bu karakterlerin yaşadıkları, tecrübeleri tek tek analiz edilmiştir. Ailevi problemleri, kendine uygun kariyere ulaşma çabaları, aşk, evlilik, olumsuz ilişkiler, savaş, bağımsızlık düşünceleri, genel ve özel tüm konulara ilişkin yaptıkları sohbetler, muhabbetler, bulundukları ve önem verdikleri mekânlar gibi. Romanda karakterlerin sosyal, dinî, siyasî boyutları birlikte verilir. Hangi karakterin dinî yaşantısının nasıl olduğu, siyasî düşüncelerinin ne olduğu, sosyal yaşamı belli bir düzen ve sıra içerisinde okuyucuya sunulur.

Eserde kişiler kendi hayatlarını yaşarken, önemli bir tarihi olayda aynı anda yaşarlar. Yani gündelik yaşamda karşılaşılabilecek her şey romanda da karşımıza çıkmaktadır. İyilik, dostluk, vatanseverlik, inanç gibi konular ise kişiler üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır.

Şimdi romandaki şahısları ele alıp konumlarına göre açıklayacağız.

²⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* (Ötüken Yayınları, 2008), 72.

2.2.1.Sadık Safvan el-Nadi

Tam adı Sadık Safvan el-Nadi'dir ve romanın başkarakterleri olan beş arkadaştan biridir. Kısa boylu, zayıf, simsiyah saçlara sahip, uzun ve gür bıyıklıdır. Evlin tek çocuğudur. Babası Diyanet İşleri Bakanlığında görevlidir.

Sadık Safvan düzenli namaz kılan ve küçük yaşlardan itibaren oruç tutan bir karakter olarak karşımıza çıkıyor. Ailesi tarafında da ilgiyle büyütölmüş, dini konularda hassas bir insan olarak yetişmiştir. Ergenlik çağına ulaşınca inancına ters düşecek düşüncelerden ancak evlenerek kurtulabileceğini düşünmüştür.Sadık Safvan orta halli bir öğrenci olarak zenginliğe merak salar, bu düşüncesine ise kuzeninin, ihtişamlı konağı ve zenginliği sebep olmuştur. “*Varlıklı olmak budünyadaki en önemli şey*”²⁷ diye düşünmüştür. Sadık’a göre Rafet Paşa ve eşi kendi içlerinden biri gibidir. Onlara büyük hayranlık beslemektedir. Kızları Emire ise yaşı büyük olmasına rağmen Sadık’ın gönlünde yer etmiştir. Bir gün tuhafiye açma fikriyle ortaya çıkmış ve herkes çok şaşırmıştır. Babası istemesede kendisi memur olmaktansa böyle daha zengin olacağını düşünüyordu. Böylelikle yıllar geçsede Sadık’ın zengin olma hayallerinden hiç vazgeçmediğini görüyoruz. Tabi burada Sadık’ın örnek aldığı ve hayranlık duyduğu Rafet Paşa onu desteklemiş ve gereken parayı vererek Sadık’ın önünü açmıştır. Sadık bunun ardından İhsan ile evlenmek istemiş ailenin ve akrabalarının yardımlarıyla düğün yapmıştır. İbrahim ve Sabri adında iki oğlu olmuştur. Ancak çocuğu olduktan sonra eşi İhsan’dan soğumaya başlamış, Onun sadece bir anne olduğunu ve sürekli ev işleriyle ilgilenip, kendisiyle ilgilenmediğini düşünmeye başlamıştır.

Bir gün işyerine malzeme almaya gelen Öğretmen Leyla ile tanışmış ve onunla evlenmiştir. Sadık İhsan ile Leyla arasında kalmış, kıskançlığın çıkmasını istemiyordur. Ancak Leyla’da da istediğini bulamamış, Onun kibirli, anlayışsız ve çok müsrif biri olduğunu anlamıştır.

Sadık Leyla’dan boşanınca, arkadaşlarının itirazlarına rağmen on sekiz yaşında olan Sina ile evlenmiştir. Ve Nuha adında bir kızları olmuştur.

Aslında burada da gördüğümüz gibi bir karakter dini, sosyal, siyasi boyutlarıyla ele alınıp ince ince analiz edilerek okuyucuya sunulmaktadır. Ve böylece

²⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 8.

gerek romandaki şahısların gerek yaşanan olayların gerçek hayattan uzak olmadıklarını, gerçeği yansıttıklarını görmüş oluyoruz. Diğer karakterlerde de durum aynı şekildedir.

2.2.2.Sadık Safvan'ın Annesi

Annesi “teyzecik”²⁸adı verilen Zehrana Kerim'dir.

2.2.3.Sadık Safvan'ın Kuzeni

İsmi Rafet el-Zeyn Paşa'dır. Eşi Zübeyde Hanım sayesinde zenginliğe kavuşmuştur. Büyük bir pirinç fabrikasına sahiplerdir. Emire ve Mahmut adında iki çocuğa sahiptir.

2.2.4.Sadık Safvan'ın Oğulları

Sadık'ın ilk eşinden İbrahim ve Sabri adında iki oğlu olmuştur. İbrahim ve Sabri hukuk fakültesinden mezun olmuş, İbrahim bir bankada işe girmiştir. Daha sonra Tahir'in kızı Derya ile evlenmek istemiş babasıda Tahir'de bu duruma razı olmuşlardır.Sabri ise bir örgüte bağış yaptığı gerekçesiyle tutuklanmış, çıkınca iş bulma konusunda zorlanmıştır. Ama babası kendisi gibi tüccar olmasını istediğinden ona bir dükkân açmıştır.

2.2.5.Hammade Yusri el-Halavani

Romanın başkarakterleri olan beş arkadaştan biridir. Mahmut gerçek ismi, Hammade ise lakabıdır. Tevfik ve Efkâr adında iki kardeşe ve zengin bir aileye sahiptir. Uzun boylu, koyu tenli, çalışmayı pek sevmeyen tembel bir karakterdir.

Diğer arkadaşlarının hedefleri belliyken onun bir hedefi yoktur. Hammade özgürlüğüne ve yaşamaya düşkündür. Annesi ve babası ona çalışması için sürekli uyarıda bulunmuşlardır. Babası kendi fabrikasında çalışmasını istemektedir fakat çalışmayı sevmeyen Hammade fabrikadan da nefret etmektedir. Kardeşi Tevfik ise çok çalıştığından ailesi tarafından daha çok ilgi görüyordur. Dokuz yaşında tifoya yakalanıp, uzun süre arkadaşlarından ayrı kalmıştır. Hammade daha sonraları çok okumaya merak salmıştır. Bir önceki gün okuduğu şeyleri ertesi gün arkadaşlarına anlatmıştır. Hammade çok istemesede hukuk fakültesine girmeyi başarmıştır.Ancak hiç

²⁸ Mahfûz, *Kuştumur*, 7.

bir zaman bir işe, sabit bir fikre sahip olmak istemediği için belli bir süre sonra hukuk fakültesini bırakıp kendine bir ev tutmuş ve bir kulüp açmıştır. Sorumluluk almadan özgürce yaşamayı seven kişiliği zaman geçsede hiç değişmemiştir.

Hammade artık yaşadığı mahallede herkes tarafından haşhaş müptelası olarak tanınıyordu. Bu uzun bir süre devam etti ve Hammade evlenmeye karar verdi. Kırklı yaşlarda bir kadın ile evlensede evlilikleri hiç iyi gitmemiştir.

2.2.6.Yusri el-Halavani Paşa

Yusri el-Halavani Paşa Hammade'nin babasıdır. Orta boylu ve fazlasıyla kilolu, gür bıyıklara sahiptir. Büyük tahin fabrikası olan zengin bir işadamıdır.

Sürekli meşgul ve çok çalışan bir karakterdir. Aynı zamanda parasını boş yere harcamayan, tutumlu bir insandır. Sürgün edilmiş liderler için yürüyüş yaparken tutuklanmış daha sonra serbest bırakılmıştır. Bu olay üzerine herkes ona ve ailesine gıptayla bakmaya başlamıştır. Kahraman olarak anılmıştır.

2.2.7.Afife Bedrettin Hanım

Afife Bedrettin Hanım Hammade'nin annesidir. Çocuklarını çok çalışmaları konusunda sürekli uyarır. “*Çalışmave bir yuva olmadan paranın hiçbir değeri olmadığını söylüyor.*”²⁹

Afife Hanım romanda müsrif bir karakter olarak anlatılır. Kızının evi için çok pahalı harcamalar yapmış, düğündede aynı harcamaları yapmaktan geri durmamıştır.

2.2.8.Hammade'nin Kardeşleri

Tevfik ve Efkâr Hammade'nin kardeşleridir. Efkâr 20 yaşında bir genç kız, annesinin seçmiş olduğu zengin biriyle nişanlıdır. Tevfik ise çalışan bir yapıdadır.

2.2.9.Tahir Ubeyd el-Armalavi

Romanın başkarakterleri olan beş arkadaştan biridir. Neşelidir, kumral bir yüze sahiptir. Evin tek erkek çocuğudur, Tahiya ve Hiyem adında iki kız kardeşi vardır. Araştırmayı ve öğrenmeyi seven bir yapısı vardır. Babası onu doktor yapmak

²⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 10.

istemektedir. Aynı zamanda Tahir'in şiire büyük bir ilgisi var ve çevresindekiler bununla gurur duymaktadır. Yaşadığı evde dini sorumluluklarını yerine getiren yoktur. Kendisi dini bilgilerini el-*Baramuni Okulun'nda*³⁰ öğrenmiştir. Tahir'in kilo almaya yatkın bir yapısı vardır ancak babası onun bu halinden arkadaşlarını sorumlu tutmaktadır. Yediği yemekler dışında konuşmasında da arka mahalleleri örnek almıştır. Tahir aşk hayatından ziyade şiirleriyle ön plana çıkmıştır. İlk şiiri ünlü bir dergide yayınlanınca çok sevinmiş ancak babası bu duruma pek sıcak bakmamıştır. Babası şiiri, Tahir'in konumuna, itibarına uygun görmemiş ve onu dilenci mesleği olarak nitelendirmiştir. Tahir yine de babasının istediği gibi tıp fakültesini kazanmıştır. Tahir Abbasiye'de oturan Raife isimli hemşireye âşıktır. Raife başlarda onu istemesede daha sonra Tahir'e yakınlık duymaya başlamıştır. Ailesi Raife'yi Tahir'e uygun görmeyip istemeselerde yinede onunla evlenmiş ve Derya adında bir kız çocukları olmuştur. Tahir altmış yaşını geçtikten sonra, çalıştığı dergide editörlük yapan Enver hanıma âşık olmuştur ve evlenmeye karar vermişlerdir.

2.2.10. Dr. Ubeyd el-Armalavi

Dr. Ubeyd el-Armalavi Tahir'in babasıdır. Avusturya'da doktora eğitimi almış ve güzel bir villada yaşamaktadır. Oğlu Tahir hakkında her zaman "*Oğlan zeki – muhteşem bir doktor olacak*"³¹ şeklinde bir düşünceye sahip olmuştur.

2.2.11. İnsaf el-Kuleli Hanım

Tahir'in annesinin ismi İnsaf el-Kuleli'dir. "Tıpkı Hammade'nin annesi gibi Mere de Dieu mezunu fakat bununla yetinmeyen, çok kültürlü ve çok okuyan bir kadındır."³² şeklinde tanımlıyor anlatıcı.

2.2.12. Derya

Tahir'in Derya isminde bir kızı olmuştur. Başarılı bir öğrenci olan Derya Güzel Sanatlar Fakültesini okumuştur. Tahir gibi o da şiiri sevmektedir. Derya Sadık'ın oğlu İbrahim ile evlenmiş ve Nebile adında bir çocukları olmuştur.

³⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 13.

³¹ Mahfûz, *Kuştumur*, 13.

³² Mahfûz, *Kuştumur*, 12.

2.2.13. İsmail Kadri Süleyman

Romanın başkarakterleri olan beş arkadaştan biridir. İsmail güçlü yapılı, büyük burunlu, esmer bir yapıya sahiptir. Çalışkan ve başarılı bir karakterdir, dinî konularda ise hassas bir insandır. Dördüncü sınıfa giderken bir futbol takımına girip, yeteneği olmayınca bırakmak zorunda kalmıştır. Dört kız kardeşi vardır. Hepside evlenmeyi beklemişler ve babaları gibi memurlara verilmişlerdir. İsmail kendini derslere verip hukuk fakültesini burslu olarak kazanmıştır. Ancak babasının hastalığı ve ölümüyle zor zamanlar yaşamaya başlamıştır. Bir gün katıldığı bir siyasî gösteri yüzünden istemeyerek devam ettiği Güzel Sanatlar Fakültesi'nden de atılmış ve elinde ki son imkânı da kaybetmiş oldu. İsmail Rafet Paşanın yardımıyla bir kütüphanede memur olarak işe başlamış ve Tafida adında bir kızla evlenmiştir. Hebatallah adında da bir oğlu olmuştur.

2.2.14. Kadri Süleyman Efendi.

İsmail'in babası Kadri Süleyman Efendi demiryollarında çalışmaktadır.

2.2.15. Fatiha Asal Hanımefendi

İsmail'in annesidir.

2.2.16. Hebatallah

İsmail ve Tafida'nın oğludur.

2.2.17. Sa'd Zağlül

Romanda, iki kez sürgüne gönderilmiş ve daha sonra serbest bırakılmış bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Vefd partisinin lideridir. Romanda çok sevilen bir kişi olarak anlatılmaktadır. Sa'd'ın ölmesi neredeyse tüm halkı üzüntüye boğmuştur.

2.2.18. el-Sabbah

Romanda anlatılan beş arkadaşta, yeni buluşma yeri olarak Kuştumur kahvehanesini öneren bir çocuktur.

2.2.19. İhsan

İhsan on üç yaşında bir kızdır. Anlatıcı tarafından “Güzel, zarif bir vücut; açık tenli, yuvarlak bir yüz; gösterişli, kestane rengi saçlar; ela gözler ve genellikle ‘Kral Süleyman yüzüğü’ denen mükemmel bir ağız”³³ şeklinde betimlenmiştir. Sadık’ın hayranlık duyduğu bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. İhsan Sadık’ın evlendiği ilk kişidir. Çok severek evlenmiş olsada çocukları olduktan sonra bir şeyler yolunda gitmemiş, Sadık onu eskisi gibi sevmemeye başlamıştır. İhsan evliliğinin ilerleyen aşamalarında bir hastalığa bağlı olarak çok kilo almış, eski güzelliğini kaybetmiştir. Sadık onun çok iyi bir anne ve ev hanımı olduğunu belirtmesine rağmen aynı zamanda kendine bakmadığından yakınmaktadır.

2.2.20. Raife Hamza

Raife kumral ve güzel bir yüze sahip bir kızdır. Yaşı Tahir’in yaşına yakın, mesleği hemşire olan bir karakterdir. Evlere iğne vurmaya gittiği için insanlar onun arkasından dedikodu yapmış, adını çıkarmışlardır. Romanın başkarakterlerinden olan Tahir’in âşık olduğu kızdır. Romanın ilerleyen kısımlarında Tahir ile evlenmiş, mutlu bir evlilikleri olmuştur.

2.2.21. Samira el-Maruki

Hammade’nin âşık olduğu kızdır. Hammade onu şu şekilde anlatmıştır: “Hayatta isteyebileceğin her şey onda var. O da orta sınıftan gelen, on altı yaşında bir kız. Başörtüsünü takmadan, tek başına akrabalarını ziyarete geliyor: onun batılılaştığını düşünüyorlar. Kıskanç ve ailenin namusuna düşkün olan amca çocuğunun itirazlarına karşın daha önceleri de ailesiyle gelirmiş.”³⁴

2.2.22. İbrahim el-Vali Efendi

İhsan’ın babasıdır.

³³ Mahfûz, *Kuştumur*, 37.

³⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 42.

2.2.23. Leyla Hassan

Otuzlu yaşlarda olan Leyla Öğretmenlik yapmaktadır. Annesi de dul bir kadındır. Sadık ikinci evliliğini onunla yapmıştır. Ancak Sadık aradığı mutluluğu Leyla'da da bulamamıştır ve boşanmayla sonuçlanmıştır.

2.2.24.Sina İbrahim

On sekiz yaşında genç bir kızdır. Annesiyle beraber büyükbabasının yanında kalmaktadırlar. Sadık'ın evlendiği üçüncü eşidir. Üniversite okumak istemiş ancak Sadık buna izin vermemiştir.

2.2.25. Emine Hamdi

Altmışlı yaşlarda olan Emine dul bir kadın ve Sina'nın annesidir.

2.2.26. Enver Bedri

Yirmi beş yaşında, kültürlü, editörlük yapan bir kadındır. İnce uzun, esmer tenli, küçük gözlere sahiptir. Tahir'in evlenmek istediği kadındır.

2.2.27. Mustafa el-Nahhas

Mustafa el- Nahhas, Sa'd Zaglül'ün ölümünden sonra Vefd Partisi'nin lideri olmuştur.

2.3.Zaman

Eserlerde sıkça karşılaştığımız zaman kavramı genelde mekân ile birlikte ele alınır. Çünkü olayın hangi zamanda gerçekleştiğine bakıldıktan sonra sıra hangi mekânda gerçekleşiyor ona bakılır. İkisi birbirini takip eden kavramlardır. Bu iki kavram, ayrı kategorilerde olsalarda birbirinden ayrılmazlar. Çünkü biri olmadan diğlerinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Zaman çok önemli bir konudur. Matematik, fizik, felsefe gibi birçok bilimin konusunu oluşturmuştur. Hepside konuyu kendi bakış açısına göre değerlendirmişlerdir.

Bir roman doğal olarak belli bir amaç doğrultusunda oluşturulur, zaman içerisinde değer kazanır ve zamanla idrak edilir. Romanda anlatılanlar mutlaka bir zaman içerisinde cereyan eder. Dolayısıyla zaman kavramı romanın temel taşlarından

birini oluşturur. Zaman konusu ile ilgili önemli başka bir kavram karşımıza çıkmaktadır:”Akışkanlık.” Biz bir eseri okurken içerisindeki olay örgüsünün bizi daima hikâyenin ilerisine doğru götürdüğünü fark ederiz. Kısaca kendimizi romanın akışına bırakırız. Aynı zamanda romanda ileri doğru hareket ederken belli aralıklarla geriye dönüp bakarız ve birbiri ile bağlantı kurarak okuduğumuzu daha iyi anlarız.Çünkü zaman konusu kitabın başından sonuna kadar olayların birbiri ile bağlantısını sağlar. Geçmiş ve şimdiki olaylar arasında ilişki kurarak eserin son kısımlarına dair de aklımızda bir takım fikirler oluşabilir.

Bu da kitabın son kısmına geldiğimizde artık baştaki konularında zihnimizde tam olarak oturmasına ve hikâyeyi iyi bir şekilde anlamamıza olanak sağlar.³⁵Forster’in ifadesiyle:’...bir romanda her zaman bir saat vardır’ . Yani bir sanat eseri mutlaka belli bir zaman içinde anlatılır, zamana bağlıdır.³⁶

Necîb Mahfûz Kuştumur Kahvehanesi adlı eserinde zaman kavramını güçlü bir şekilde tasvir etmiştir. Beş arkadaşın doğumundan ölümüne kadar ki tüm hayatları, geçirdikleri evreler, yaşadıkları yer olan Abbasiye’de ki o döneme ait olayların anlatılması tarihsel sırasıyla ve anlatılan konuya göre romana yerleştirilmiştir.Romanın anlatımı, okuyucuda romanda ki karakterlerle beraber sanki o dönemde yaşıyor gibi bir his bırakmaktadır. Bu da anlatımın ne kadar etkili ve güçlü olduğunun, zaman, mekân gibi unsurların ustalıkla yerleştirildiğinin bir göstergesidir.

Romanda beş arkadaşın hikâyesinin başladığı tarih şu şekilde anlatılmıştır: “Tanışıklıkları 1915’te el-Baramuni İlkokulu’nun bahçesinde başladı. Okula beş yaşında girdiler ve dokuz yaşında çıktılar. Hepsi de 1910 yılının farklı aylarında doğmuşlardı. Bugüne kadar doğdukları yerden hiç ayrılmadılar ve hepsi de Bab el-Nasr Mezarlığı’na gömülecekti...”³⁷1918’te ilkokulu bitirip dokuz yaşına gelmişlerdi. 1923’ün sonları 1924 başlarında Kuştumur kahvehanesiyle tanışmışlardı. Her türlü acılarını, sevinçlerini, muhabbetlerini paylaştıkları, büyük bir hayatı sığdırdıkları o küçük kahvehane ile...1923’ten 1928’e kadar ise I.Fuad Ortaokulu’nda okumuşlardı. Gördüğümüz gibi olaylar tarihsel sıralama içerisinde anlatılmıştır. Bireyi tarihsel

³⁵ William L. Randall, *Bizi Biz Yapan Hikayeler, Ayrıntı Yayınları*, İkinci bas (İstanbul, 2014), 149.

³⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, 110.

³⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 5.

bağlamda ele almak romanın en önemli özelliklerindendir. Çünkü tarih insanın zihnine, belleğine, yaşadığı mekâna, zamana ışık tutar. Ve insan yaşadığı zamanı sonlu bir süreç olarak deneyimler ve onu geçmiş, şimdiki, gelecek zaman olarak ele alır. Böylece tarih bireyin içinde bulunduğu zaman algısıyla romana girmiş olur.³⁸

Romanın karakterleri siyasete de ayrı bir önem veriyorlardı. O dönem Mısır'da önemli bir rol oynayan Vefd Partisi'ne bağlılıkları ve her gösterisine katılmaları söz konusuydu. Vatanseverlik ve bağımsızlık konularına çok önem verirdi. Vefd partisi, lider Sa'd Zaglül'ün İngilizlerden Mısır'ın bağımsızlığını istemesi sebebiyle oluşturulmuştur. Sa'd Zaglül ise Vefd partisi'nin lideri, Mısır milliyetçiliğinin önemli isimlerinden biri ve Necîb Mahfûz'un kahramanıdır. Bir zaman sonra da Mustafa el-Nahhas liderliğindeki Vefd'le, kral Muhammed Mahmud ve İngilizler arasında çatışma çıktı. Mustafa el-Nahhas, Sa'd Zaglül vefat ettikten sonra Vefd Partisinin başına geçmiştir.

Aslında burada Necîb Mahfûz'un milli ve politik konularında içinde yaşadığı döneme denk geldiği ve bu konulara önem verdiği için eserlerine aldığını görüyoruz. Mahfûz, eserinde halkın meydanlarda, caddelerde ülkelerini İngiliz sömürgeciliğinden kurtarmak için verdiği mücadeleleri de ele almıştır. Yaşadıkları döneme denk gelen bir diğer olay ise II. Dünya Savaşının yaşanmasıdır. O savaşın yaşandığı zamanı ve olan olayları kitapta geçen şu cümlelerden anlıyoruz: *"Her halükarda, ya bugün ya yarın, Mısır'ın Müttefikler'le İtilaf devletleri arasındaki savaş alanında olacağından hiçbirimizin şüphesi yoktu. Hükümet, bu bilinmezle karşılaşmak için harekete geçti. Hava saldırıları hakkında faydalı bilgiler yayınlıyor ve tüm dikkatini mecburi hizmetlere veriyordu. Sokak lambaları maviye boyandı, gecelerimiz hiç alışık olmadığımız bir karanlığa büründü. Bazı bölgelerde yeraltı sığınakları bile kazmaya başladık."*³⁹

Mahfûz, romana zaman örgüsünü bizce anlamlı bir şekilde yerleştirmiştir:

Her şey bu beş arkadaşın bir ilkokulda tanışmasıyla başlıyor. Önce hepsinin aileleri, kendi özellikleri, görüşleri, evlerinin bulunduğu sokaklar her ayrıntısıyla tek tek tasvir ediliyor. Her gün hurma ağacının altına oturup, farklı konularda konuşup

³⁸ Zekiye Antakyalıoğlu, *Roman Kuramına Giriş*, 1.Basım (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 110.

³⁹ Mahfûz, *Kuşumur*, 76.

tartışıyorlar. Daha sonra aynı ortaokula girip uzun yıllar beraber okuyorlar. O sıralarda Mısır'da yaşanan bağımsızlık hareketlerine katılıyor, siyaseti yakından takip ediyorlar.

Bir gün onlar için en önemli mekânlardan biri olan Kuştumur kahvehanesini keşfediyorlar. Başta girmeye çekinselerde orası onlar için vazgeçilmez bir yer haline geliyor. Hepsi bir üniversiteye yerleşiyor. Bir yerlerde işe giriyorlar. Sadık hayallerinin peşinden gidip kendisine dükkân açıyor. Evlilik fikri ise beş arkadaşın son zamanlarda kafalarını meşgul eden bir konu oluyor. Zamanı gelince herkes biriyle tanışıp evleniyor. Evlilik konusunda romanda daha çok yer verilen isim, gerek birçok kez evlenmesinden gerek çektiği sıkıntılardan dolayı Sadık oluyor. Ve ölüme doğru giden hayatlarında birbirlerinden kopmadan yaşıyorlar. Romanın kısa bir zaman dilimine değilde uzun zamana yayılarak anlatıldığını görüyoruz. Ve böylece zamanın insanları ve insanların hayatında neleri değiştirdiğini roman gözler önüne seriyor.

2.4.Mekân

Mekân romanı oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Romandaki olaylar cadde, sokak, kahve, şehir, köy vs. nerede geçiyorsa okuyucunun muhayyilesini o yönde harekete geçirir, ona göre bir beklenti içine girmesini sağlar. Nitekim romanda anlatılan şahıslar da çoğu zaman içinde yaşadıkları mekânla özdeş hale gelmiş olur, onları o çevreyle hatırlarız.⁴⁰ Şahısların yaşam biçimleri, düşünceleri, kılık kıyafetleri içinde yaşadıkları toplumu, mekânı yansıtır aslında. Şahısları bulundukları mekânla bir bütün halinde ele alır, düşünürüz. Bu durumda diyebiliriz ki bir romanda şahıs kadrosunun ortaya konulmasında, biçimlenmesinde mekânın katkısı büyüktür. Mekân aynı zamanda romanda anlatılan olaylara somutluk kazandırır. Romanda anlatılan olaylar Kahire'de yer alan Abbasiye semtinde geçmektedir.

Yazar romanda Abbasiye'yi şöyle tanımlamıştır:

Kayıp gençliğindeki Abbasiye. Uçsuz bucaksız bir çölün ortasında bir vaha. Doğusunda, küçük kaleleri andıran belli belirsiz konaklar, batısında saklı bahçeleri ve yeni olmalarıyla övünen küçük küçük kümelenmiş evler. Hurma, kına ve dikenli armut ağaçlarından oluşan yeşil alanlarla sarmalanmış.

⁴⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 130.

*Heliopolis varoşlarıyla Ataba meydanı arasındaki eski yollarda mekik dokuyan beyaz tramvayın uğultusu da olmasa, tam anlamıyla sessiz ve sakin bir yer olacak. Esen kuru çöl yeli, kırlardan taşıdığı en derin kokuları savurarak insanın kalbindeki gizli aşkı uyandırıyor. Ve tam da günbatımında, rebap çalan dilenci, uzun cellabiyesine sarınmış, sokaklarda yalınayak ve şaşı gözleriyle dolanırken, kulak tırmalayan ama kısık bir sesle şarkı söylüyor...*⁴¹

Abbasiye doğu ve batı şeklinde ikiye ayrılıyordu. Roman kahramanlarından ikisi Doğu Abbasiye, üçü de Batı Abbasiye'dendi. Yaşları, hayatları zamanla değişse de Abbasiye onlar için büyük bir anlam ifade ediyor ve içinde yaşanmışlıklar barındırıyordu. Romanın karakterleri olan Sadık Safvan Bahçeler arası sokağında, İsmail Kadri Süleyman, Hasan Eyd Sokağı'nda, Hammade Yusri el-Halavani Hastane meydanı'nda, Tahir Ubeyd el- Armalavi ise Konaklar Sokağı'nda oturuyorlardı.

Romanda geçen en önemli mekân ise Kuştumur kahvehanesiydi. Küçük bir kahvehane gibi görünsede aslında büyük yaşanmışlıklar, acılar, sevinçler barındırıyordu. Beş arkadaşın her bulduğu fırsatta vakit geçirdiği, anılarını biriktirdiği yerd orası. Kuştumur'dan önce Hastane meydanında iki sokak arasında bulunan bir hurma ağacının altında toplanır otururlardı. Kuştumur, Dahir'le Faruk Sokağı'nın köşesinde ufak bir bahçesi bulunan küçük bir mekândır. Birbirlerine sınıksız bağlı olan bu beş arkadaş hayatları boyunca burada özel anılarını paylaşmış ve birbirlerinden yeni şeyler öğrenmişlerdir. Beş arkadaşında tanışıklıkları Baramuni İlkolunda başlamıştır.

Hammade Yusri el-Halavani ve ailesi Dimyat kökenlidirler. Her yaz tatil için Dimyat yakınlarındaki Ras el-Bar'a gitmişlerdir. Dimyat ise Mısır'da yer alan bir Akdeniz limanı, Nil deltasında Kahire'nin kuzeyinde bulunur.⁴²Tahir ve Hammade'nin annesi “Mere de Dieu” mezunudur. Mere de Dieu Mısır'da bir okuldur.

Romanda geçen diğer bir mekân ise Abidin Meydanı'dır. Burası Kahire'nin göbeğinde bulunan bir meydandır. Burada sürekli siyasi gösteriler ve protestolar yapılır.

Romanda yer alan diğer mekânları açık ve kapalı mekanlar şeklinde şöyle ayırabiliriz:

⁴¹ Mahfûz, *Kuştumur*, 5.

⁴² “Dimyat”, erişim 22 Haziran 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dimyat>.

2.4.1.Açık Mekânlar

2.4.1.1.Bab el-Nasr Mezarlığı

Romanda beş arkadaşın vefat ettiklerinde gömülecekleri mezar olarak geçmektedir. Bu mezarlık diğer tarihi mezarlara göre oldukça küçüktür. Ve tarihi surların kuzey tarafında bulunan el-Hüseyniye mahallesi ile günümüzde Darrasa mahallesi diye tanınan el-Hüseyin'in kuzey kısmı arasında kalmıştır. Bu mezarda bilgin ve gezgin olan Fatimi veza Badr el-Gaman ve tarihçi el-Makrizi olmak üzere birkaç ünlü şahsiyetin gömülü olduğuna inanılıyor ancak mezarların yerleri şuan tam olarak bilinmiyor.⁴³

2.4.1.2.Han el-Halili Çarşısı

1832 yılında kurulmuştur. Kahire'nin merkezinde bulunmaktadır. Mısır'ın eski ve en büyük çarşılarının başında gelmektedir. Bu çarşının tarihi 1382 yılına kadar uzanmaktadır. Memlûk sultanı Berkuk'un emiri olan Çerkes asıllı Carkas el-Halili tarafından eski Fatimi mezarlığının kalıntıları üzerine yapılmıştır. Han el-Halili çarşısının yer aldığı meydanda el-Hüseyin, el-Ezher camileri ve Wekalet el-Ghourî çarşıları da bulunmaktadır.⁴⁴

2.4.1.3.Tahrir Meydanı

Kahire'de yer alan bir meydandır. Kuzey batısında Napolyon'un Mısır'ın işgaline direnişte bulunmasıyla tanınan Ömer Makram'ın heykelinin yer aldığı bir plaza bulunur. Arka tarafta ise Ömer Makram Camii yer almaktadır. Bu meydan uzun yıllar boyunca 1977 yılında yaşanan Mısır Ekmek İsyanı ve Mart 2003'te ki Irak Savaşı karşısında yer alan protestolar gibi önemli gösteri ve protestoların meydana geldiği bir yer olmuştur.

⁴³ “Ölüler Şehri (Kahire)”, erişim 21 Haziran 2022, [https://tr.upwiki.one/wiki/-City_of_the_Dead_\(Cairo\)](https://tr.upwiki.one/wiki/-City_of_the_Dead_(Cairo)).

⁴⁴ “Kahire Han El-Halili Çarşısı”, erişim 21 Haziran 2022, <https://bilyomusunuz.com/kahire-han-el-halili-carsisi-hakkinda-bilgi/>.

Bu meydan ‘demokrasinin yıldönümü’ kutlamaları ve farklı yerlerden gelen insanların ziyaretleriyle 2011 Mısır Devrimi için bir sembol durumunda olmaya devam etmektedir.⁴⁵

2.4.1.4.Asvan

Romanda seyahat amaçlı gidilen bir yer olarak geçmektedir. Burası Mısır’ın Güney tarafında bulunan Nil nehri kıyısında bir şehir merkezidir. Asvan ayrıca Mısır’ın Asvan ilinin İdari merkezi konumundadır. Nil nehrinin ilk şelalesi bu ilin içerisinde bulunur. Ve en kuru bölge olarak bilinir. Bu şehrin tarihine baktığımızda Antik Mısır’a kadar uzandığını görmekteyiz. Antik Mısır dilinde bilinen adı ise ‘Swnet’ şeklindedir.⁴⁶

2.4.1.5.el-Uksur

Romanda geçen bir diğer mekân. Burası yine Mısır’ın güneyinde bulunan el-Uksur ilinin başkentidir. Antik Mısır şehri diye bilinen Teb’in kalıntılarının üstüne inşa edilmiş ve en büyük açık müze olarak geçmektedir.

M.Ö 1070’teki bir istila sonrasında zayıflamış ve 665’te Mezopotamyalılar tarafından yıkılmıştır. Arapların şehre gelmesine kadar da harabe şeklinde kalmıştır.⁴⁷

2.4.2.Kapalı Mekanlar

2.4.2.1. el-Baramuni İlkokulu

Romanda okul ile ilgili detaylı bir bilgi verilmemiştir. Sadece okula beş yaşında başlayıp dokuz yaşında bitirdiklerini öğrenmekteyiz. Ve okul onlar için hem tanıştıkları hem de bu süre boyunca arkadaşlıklarını devam ettirdikleri bir mekân olmuştur.

2.4.2.2.Mere de Dieu

Mısır’da bulunan bir okuldur. Roman kahramanlarından Tahir ve Hammade’nin annesi bu okuldan mezun olmuşlardır.

⁴⁵ “Tahrir Meydanı”, erişim 21 Haziran 2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Tahrir_Meydanı.

⁴⁶ “Asvan”, erişim 21 Haziran 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Asvan>.

⁴⁷ “El-Uksur”, erişim 21 Haziran 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/El-Uksur>.

2.4.2.3.Zamalek

Nil Nehri'ndeki Cezire adasında yer alır. 19.yüzyılın ortalarından kalma bütün bölgesi Jakaranda ağaçlarıyla çevrili, geniş bulvarları ve görkemli Belle Epoque konaklarıyla Avrupai bir havaya sahiptir. Ve önemli kültürel mekânlara ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Zamalek Kahire'nin en iyi yemek mekânıdır. Buna ek olarak Gezira'nın güney ucunda keşfedilmeyi bekleyen bir dizi sanat galerisi de bulunmaktadır.⁴⁸

2.4.2.4.Maadi Hastanesi

Mısır'da bulunan bir hastanedir. Roman da geçen şekliyle Hammade göğüs ağrısı ile bu hastaneye kaldırılmıştır.

2.4.2.5.Mısır Ulusal Bankası

1961 yılında kurulmuştur. Mısır'ın başkenti Kahire'de yer almaktadır. Sadık'ın oğlu İbrahim hukuk fakültesini bitirdikten sonra bu bankada işe girmiştir.

2.4.2.6.Yunan Hastanesi

İsmail Kadri'nin eşi Tafida'nın doğum yaptığı ve oğlu Hebatallah'ı dünyaya getirdiği hastanedir.

2.4.2.7.Milli Kütüphane

Mısır ulusal kütüphanesi ve arşivleri Kahire'de ki Nil Corniche'de bulunur. Ve burası Mısır'ın en büyük kütüphanesi olarak bilinmektedir. Onu ise el-Ezher Üniversitesi ve İskenderiye Kütüphanesi takip etmektedir.⁴⁹

2.5.Ana Fikir

Romanların zaman, mekân, şahıslar dışında genellikle fikirsel bir yönü de vardır. Yani bir fikir etrafında şekillenir. Romanların insana ve topluma dönük bir tarafı olduğu için romanda yer alan davranışların, insan tutumlarının, duygularının, olayların arka planları, sebepleri incelenir. Bunların sonuçlarına bakarak da romanın ana ve yardımcı

⁴⁸ “Tarihi Yapılar”, erişim 21 Haziran 2022, <https://tarihiyapi.net/kahirede-17-turistik-gezi/>.

⁴⁹ “Milli Kütüphaneler Listesi”, erişim 21 Haziran 2022, https://tr.wikipedia.org/wiki-/Milli_kütüphaneler_listesi.

düşünceleri belirlenebilir. Romanın hayat bulması için hepsinden gerekli ölçüde yararlanmak gerekir. Kısaca bu “fikir” ögesi sanatın kendi yapısından kaynaklanır. Çünkü sanat yansıtıcı bir özellik içerir. Böylelikle topluma, bireye, hayata ayna tutar. Roman ise bu işi en kapsamlı şekilde yerine getiren bir sanat türüdür. Yani fikirler romanlarda ölçülü bir biçimde yer aldığına vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelir.⁵⁰

Necîb Mahfûz’un ilk 1989 yılında yayımlanan Kuştumur Kahvehanesi isimli romanına baktığımızda adına bakarak sadece sıradan bir kahvehaneyi ve oradaki insanları anlatıyor gibi görünsede aslında Kahire’nin mahallelerinden biri olan Abbasiye’de, temelleri çocuklukta atılan, beraber yetişen beş yakın arkadaşın uzun yıllar süren dostluklarına, acılarına, sevinçlerine tanıklık eden, vazgeçilmez toplanma yerleri olan ve bir kahvehaneden çok daha fazlasını anlatıyor bizlere.

Romanın başkahramanları olan Tahir, Hammade, İsmail, Sadık ve anlatıcı her ne kadar kendilerine ait yaşamları olan, gerçek hayatta olduğu gibi her birinin doğup büyüüp evlenmesi gibi sadece klasik bir hayatı değil, yaşamış oldukları dönemin sosyokültürel yapısı ve bu yaşamların arka planında yer alan İkinci Dünya Savaşı olayları, 1952 darbesi ve çağdaş Mısır’ın siyasi ve tarihi olayları gözler önüne seriliyor.

Necîb Mahfûz’un dünya tasavvurunda sosyal, politik konular ve bilim ayrılmaz bir bütün halinde bulunur. Bunu daha önce de belirtmiştik. Bu durum ise eserlerinde Mısır’ın bağımsızlığının önemi, ekonomik çalkantıları, diğer ülkelerle ilişkileri, İngilizlerin sömürgelerine karşı direnişleri Mahfuz’un usta kaleminden eserine dökülüp, kahramanların hayatları ve düşünceleriyle can buluyor. Ve bu durum romanda yer alan kahramanların genellikle vatan sevdası, bir partiye, düşünceye olan sıkı sıkıya bağlılıkları şeklinde romanın sonuna kadar kendini gösteriyor.

Çocukluklarından beri sorgulayan, meraklı, her seferinde yeni yeni maceralara atılan, ergenlik zamanlarındaki yaşadıkları psikolojik ve fizyolojik değişimleri birbirlerinin desteğiyle atlatan, büyüüp iş hayatlarına atılıp, evlenme yoluna girdikleri zamanda, her ne kadar birbirlerinden farklı karakter ve özellikte olsalar dahi ayrılmayan

⁵⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 174.

bu arkadaşlar okuyucunun zihninde, hepside zamanın alıp götürdüklerine karşılık direnişin bir simgesi olarak unutulmaz, etkileyici bir yer ediniyorlar.

2.7.Dil Ve Üslup

Dil ve roman... Bu iki kelime birbirinden ayrı düşünülmemeli. Evet roman dışındaki diğer türler için de dil önemlidir. Ancak anlatım konusunda dilden en fazla ve en kapsamlı şekilde yararlanan tür romandır. Roman içinde bulunduğumuz dünyayı gerçekçi bir şekilde anlatır bize. Okurken hissettirir tüm gerçekliği. Bütün bunları yaparken ise tek bir şeyden yararlanır, o da dildir. Bir romancı, dili sanatın imkânlarıyla günlük ve basit bir anlatım aracı olmaktan çıkararak yeni bir boyuta taşır. Böylece dil en iyi, en gerçekçi şekilde olayı, bilgiyi, sevgiyi iletme aracına dönüşür.⁵¹

Üslup ise “tarz” anlamına gelir basitçe. Edebiyat dışında bu böyledir. Davranış, giyiniş ve mimarî üslubu gibi. Ancak edebiyatta bu durum yazma tarzı olarak kendini gösterir.

Üslup, sahibinin kişiliğini ortaya koyar, yansıtır bu nedenle çok çeşitli anlatım tarzları olabilir ve işlenen konunun havasını, rengini değiştirebilir.⁵²Tabi kişiliğin oluşmasında da çevre önemli bir faktördür. Mahfûz’un yaşadığı çevre, karşılaştığı olaylar, iş hayatı onun edebi kişiliğinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu ise her yazarda olduğu gibi eserlerine özgün bir anlatım tarzı olarak yansımıştır.

Necîb Mahfûz eserlerinde fasih Arapçayı tercih etme sebebi olarak şunları söyler:

Yazı dili bence fusha olmalıdır ve ben bu şekilde yetiştim.Çocukluğumdan beri bu dili kullanırım.Bu konuda hiçbir taviz vermem. Düşüncelerim avamcadır, ama yazıya dökülürken, fusha olur. Bence doğru olan bu, zira insanlık ve kültür için tek bir dilin gerekliliğine inanırım.

Bugün Avrupa Latince yazmayı sürdürebilseydi, kültür açısından şüphesiz çok büyük yararı dokunurdu.. Mesela İngiltere’de çıkan bir kitabı herkesokuyabilirdi, ama olmadı ve şimdi çeviriye ihtiyaçları var.

⁵¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 156.

⁵² Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi* (Papirüs Yayınları, 1999), 47.

Araplar, okyanustan körfeze kadar uzanan bir bölgede yaşıyor ve değişik lehçeler kullanıyor. Her biri mahalli bir dil... Eğer bu dillerden biriyle yazacak olsak birliğimizi kaybederdik.

Hatta aynı ülkede bile birlik olmazdı. Araplar birbirlerini anlayabilmek için tercüman kullanmak zorunda kalırlardı; ama ortak bir dilimiz var. O da fusha...Ben, bu dille yazıyorum.⁵³

Kuştumur Kahvehanesi'nde olaylar edebi bir üslupla, açık, anlaşılır, akıcı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur ve sürükleyici bir romandır. Romanda yer alan karakterler, bu karakterlerin küçük yaştan başlayıp tüm hayatlarının konu alınması, nelerle karşılaşacakları, olaylar karşısında nasıl tepkilerde bulunacakları insanda merak duygusu uyandırarak romanın sürükleyici olmasında büyük bir etken olmuştur.

Romandaki karakterlerin dili, yaşadıkları çağa uygun olmalıdır. Yazar Necîb Mahfûz'da içinde bulunduğu Mısır toplumunu iyi analiz edip gözlemlemiştir. Bu ise karakterlere uygun bir dil kullanmasına ve o günkü Mısır insanını gerçekçi bir şekilde canlandırmasına sebep olmuştur. Romanda yer verilen diyaloglar, betimlemeler, olaylar zinciri okuyucuların eleştirel düşünmesine, yorum yapmasına, karakterlerin davranışlarını desteklemesine, kimi zaman onlarla mutlu olup onlarla üzülmesine fırsat tanımıştır. Bu sebeple akıcı, sevilerek okunan bir roman olduğunu görüyoruz.

Bu romanda aynı anda birçok karakterin hayatı anlatılsada, olaylar ve yaşamlar birbirine karışmış bir halde değil, aksine her birinin hayatı ve birbirleriyle olan bağlantıları tek tek açık bir şekilde anlatılarak okuyucunun zihninde karışıklığa yer vermeden anlatılmıştır.

2.8.Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı; roman, hikâye gibi anlatım esasına bağlı türlerde olay örgüsünün ortaya çıkmasında kullanılan zaman, mekan, şahıslar gibi unsurların kimler tarafından görüldüğü, anlaşıldığı sorularına verilen cevaptır. Anlatıma dayalı türlerde yazar ile okuyucu ya da anlatıcı ile dinleyici arasında her zaman ilişki vardır.Yazar, eserlerde bazen kendini hissettirirken bazen de okuyucuyu olaylarla baş başa bırakır. Kısaca romanların belli bir şeması vardır ve bu şemalara göre farklı bakış açıları

⁵³ Yıldız, "Türkiye'de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış", 2.

kullanılabilir.⁵⁴ Bu eserde de farklı bakış açıları kullanılmıştır. Bunlardan ilki “hakim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı”dır. Bu aynı zamanda ilahi tanrısal bakış açısıdır. Burada yazar üçüncü tekil şahıs ağzıyla konuşur. Her şeyi duyar, görür, bilir. Kendisi olayların dışında duran, anlatan konumundadır. Eserde buna örnek olarak şu verilebilir:

Tanışıklıkları 1915’te el-Baramuni İlkokulu’nun bahçesinde başladı. Okula beş yaşında girdiler ve dokuz yaşında çıktılar. Hepsi de 1910 yılının farklı aylarında doğmuşlardı. Bugüne kadar doğdukları yerden hiç ayrılmadılar ve hepsi de Bab el-Nasr Mezarlığına gömülecekti. Arkadaş grupları, komşularının da katılımıyla yirmi kişiden fazlaydı.

Yine de, kimileri ölüp gitseler de, -anlatıcı ve diğer dördü- beş arkadaş birbirini hiç terk etmemiş, dostluk bağları hiçbir zaman gevşememişti. Bu kadar can dostu olmalarını ne zamanın akışı ne de yaşanan talihsizlikler değiştirebilmişti- aralarındaki sınıf farklılıkları bile etkileyememişti. Bu, tüm mükemmelliği ve ebediyeti içinde barındıran bir dostluktan-beşi biri, biri de beşi olmuştu.⁵⁵

Eserde kullanılan diğer bakış açısına bakacak olursak “kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı”dır. Bunda ise anlatıcı birinci tekil şahıs ağzıyla konuşur. Olayların içinde yer alır. Kendi yaşadıklarını, hissettiklerini öne çıkarır. Şurada olduğu gibi: “*Kuştumur’u keşfetmeden önce Hastane Meydanı’nda, Muhtar Paşa Sokağı’yla Bahçelerarası Sokağı’nın ortasındaki İbrahim Amca’ya ait alanda bulunan uzun ince hurma ağacının yanında toplanırdık. Uzaklara baktığımızda bütün yeşillik ihtiyacımızı karşılayan Batı Abbasiye evlerini görürdük. Alanın güneyinde bakımsız dikenli incir ağaçlarını, kuzeyinde ise el-Vayli bölgesini, havaya hoş bir koku yayan kına ağaçlarının ortasında dönüp duran su değirmenini görürdük*”⁵⁶

“Gözlemci bakış açısı” ile yazılan kısımlarda mevcuttur:

Kayıp gençliğindeki Abbasiye. Uçsuz bucaksız bir çölün ortasında bir vaha .Doğusunda, küçük kaleleri andıran belli belirsiz konaklar, batısında saklı bahçeleri ve yeni olmalarıyla övünen küçük küçük kümelenmiş evler. Hurma, kına ve dikenli armut ağaçlarından oluşan yeşil alanlarla sarmalanmış. Heliopolis varoşlarıyla Ataba Meydanı arasındaki eski yollarda mekik dokuyan

⁵⁴ Suzannur Başarslan, *Roman Nedir? Nasıl Yazılır?* (Derin Düşünce Fikir Platformu, y.y.), 60.

⁵⁵ Mahfûz, *Kuştumur*, 5.

⁵⁶ Mahfûz, *Kuştumur*, 6.

beyaz tramvayın uğultusu da olmasa, tam anlamıyla sessiz ve sakin bir yer olacak. Esen kuru çöl yeli, kırlardan taşıdığı en derin kokuları savurarak insanın kalbindeki gizli aşkı uyandırıyor. Ve tam da günbatımında, rebap çalan dilenci, uzun cellabiyesine sarınmış, sokaklarda yalınayak ve şaşı gözleriyle dolanırken, kulak tırmalayan ama kısık bir sesle şarkı söylüyor...⁵⁷

Görmüş olduğumuz gibi romanlarda farklı unsurların, farklı bakış açılarının kullanılması, romandaki sıkıcılığı gidererek ona olan ilgiyi artırmaktadır.

2.9.Tematik Kurgu

Tema bir eserin merkezinde bulunan temel duygu ve düşüncelerden oluşur. Tema ve konuyu birbirine karıştırmamak gerekir. Tema bir konunun ayrıntısıdır. Konu somut iken tema soyut nitelikler taşır. İçinde bulunulan kültürel değerler, inançlar, düşünce farklılıkları aynı temanın toplumda değişik biçimlerde ele alınmasına neden olabilir. Eserde iyi işlenmiş, iyi yorumlanmış bir tema o eserin sağlam bir kompozisyon kazanmasında etkili olabilir. Ayrıca bir metin ya da eser birden fazla temadan oluşabilir.⁵⁸ Necîb Mahfûz romanında anlattığı karakterlerin ve onların etrafında bulunan insanların yaşamış olduğu aşk, evlilik, öfke, fakirlik, zenginlik, insani ilişkiler, siyasi istikrarsızlık, ahlaki çöküntü gibi konulara değinmiştir. Aynı zamanda Mısır'ın da geçirmiş olduğu siyasi çalkantılar, savaşlar, değişen siyasi liderler, halkın bu konudaki tutumu da ele alınan konulardandır. Kısaca yazar romanında toplumsal sorunlara, psikolojik olaylara, zaafılara parmak basmıştır.

2.9.1.Aşk

Aşk konusu romanlarda sıkça işlenen bir konudur. Necîb Mahfûz'un da vurgulamış olduğu temalardan birisi aşktır. Romanda anlatılan kişilerin tek tek aşk ve evlilik hayatlarına ve bu konuda hissettiklerine oldukça yer verilmiştir. Bu konu romanda anlatılan beş arkadaş için çok önemlidir. Çünkü onlar hayatları boyunca doğru aşk ve evliliğin peşinde olmuşlardır. Bazıları bu konuda şanslı olurken bazıları ise olmayınca vazgeçmiştir. Aşağıdaki bölümler yaşanmış duyguları tarif açısından buraya delil oluşturur:

⁵⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 5.

⁵⁸ “Konu Nedir? Tema Nedir?”, erişim 21 Haziran 2022, <https://www.turkedyebiyati.org/tema-konu-nedir.html>.

Onun varlığının parıltısıyla sarhoşum. Gözlerim ona değdiğinde dünya dönmeye başlıyor. Ne zaman onu düşünsem muhteşem bir mutluluk duygusuyla doluyorum."⁵⁹

'Belki de bir delilik ya da hastalıktır, ama ne olursa olsun, mutluluk böyle bir şey olmalı."⁶⁰

Evlilik müessesesi bütün felsefelerden daha güçlüdür."⁶¹

Sadık hem iş bakımından hem de aşk bakımından hayallerine kavuşmuştu. İçlerinde fazla sayıda evlilik yapan ama evlendiği kişilerde umduğunu bulamayıp. Severe evlensede daha sonra rahatsız olduğu durumlar meydana geliyordu. Ama o yine de vazgeçmeyip gerçek aşkı bulmak için evliliğe her daim önem veriyordu. Evlilik için hep şunu söylerdi: *"Evlilik, Allah'ın kullarına sunduğu en büyük nimettir."*⁶²

Ama aşk hayatı her zaman istediği gibi gitmiyordu:

İhsan çok değişti. Artık tamı tamına bir anne. Kendini ev işlerine adadı. Varsa yoksa ufaklık. Peki ya ben? Başlarda anneliğin böyle bir şey olduğunu düşündüm ama zamanla her şey eski haline döner sanıyordum. Ama boşuna bekliyordum. Eskiden ateş parçası gibiydi, şimdiyse geriye sadece küller kaldı. Gereğinden fazla kilo aldı. Eski güzelliğini kaybetti, gözlerinde de sadece o sakın bakış var, ölü gibi aslında. Her şeyle yakından ilgileniyor ama kendine bakmıyor. Bambaşka biri oldu. Bir seferinde ona, ' Sorun ne hayatım? Neden kendine hiç bakmıyorsun? Eskiden yeni açan bir gül goncası gibiydin,' dedim. Ev işleriyle oğlanın bakımını mazeret olarak öne sürdü. Bu mazeretler yetersiz ve kabul edilemez. Dahası gayet mutlu ve huzurlu, çok da hareketli. Evimiz temizlik ve yemek açısından örnek alınabilecek durumda. Oğlanda her zaman göz kamaştıran parlaklıkta beyaz kundaklara sarılıyor. Ama yine de evin hanımı sanki yüz yıl yaşlanmış gibi."⁶³

Hammade'nin aşk konusunda yaşadığı ilk duygu ise şu sözleriyle tanımlanmıştır:

⁵⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 37.

⁶⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 41.

⁶¹ Mahfûz, *Kuştumur*, 89.

⁶² Mahfûz, *Kuştumur*, 58.

⁶³ Mahfûz, *Kuştumur*, 67.

Annesiyle birlikte durağa doğru geldiklerini gördüm. Neler olabileceğini tahmin ediyordum: birinci sınıf bir kompartımana gidecek, tanışacak ve ilk adımlarımızı atabileceğimiz uygun bir yer bulana kadar oturacaktık.

Ve evet, benimle o son nokta arasında sadece bir adım kalmıştı- bir adım bizi bambaşka bir boyuta, bir dünyadan diğerine, bir felsefeden diğerine taşıyacaktı. Ve bir anda kendimi uzun süredir hayalim olan mutlak özgürlükle beni köleliğe sürükleyen o baştan çıkarıcı, fani duygu arasında kalmış buldum. Yıkıldım. Kız çok güzeldi, bana davetkâr gözlerle bakıyordu. Arkasında da annesi vardı, bize meşruluğun o saflığını sağlıyordu. Tramvay durağa yanaştı ve durdu, önce annesi bindi sonrada kız. Gülümsüyordu... ’⁶⁴

Burada üstünde durmuş olduğumuz aşk teması romandaki karakterler için en önemli konulardan biridir. Onlar hayatları boyunca gerçek aşkı ve onu verebilecek kişiyi aramışlardır. İçlerinden bazıları bu konuda şanssız olsada, bazıları da gerçek aşkı bulmuştu. İnişli çıkışlı hayatlarının merkezinde yer alan en önemli konularından biridir diyebiliriz.

2.9.2.Arkadaşlık ve Dostluk İlişkileri

Necib Mahfûz’un bu romanının konusunu oluşturan en önemli konu arkadaşlık ve dostluk ilişkileridir diyebiliriz. Çünkü romanda beş arkadaşın hayatı, birbirleri ile olan ilişkileri, birbirlerine olan bağlılıkları, sadakatleri, aradan yıllar geçmesine rağmen birbirlerini hiç bırakmamış olmaları, her konuda olan destekleri anlatılmaktadır.

Eserde göze çarpan arkadaşlık ilişkileri sadece basit bir eğlenceden ibaret değildir. Duygularında işin içine girdiği samimi, ciddi, saygılı bir dostluk ilişkisi söz konusudur. Ama onların gerek eğlenmek için olsun gerek yaşamış oldukları her şeyi birbirine anlatmak olsun, aralarında gizli saklı olmazdı. Romanda bu beş arkadaş için en önemli yer ise Kuştumur Kahvehanesidir. Zaman zaman orada toplanıp hoş vakit geçirirler ya da başlarına gelenleri konuşup birbirlerini teselli ederlerdi.

Her birinin karakteri, huyu, düşüncesi, yaşam tarzları birbirinden ayrıydı. Ama bunlar onları birbirinden ayırmamıştı. Arkadaşlık ilişkilerine dair eserde geçen şu cümlelere yer vermek daha açıklayıcı olacaktır:

⁶⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 72.

Arkadaşlıkları ilkokul yıllarında başlamıştı.

“Tanışıklıkları 1915’te el-Baramuni İlkokulu’nun bahçesinde başladı. Okula beş yaşında girdiler ve dokuz yaşında çıktılar. Hepsi de 1910 yılının farklı aylarında doğmuşlardı. Bugüne kadar doğdukları yerden hiç ayrılmadılar ve hepside Bab el-Nasr Mezarlığına gömülecekti. Arkadaş grupları, komşularının da katılımıyla yirmi kişiden fazlaydı. Yine de, kimileri başka yerlerde yaşamak için taşınırlar, kimileri ölüp gitseler de, anlatıcı ve diğer dördü, beş arkadaş birbirini hiç terk etmemiş, dostluk bağları hiçbir zaman gevşememişti. Bu kadar can dostu olmalarını ne zamanın akışı ne de yaşanan talihsizlikler değiştirebilmişti. Bu tüm mükemmelliği ve ebediyeti içinde barındıran bir dostluktu. Beşi biri, biri de beşi olmuştu.”⁶⁵

“Hurma ağacının altında oturup halat çekmece oynuyor, bisküviyle kaplı dondurmalarımızla ziyafet çekiyor ya da öğretmenlerimizin taklitlerini yapıyorduk. Her zaman yalnız da değildik, ikinci sınıflardan bir düzine kadar öğrenci de arada sırada bize katılırdı. İçlerinden bazıları boşboğazlığı, kaba sabahlığı, küstahlığı ve sert mizacıyla tanınırdı. Yine de arkadaşlığımız herhangi bir yabancınn içeri girmesine izin vermeyecek kadar sert bir çekirdekten oluşuyordu. Sadık bizi öğle yemeğine davet eder, nefis tamiya, kocaman köfteler, çeşitli salatalar, portakal ve mandalinalarla kendimize ziyafet çekerdik. Soğuk, yağmurlu günlerde akşamüstüne kadar Bahçelerarası Sokağı’ndaki küçük evinde oyalanırdık. Hammade Yusri el-Halavani de bu iyiliğe bizi Hastane Meydanı’ndaki konağına davet ederek karşılık verirdi. Orada bizi muhteşem kokularla, pırıl pırıl yeşilliklerle kaplı güzel bir bahçe karşılardı. Bir hizmetçinin eşliğinde, bahçenin tam ortasındaki iki odalı ve balkonlu küçük bir eve doğru yollanırdık. Bahçeye açılan bir pencereden dalların rüzgarda nasıl dans ettiğini görebiliyorduk. Evin her köşesine sinek avlamak için kullanılan, uçlarına büyük yapraklar tutturulmuş sopalar dağılmıştı. Öğle yemeğinde ızgara et, patlıcan dolması, salata ve tatlı olarak da sütlü pelte vardı.

Yemeğe oturmadan önce kafamızda hiçbir endişe taşımadan halat çekmece oynadık ve yemekten sonra da bahçenin patikalarında biraz yürüyüş yaptık.”⁶⁶

⁶⁵ Mahfûz, Kuşumur, 5.

⁶⁶ Mahfûz, Kuşumur, 8.

Hammade diğerk arkadaşlarına göre biraz daha rahat yaşardı. Her şeyi kafasına takmaz, gelecek için bir çaba harcamaz, çalışmayı sevmezdi. Ailesi zengin insanlardı. Babası ve annesi ona çalışmadığı için çok kızarlardı. Kardeşi Tefvik ona göre çalışkan bir insandı. Diğerk tüm arkadaşları geleceğedair planlar yaparken onun hiçbir planı yoktu. Kendine hedef belirleliyordu. Hep özgürlüğed, bağımsızlığa âşık olduğunu söylerdi.

“Hurma ağacının altında, yabani otların üzerine oturduk. Hamada ve Tahir şort ve gömlek, Sadık ve İsmail ise cellabiyelerini giymişlerdi. Dış görünüşümüze çok önem veriyorduk. Hamada ve Tahir uzun saçlarını güzelce tarıyor, Sadık ve İsmail kısa kestiriyorlardı. Sinemanın etkisinde kalarak oyunlarla ve spor yaparak vücutlarımızı sağlamlaştırmıştık. Tommiks, William S. Hart veya Douglas Fairbanks Sr. Gibi filmlerin sert adamlarını kendimize model alıyorduk. Her birimiz babalarımızın birer kahraman olduğunu ileri sürüyor ve bunu kanıtlamak için hikâyeler uyduruyorduk.”⁶⁷

Ergenlik dönemine geldiklerinde hepside kendilerinde olan değışikliğın farkına varıyordu. Sadık ergenlikte ters bir şey yapmamak için çaba gösteriyordu. O biraz daha dini yönü fazla olan bir insandı. İnancına ters düşecek bir şey yapmamak için, tek çarenin evlenmek olduğunu söylemişti. Sadık biraz da zenginliğedüşküdü. Hayallerini zengin evler, konaklar oluşturyordu. Kuzeni Paşanın zengin bir insan olması onu çok etkilemişti. Tek istediğı çok çalışıp yoksulluktan kurtulmak ve zengin olmaktı.

Beş arkadaşın Kuştumur Kahvehanesini keşfetme serüveni ise şu şekilde olmuştur.

Okulun ilk yılında Allah yolumuzu kahvehaneye, Kuştumur’a düşürdü. Bir süre sonra unutulup giden uzak arkadaş çevremizden el-Sabbah adındaki bir çocuk, bize bir gün burayı tavsiye etmişti.

‘Hurma ağacı artık buluşmak için uygun bir yer değıl,’dedi. ‘Tam size göre bir kahvehane buldum’. Kahvehane sözcüğü yasaklı olarak gördüğümüz bir yerdi, bizi ürküttü. ‘Ellerinde nargile babamız yaşımda adamların arasında nasıl otururuz?’

‘Bu kadar da korkak tavuk olmayın,’ diye dalga geçti el-Sabbah bizimle.’Babalarımızda bizim geçen yaz aldığımız diplomayla buralara geldiler.

⁶⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 16.

Kahvehane sapa bir yerde. Dahir’le Faruk Sokağı’nın köşesinde. Küçük, yeni ve güzel bir yer. Ufak bir yazlık bahçesi de var. Tek yapmamız gereken oturup konuşabileceğimiz, çay, tarçın, soda, içebileceğimiz bir köşe seçmek. “⁶⁸

Bu kahvehane onlar için önemli bir yerdi. Geri kalan hayatları boyunca buluşacakları, sevinçlerini, öfkelerini, mutluluklarını, aldıkları kararları birbirleriyle paylaşacakları, keyifli vakit geçirecekleri bir yer olacaktı. Kısacası bu kahvehane onların dostluklarında önemli bir yere sahiptir.

Günlük programımıza tiyatro ve müzikholü de ekleyerek toplantılarımızı Perşembe gününe aldık. Sadece tükettiğimiz şarabın miktarını artırmakla kalmamıştık. Hamada, haşhaştan nasıl sigara sarılacağını da öğrendi. Kuştumur en sevdiğimiz yer haline geldi, özgürce nefes alabileceğimiz ve arkadaşlarımızla duygularımızı paylaşabileceğimiz bir sığınak...

Üçümüz -Sadık, İsmail ve Tahir- çalışma hayatlarına başladılar. Hamada üniversitede ki sönük hayatına devam etti. Sadık’ın durumu bizi mutlu ediyordu; hem iş hem de aşk hayatında hayallerine ulaşmıştı.”⁶⁹

Tahir Ubeyd el-Armalavi zengin bir aileden geliyordu. O, babası istemesede şiiri çok sevdiği için geri kalan hayatında şiirle ilgilenecekti. Hatta ünlü bir dergide şiirleri yayınlanmaya başlayacaktı. Arkadaşları ailesinin aksine onu her zaman desteklediler. Tahir hayallerinin peşinden gitmeyi tercih etmişti. Dostluklarının yetmişinci yılını kutluyorlardı. Bugünün anısına da hepsi bir şeyler söylemişlerdi. Şu cümleler onların sıkı dostluğunu bize daha iyi anlatıyor:

Ben diyorum ki, Allah bizi kem gözlerden korusun. Yetmiş yıl akıp geçti ve hiçbirimiz bu vefalı dostluğa zarar verecek tek bir kelime bile söylemedik. O zaman, bu saf arkadaşlık ilelebet sürsün ve tüm dünyaya örnek olsun.”

“Her kahkahamızda bitkin kalplarımızın kadehlerine bir yudum su koysaydık,” diye başladı Hammade el-Halavani, “bir göl dolusu saf, tatlı suyumuz olurdu.

“Gerçekten de yetmiş yılı deviriyor muyuz?” diye sordu Tahir Ubeyd. “Ülkemiz yetmiş yılı geçirdi-ama biz sanki bir dakikadır birlikteyiz.”

⁶⁸ Mahfûz, *Kuştumur*, 28.

⁶⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 58.

“Tarih bize kendi yolumuzu çizdi,” diye özetledi İsmail Kadri, “Sevgimiz hiç bitmeyecek.”⁷⁰

2.9.3.Vatanseverlik

Mahfûz’un romanlarında sıkça yer verdiği konulardan biride Mısır’da yaşanan siyasi olaylar, kendinin ve çevresinin siyasi düşünceleridir. O, romanlarında Mısır halkının isyan ve devrimler, değişen siyasi liderler karşısındaki tutumunu, beklentilerini, hayal kırıklıklarını olabildiğince işlemeye çalışmıştır. Mısır insanıyla, yaşadığı sıkıntılarla yakından ilgilenmiştir.

Sembollerle, anlatmaya çalışmıştır ülkesinin geçmişini; “‘karşınızda ülkesinin yaşamış olduğu durum ile ilgili açık bir şekilde doğrudan konuşmak için hayal gücünü etkili bir şekilde kullanan bir yazar bulursunuz.”⁷¹

Yazar ve arkadaşları ilk kez küçük yaşta tanışmışlardı milliyetçilik duygusuyla. Mısır halkı genel olarak Vefd Partisi’ne bağlılardı. Ve onun lideri olan Sa’d Zaghlûl onlar için önemli bir kişiydi. Bu beş arkadaş ilk olarak ortaokul yıllarında Mısır’ın bağımsızlığı için yapılan gösterilere tanık olmuşlardı:

İlk defa, ailelerimiz bu tartışmalarla çalkalanmaya başladı ve gerçekler okulumuza kadar ulaştı; liderlerimizin sürgüne gönderilecekleri haberi geliyordu. Bütün okul toplandı, bütün sınıflar ve çeşitli yaş gruplarından çocuklar, farklı gruplar halinde sıraya geçtiler...

Bir sabah dudaklarının üzerinde tüyler çıkmaya başlayan bir grup öğrenci sıradan ayrılarak gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırmaya başladılar; ‘Grev!’...Vatanseverlik hakkındaki ilk uygulamalı dersleriydi. Neler olup bittiğinden haberimiz olmasa da yüreklerimizde derin izler bıraktı. Evlerimizde de dışarıda olan bitenin ateşli yankılarını duyuyorduk; babalar ve oğullar yakıcı bir duyguda ilk defa birleşiyorlardı... Şehitlerin nasıl öldükleri efsane gibi dilden dile anlatılıyordu. İngiliz devriyeleri, silahlarla korunan kamyonlarıyla mahallelerimizde geziyorlar, kalabalıkların sloganları güneyde

⁷⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 147.

⁷¹ “Mısır’a Necib Mahfûz’un Penceresinden Bakmak”, erişim 21 Haziran 2022, <http://www.sabitfikir.com/elestiri/misir-necip-mahfuz-un-penceresinden-bakmak>.

*Hüseyniye, kuzeyde Vayliya'dan bize kadar ulaşıyordu: 'Sa'd, Çok Yaşa Sa'd!
Ya Tam Bağımsızlık Ya Ölüm!'*⁷²

Bu olayların yaşandığı sırada Hammadé'nin babası tutuklanmıştı. Bu yüzden Hammadé bir kahramanın oğlu olarak görülüyordu. Tüm arkadaşları ona gıptayla bakıyordu. Bu durum bile oradaki halkın bu konuya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir.

"Öğretmenlerin hiçbiri, kendi güvenlikleri ve geleceklerini hiçe sayarak, bize milliyetçi duygular aşulamakta tereddüt etmiyorlardı. Bu büyük öğretmenler sayesinde Urâbî devriminden bu yana tarihimizde bizden gizlenen şeyleri öğrenebildik.

Sa'd'in bir güç, mücadele, zekâ ve dürüstlük modeli olduğunu öğrendik. Duyduklarımızla kendimizden geçiyorduk ve vatanseverlik ruhu içimizde filizleniyordu.

*Ülke, sürgün edilmiş liderlerin salıverilmesiyle ilk zaferin tadını çıkarıyordu-sonra Sa'd'in ülkeye döndüğü o en muhteşem gün geldi."*⁷³

İsmail Kadri'nin vatanseverlik duygusu ve Vefd Partisine olan bağlılığı diğer arkadaşlarından daha fazlaydı. Hayatındaki hiçbir şey onun bu duygusunu zayıflatamamıştı. Zaten bunun neticesi olarak da hukuk fakültesini tercih etmişti. İsmail'in bu konudaki düşüncelerini şu sözlerinden de anlayabiliyoruz: *"Bir gün 'Mısır'da dört din vardır,' diye açıkladı İsmail Kadri.İslam, Hristiyanlık, Yahudilik ve Vefd."*⁷⁴Mısır'da sular durulmuyordu. İngilizlerin baskısı, parti liderlerinin değişimi sürekli bir hareketlilik meydana getiriyordu.

"Her halükarda, ya bugün ya yarın, Mısır'ın Müttefiklerle İtilaf Devletleri arasındaki savaş alanında olacağından hiçbirimizin şüphesi yoktu. Hükümet, bu bilinmezle karşılaşmak harekete geçti. Hava saldırıları hakkında faydalı bilgiler yayınlıyor ve tüm dikkatini mecburi hizmetlere veriyordu. Sokak lambaları maviye boyandı, gecelerimiz hiç alışık olmadığımız bir karanlığa büründü. Bazı bölgelerde yer altı sığınakları bile kazmaya başladık.

⁷² Mahfûz, *Kuştumur*, 17.

⁷³ Mahfûz, *Kuştumur*, 19.

⁷⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 29.

Bir gece, ilk gerçek hava baskınıyla karşı karşıya kaldık. Uçaksavar ateşiyle değil, patlayan bombaların bir depremle sallanan evlerimizde uyandık. Her tarafımızı ölüm sardı. Hiçbir şeye kulak asmadan hızla sığınaklara doluştuk.

Bir sığınakta İsmail, annesi, Tahir, Raife ve Derya'nın yanında Sadık ve gelini, İhsan, İbrahim, Sabri ve Zehrana vardı. Yüzümüzün toprağında korkunun açtığı hendekler oluşmuştu. Ölüm bütün yakınlığı, hengâmesi ve vahşiliğiyle karşımızdaydı. Kadınlar bağırıyor, çocuklar çığlık atıyor ve erkekler sessizce bir köşeye sinmiş bekliyorlardı. Hava saldırısı beş dakikadan uzun sürmedi, hatta belki daha bile az ama bizler sanki suyun altında nefes alamayan dalgıçlar gibiydik.”⁷⁵

Necîb Mahfûz çocukluğundan itibaren kendisini siyaset içinde bulmuştur. O dönemlerde yaşanan olaylar, evindeki siyasi düşünceler onunda siyasi kişiliğine katkıda bulunmuştur.

“Evde babam ve annem el-Vefd Partisi'ne büyük sempati duymaktalardı. Sa'd Zaghlûl'ün adı geçtiğinde hürmetle anarlar ve onu kutsarlardı. Gazeteleri okumaya başladığımda onun ismini buluncaya kadar sayfalarısıatırları tarardım. Bulunca da orda dururdum. Fakat bize milliyetçilik ve prensiplerini aşıl原因lar özellikle Arap dili hocaları olmak üzere öğretmenlerimizdi. Bu hocalar ders aralarında milliyetçilikten bahsederlerdi.İngilizlere karşı yapılan gösterilere katılmayıp kaçan öğrencileri azarlardı. Bu gösterilerde gençler, yaşlılar, elinde baston bulunanlar, kapalı kadınlar düzenli ve vakurane yürürlerdi. Ama gerçek gösteriler kenar semtlerde yapılmaktaydı. Bu yürüyüşlerden hemen sonra alkışlarla boykotlar başlatılırdı...”Yazar herhangi bir siyasi gruba veya bir kuruluşa girmemiştir. Sadece genel halk gibi Vefd Partisi eğilimindeydi.

Böyle gruplara katılmasada bir grev olduğunda onlara katıldığını, ‘Bilincimi kazandığımdan itibaren katılmadığım hiçbir grev veya yürüyüş yoktur.’ ifadesiyle vurgulamıştır.⁷⁶

⁷⁵ Mahfûz, *Kuştumur*, 85.

⁷⁶ Ürün, *Necip Mahfuz Ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, 121.

2.9.3.1.Vefd Partisi

İncelemiş olduğumuz romanda anlatılan önemli konulardan birinin de Mısır'ın bağımsızlığı ve Vefd Partisi olduğunu söylemiştik. Bu kısımda Vefd Partisinin oluşumuna ve geçirdiği aşamalara kısaca yer verilecektir:

1869 yılında İsmet paşa zamanında inşası tamamlanan Süveyş Kanalı projesi ile Mısır jeopolitik olarak daha önemli bir konuma sahip olmuştur. İngiltere; Süveyş kanalını güvence altına almak, Mısır'ın siyasi ve mali istikrarını devam ettirmek, olası bir İngiltere-Fransa devletleri arasında çıkabilecek savaş ihtimali ve Süveyş kanalının Fransa tarafından kapatılabilecek olması gibi sebeplerden dolayı 1882 yılında Mısır'ı işgal etmiştir.⁷⁷1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgali sonucunda aynı sene Mısır'da İngiliz varlığına karşı ilk ayaklanma olan Arabî Paşa ayaklanması yaşanmıştır. Slogan olarak “Mısır Mısırlılarındır” kullanılmıştır.⁷⁸

1.Dünya savaşı sonrasında Mısır'da Birleşik Krallık Devleti varlığını sürdürmeye çalışmış, ağır vergiler ve baskıcı bir yönetim sergilemiştir. Bu dönemde yaşanan olaylar Mısır halkı arasında İngilizlere karşı duyulan memnuniyetsizliği ve 1.Dünya savaşı sonrasında yayılan milliyetçilik ile tam bağımsızlık duygularının artmasına sebep olmuştur.⁷⁹Sa'd Zağlul bağımsızlık umutlarını Wilson ilkelerine ve Paris Barış konferansına bağlamaktaydı ve bu konferansa katılarak bağımsızlık konularının görüşülüp karara bağlanılacağına inanıyordu.⁸⁰Bu amaçla Ateşkes sonrasında Sa'd Zağlul Paşa ve arkadaşları (Ali Şaravi Paşa, Abdulaziz Fehmi Bey, Muhammed Ali Bey, Abdullatif al-Makabati Bey, Muhammed Mahmud Paşa, Sinut Hanna Bey, Hamd Paşa al-Basil, Gurg Hayyat Bay, Mahmud Abu al-Nasr Bey

⁷⁷ Turgay Murat, “Mısır Siyasetinde Vafd Partisi Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay Murat”, y.y., 160.

⁷⁸ “Urabi Paşa Ayaklanması”, erişim 21 Haziran 2022, <https://artsandculture.google.com/entity/m02v69t?hl=tr>.

⁷⁹ Murat, “Mısır Siyasetinde Vafd Partisi Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay Murat”, 162.

⁸⁰ Murat, “Mısır Siyasetinde Vafd Partisi Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay Murat”, 163.

Mustafa Nahhas Bey ve Dr. Hafız, Afifi Bey) Mısır yüksek komiseri Reginald Wingate ile görüşmek için 1919 yılında el-Vefd el-Mısri adında bir heyet oluşturmuşlardır.⁸¹

Mısır halkının ümit bağladığı ulusal bir lider olan Sa'd Zağlul Paşanın İngilizler tarafından tutuklanması ve İngiliz hükümetine karşı duyulan öfke Mısır halkı arasında Vefd Partisinin bağımsızlık mücadelesine olan desteğini arttırmıştır. Mısır'da yaşanan büyük gösteriler ve ayaklanmalar sonrasında İngiliz yüksek komiseri General Allenby gösterilerin daha fazla yayılmaması için Sa'd Zağlul Paşayı serbest bırakmış ve arkadaşları ile Paris Barış Konferansına katılmasına izin vermiştir. Mısır'da yaşanan karışıklıklar ancak General Allenby tarafından alınan bu karar sonrasında sakinleşebilmiştir.⁸² Mısır halkı, bağımsızlık mücadelesinde lider konumunda olan Sa'd Zağlul'un sürgünden dönmesini büyük bir sevinç ile karşılamıştır. Bu olay romanda şu ifadelerle anlatılmıştır;

Bu büyük öğretmenler sayesinde Arabî devriminden bu yana tarihimizde bizden gizlenen şeyleri öğrenebildik. Sa'd'ın (Sa'd Zağlul) bir güç, mücadele, zekâ ve dürüstlük modeli olduğunu öğrendik. Duyduklarımızla kendimizden geçiyorduk ve vatanseverlik ruhu içimizde filizleniyordu. -bugün bile söküp atamadıkları bir duygu-Ülke, sürgün edilmiş liderlerin salıverilmesiyle ilk zaferin tadını çıkarıyordu -sonra Sa'd'ın ülkeye döndüğü o en muhteşem gün geldi. ”⁸³

Kral Fuat 19 Nisan 1923 tarihinde Mısır Anayasasını çıkarmıştır. 1923 Anayasasında güçlü bir monarşinin yanında aynı zamanda halk tarafından da seçilen bir parlamento da bulunmaktaydı. 1924 yılı Ocak ayında ilk meclis seçimleri yapılmış ve Vefd Partisi yapılan ilk meclis seçmelerini kazanmış ve böylece Mısırın seçilen ilk Başbakanı Sa'd Zağlul olmuştur.⁸⁴

Kral ve İngilizler tarafından yapılan baskılar sonucunda Sa'd Zağlul Paşanın kurduğu hükümet iktidarda uzun bir süre kalamamış ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Tarih 1926 yılına gelindiğinde ülkede yeni seçimler yapılmış ve bu seçimlerde

⁸¹ “Vefd Partisi”, erişim 22 Haziran 2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Vefd_Partisi.

⁸² Murat, “MISIR SİYASETİNDE VAFD PARTİSİ Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay MURAT”, 164.

⁸³ Mahfûz, *Kuştumur*, 19.

⁸⁴ Murat, “MISIR SİYASETİNDE VAFD PARTİSİ Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay MURAT”, 166.

Sa'd Zağlul paşa yüksek bir başarı göstermiştir. Fakat Sa'd Zağlul'un hükümetin başına geçmesini istemeyen İngilizler bu duruma engel olmuşlardır. 23 Ağustos 1927 tarihinde ise Sa'd Zağlul hayatını kaybetmiştir.

Sa'd Zağlul'un vefatının ardından Vefd partisinin yeni lideri 1952 yılına kadar partiyi yönetecek olan Mustafa El Nahhas olmuştur. Vefd partisi 1919-1952 yılları arasında ülkenin önemli bir siyasal aktörü olmuştur. 1952 yılında meydana gelen Hür Subaylar Darbesi sonrasında dağılmış ve 16 Ocak 1953 yılında yasaklanan siyasi partilerden biri olmuştur.⁸⁵

2.9.4.Tarih

Geçmişte yaşanmış bazı olaylar ya da geçmişte yaşamış önemli görülen kişiler insanların ve ülkenin geleceği açısından önem arz etmektedir. Çünkü her toplum geçmişini bir referans olarak alır ve geleceği için değerli olduğunu bilir. İnsanların hafızalarında yer alan geçmişe dair belirsizlik, tarihini öğrenme merakını doğurur.⁸⁶ İncelemiş olduğumuz romanda tarih kavramı hem romandaki olayların akışı açısından hem de geçmişe dair bazı bilgileri okuyucuya aktarması açısından bizim için önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kitabı okuduğumuz zaman Mısır'ın siyasi tarihi ile ilgili pek çok şeyle karşılaşmaktayız. Mısır'ın bağımsızlığı, siyasi liderlerinin zaman içerisindeki değişimi, yaşanan bazı savaşlar bizi geçmişe dair bilgilendirmektedir. Aynı zamanda romanın akışı açısından da önemlidir. Baktığımızda beş yakın arkadaşın küçük yaşlarda başlayan dostluk serüveni yaşlılık yıllarına kadar hiç değişmeden sürmüştür. Hayatlarında olan birçok şeye karşı, zamanın hızla akıp gitmesine karşı adeta bir direniştir dostlukları.

Bir yandanda ülkenin zamanla değişen yapısı, sosyal değişimler konu edilmiştir. Roman kahramanlarının onca zamana rağmen bitmeyen dostluklarını şu birkaç cümleden anlayabiliriz:

Günler akıp gitti. Zaman dur durak bilmiyordu. Daha da yaşlandık, birbirimize olan sevgimizde yaşlandı. İçimizden biri bir gece gelmeyince korkuyor ve

⁸⁵ “Vefd Partisi”.

⁸⁶ İbrahim Kavaz, “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, 2012, 94.00

rahatsız oluyorduk. En yüce duyguların yaşandığı anlarda, zamanın çarklarının sesini duyuyor, artık son sayfaya geldiğimizi görüyorduk.”⁸⁷

Allah bizi kem gözlerden korusun. Yetmiş yıl akıp geçti ve hiçbirimiz bu vefalı dostluğa zarar verecek tek bir kelime bile söylemedik. O zaman, bu saf arkadaşlık ilelebet sürsün ve tüm dünyaya örnek olsun.”

*Gerçekten de yetmiş yılı deviriyor muyuz? diye sordu Tahir Ubeyd. Ülkemiz yetmiş yılı geçirdi ama biz sanki bir dakikadır birlikteyiz.*⁸⁸

Çocukluklarından itibaren bu yetmiş yıllık süre içinde yaşadıkları her şey okul, evlilik, ayrılık, dini hayatları, sosyal hayatları, siyasi düşünceleri, ölüm vs. romanda tek tek, açık ve akıcı bir şekilde ele alınmıştır. Bu yönüyle de roman okuyucuya da o zamanın içinde yaşıyormuş hissi vermektedir.

2.9.5.Aile Kavramı

Aile toplumdaki en küçük birim olan, evlilik ve kan bağına dayanan, eşlerden ve çocuklardan oluşan bir yapıdır. Bu tanım çekirdek aile kavramına işaret eder. Ancak ailenin daha geniş bir anlamı da vardır. Bu ise akrabalar, sülale, soy denilen kavramları da içine alır. Aile denilince aklımıza bunlar gelsede geçmişten günümüze aile ilişkileri, evlilik anlayışı ve bazı davranışlarda değişiklikler meydana gelmiştir.

Bu aile yapısında yaşanan değişimle ilgili olarak Conrad Elmer şunları söylüyor:

Toplumda yaşanan değişme neticesinde aile yapısı da değişime uğramaktadır.

*Bu değişim sırasında aile yıkılıp yok oluyor gibi görünsede aslında ailenin geçirmiş olduğu bu bocalama evresi bir ‘yeniden düzenleme’, değişen şartlara uyum sağlamaya çalışmaktır. Aile tüm toplumlarda devam ediyor.*⁸⁹

İncelediğimiz romanda görmekteyiz ki Arap toplumunda da aile kavramına gerekli önem verilmektedir. Gerek anne baba ile gerekse evlilik anlamında romanımızın büyük bir kısmını aile ilişkileri oluşturmaktadır. Romanın ilk kısımlarında beş arkadaşın ailelerine dair bilgiler verilmiştir. Babaları, anneleri, kardeşleri ve onların hayatları ile ilgili kısa kısa açıklamalar yer almaktadır. Romanın ilerleyen kısımlarında ise evlilik konuları göze çarpmaktadır. Beş arkadaşın hepsi de evlenip aile kurmaya önem

⁸⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 146.

⁸⁸ Mahfûz, *Kuştumur*, 147.

⁸⁹ Nüket Esen, *Aile Kurumu* (Ankara, 1991), 17.

vermektedirler. Örnek olarak Hammade'nin ailesi ile ilgili verilen şu bilgilere bakabiliriz:

Hammade Yusri el-Halavani ve ailesi hakkında epey bir şey öğrendik. Konaklarında saray eğitimi veriliyordu. Paşa, ülkedeki en büyük tahin fabrikasına sahipti: hava kadar hafif ve fıstıklı tatlılar. Konağın muazzam bir kütüphanesi vardı ama paşanın buna ayıracak vakti yoktu. Tam bir para ve iş adamı. Onu çoğu zaman ford'una atlamış giderken görürdük. Orta boylu ve oldukça kilolu bir adamdı. Gür bıyıkları ve hafif esmer teniyle etrafa tıpkı karısı Afife Bedrettin Hanım gibi ihtişam saçardı. Kadın çirkin değildi ama heybeti güzelliğine üstün geliyordu.

'Babam her zaman meşgul' dedi Hammade 've annem de çok katı –her zaman itaat etmeni istiyor. Kız kardeşim Mere de Dieu'da okuyor ve annem onun için zengin bir nişanlı seçti bile. Kardeşim Tevfik'in çok çalışması annemi memnun ediyor. Ama beni azarlamaktan hiç vazgeçmiyor, çalışma ve bir yuva olmadan paranın hiçbir değeri olmadığını söyleyip duruyor.'⁹⁰

Bazı ailelerde sevgi, saygı ve aile birlikteliğine daha çok önem verilmiştir. Bunu da romanın şu dizelerinden anlamaktayız:

*Sadık safvan sevgi, uyum ve istikrarlı bir evlilikle kutsanmış bir evde yaşıyordu. Bu evin tek çocuğu olarak, her türlü ilgiyle kuşatılmıştı. Sadık anne babasını severdi, onlardan korkmazdı. Safvan el-Nadi Efendi, Sidi el-Kürdi Camii'ndeki Cuma namazlarına giderken oğlunuda yanına alıyordu.'*⁹¹

Aslında romanın bu kısmında mutlu bir ailede yetişmenin bir çocuk üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Sadık genelde diğer arkadaşlarından farklı olarak dini değerlere daha çok bağlıdır. Ergenlik çağına ulaştıklarında kendileri için en iyi olanın evlenmek olduğunu düşünmüştür. Ayrıca evlilik kurumuna en çok değer verende Sadık olmuştur. Bu düşünceleri ise yetişme tarzına bağlanmıştır. Diğer yandan romanda aileler arasında olan sınıf farklılıkları da ilgimizi çekmektedir. Bazı aileler maddiyat ve saygınlık açısından üstün durumdayken bazı aileler ise orta kesime mensup insanlardır. Sadık ve İsmail'in aileleri orta sınıfa mensupken, Hammade ve Tahir'in aileleri ise zengin sınıfa mensupturlar. Romanda bu iki sınıfın aile içindeki tartışmaları ile ilgili bir

⁹⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 10.

⁹¹ Mahfûz, *Kuştumur*, 20.

karşılaştırma geçmektedir. Sınıf farkının davranış şeklini de etkilediğine şu şekilde değinilmiştir:

“Sizin sınıfta evli çiftler arasındaki tartışmalar nasıl oluyor?

‘Öfke patlamaları, çatık kaşlar,’ dedi Hammade, gülümseyerek.

Babam, ‘Hanım şu şu olmaz’ diyor, annem de, ‘Paşa seni dinlemiyorum’, diyor.

Hep ‘Hanım ve Paşa’.

‘Kızım ya öyle ya böyle’, diyerek hiç aşağılamıyor mu? diye sordu Tahir.

‘Onu siz yaparsınız biz değil, beyefendiciğim’ diye yanıt verdi Hammade.’⁹²

Aile kavramını beş arkadaşın anne ve babaları ile olan ilişkileri açısından ele aldık. Şimdi de evlilik konusu açısından inceleyelim. Daha öncede değindiğimiz gibi içlerinden evlilik konusuna en çok değer veren kişi Sadık’tır. Ancak diğerleride evlilik hayatına iyi ya da kötü bir şekilde dâhil olmuşlardır. Sadık’ın evliliği ve evlilik hakkındaki düşüncelerine şu dizelerden ulaşabiliriz:

“Çok geçmeden evlenmeyi düşünüyorum, dedi bir gece.

Bu sefer o kadar şaşırmadık, ne kadar dindar ve iffetli olduğunu biliyorduk.’⁹³

“Sadık’ın durumu bizi mutlu ediyordu; hem iş hem de aşk hayatında hayallerine ulaşmıştı. İyi talihi için Allah’a şükretmekten ne büyük zevk alıyordu. Her fırsatta, ‘Evlilik Allah’ın kullarına sunduğu en büyük nimettir’, diyordu.’⁹⁴

Sadık birkaç kere evlilik yapmış olmasına rağmen diğer arkadaşlarına göre aile hayatını daha iyi yönetebiliyordu. Bu konuda şanssız olanlardan birisi de Hammade idi. O yalnızlığa, özgürlüğe âşık biri olarak yine de aşk duygusunu tatmış, birkaç kere de evlilik girişiminde bulunmuştur. Ancak başarılı olamamıştır. Bu ise romanın şu satırlarında anlatılmaktadır:

Hammade yirmi beş yaşına gelmişti ve bir kavga sonucunda başarısızlığa uğrayıp kısacık süren hikâye dışında bir aşk hayatı olmamıştı. Hevesini dindirmek için Han el-Halili ve Cebaliye Sokağı’ndaki iki kuytu köşesine çekildikten sonra günübirlik ilişkilere de girmişti. Kadınlar bir veya iki kere

⁹² Mahfûz, *Kuştumur*, 23.

⁹³ Mahfûz, *Kuştumur*, 49.

⁹⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 58.

*gelir sonra da kendi yollarına giderlerdi. Hiçbir bağ ve yükümlülük olmadan yaşamak onu mutlu ediyordu. Fikir akımları arasında da gidip geliyordu.*⁹⁵

Sadık'ın İbrahim, Sabri ve Nuha adında çocukları olmuştu. Tahir'in ise Derya adında bir kızı vardı. İsmail'in ise Hebatallah adında bir oğlu olmuştu. Yakın arkadaşlar olan Tahir ve Sadık'ın çocukları Derya ve İbrahim birbirleriyle evlenmiş ve Nebile adında çocukları olmuştur. Yıllar geçse de, şu paragrafta anlatıldığı gibi ilkokulda başlayan arkadaşlıkları ömürlerinin sonuna kadar devam etmiştir:

*Allah bizi kem gözlerden korusun. Yetmiş yıl akıp geçti ve hiçbirimiz bu vefalı dostluğa zarar verecek tek bir kelime bile söylemedik. O zaman, bu saf arkadaşlık ilelebet sürsün ve tüm dünyaya örnek olsun.*⁹⁶

Aile hayatları ile arkadaşlıklarını bir arada yürütmüşler, sıkıntılarını düşüncelerini birbirleriyle paylaşmışlar ve hayat boyu birbirlerine destek olmuşlardır.

2.9.6.Din

Necib Mahfûz'un eserlerine baktığımızda genelde şu üç konuya daha fazla önem verdiğini görüyoruz; aşk, politika ve din. Yazar din konusu hakkında çok fazla yorum yapmak istemesede dine ve aşk konularına olan ilgisini politikaya olan ilgisinin bir uzantısı olarak görür ve ona bağlı olduğunu düşünür.⁹⁷

Yine Necib Mahfuz'un dine olan bakış açısına bakacak olursak şu birkaç bilgidan bahsetmekte fayda var. Yazar Ramazan ayına girdiğinde arkadaşlarını da yanına alarak Hüseyiniye'de bir camide Kur'an okuyan Ali Mahmud'u dinlemek için giderdi. Gittiği bu yerlerde o kadar uzun kalmıştır ki sabah saatlerinde bile onu orda görenler olmuştur. Mahfûz Hüseyin Camisi'nin içinde bulunan Hz.Hüseyin'in makamını hayatı boyunca ziyaret etmiştir. Bu da aslında onun dine verdiği önemi bize göstermektedir.

Ayrıca Abdulbasit Abdussamed'e değer verdiğini ve din ile din adamlarının birbirinden ayrı olduğunu söylemiştir. Bu bilgiler bize birazda olsa Mahfûz'un bu

⁹⁵ Mahfûz, *Kuştumur*, 70.

⁹⁶ Mahfûz, *Kuştumur*, 147.

⁹⁷ Çev Süheyla ve Hale Bay, "Necip Mahfuz ' un Romanlarında Din", 2013, 108.

konuda ki görüşlerini açıklamaktadır.⁹⁸Yazarın, bu eserinde de din unsuruna önemli ölçüde yer verdiğini görmekteyiz. Romanda anlatılan beş arkadaşın gerek kendilerinin gerekse ailelerinin dine verdiği önem anlatılmaktadır. Aslında bu anlatılan kişiler ve Mısır halkı her ne kadar birçok konuda dine bağlı olsalarda, dinin kurallarıyla pek uyuşmayan durumlarda görülmektedir. Bunda batılılaşma da dâhil pek çok etken bulunmaktadır. Romanda anlatılan beş arkadaşın düzenli konuştuğu konulardan biriside din konusudur. Akşamları bu dünya ve öteki dünya hakkında muhabbet ettikleri ve haram olan bir şey düşündükleri vakit birbirlerine mahşeri ve mezardaki işkenceleri hatırlattıkları belirtilir. Ancak zaman zaman özellikle ergenliğe girdiklerinde bazı yanlışlıklara düşmüşlerdir. Bununla birlikte dine bağlı olmalarının vermiş olduğu titizlikle de hemen tövbe edip pişman olmuşlardır. Bu yüzden bazıları bu konuda başarısız olsada yine de evlenme konusuna ayrı bir önem vermişlerdir.

Kitapta şahıslar tanıtılırken kendilerinin ve ailelerinin dindarlık durumlarından, ne kadar namaz kılıp oruç tuttuklarından da bahsedilir. Örnek olarak Hammade ile ilgili verilen şu bilgilere bakabiliriz:

Bir süre düzenli olarak namaz kıldı ama sonra vazgeçti.

‘Sadece babam düzenli olarak namaz kılıyor,’ dedi Hammade

‘Ya annen?’ diye merak etti Sadık.

‘O namaz kılmıyor. Oruç da tutmuyor.’⁹⁹

Tahir ve ailesi hakkında ise şu bilgileri görmekteyiz:

El-Armalavi Villası’nda hiç kimse din hakkında olumlu ya da olumsuz bir söz etmememişti. Dini vecibeleride yerine getirmiyorlardı: Ramazan ve bayramlar sadece hizmetçiler arasında uygulanan dini faaliyetlerdi. Sadık Safvan’ın derin inancı ve dini faaliyetlerinin aksine, Tahir’in yetiştirilme tarzının pagan olduğu ve hatta hiçbir dine dayanmadığı söylenebilirdi. Kız kardeşleri Tahiya ve Hiyem de aynı vaziyetteydiler.¹⁰⁰

⁹⁸ Ercan Baran Yakup Civelek, “Necip Mahfuz’un ‘Bedletu’l-Esir”adlı hikayesinin türkçe çevirileri ve film uyarlaması üzerine bir değerlendirme” 5, sayı 1 (2020): 55.

⁹⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 10.

¹⁰⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 13.

Ergenliğe adım attıklarında içlerinde oluşan değişik hislerin farkındaydılar. Ve inançlarına ters düşecek bir hareket yapmak istemiyorlardı. Ancak beş arkadaşın hepsi de bu hassasiyete sahip değildi. Dini hassasiyet konusunda aralarında en çok Sadık öne çıkmaktadır:

Sadık Safvan sevgi uyum ve istikrarlı bir evlilikle kutsanmış bir evde yaşıyordu.

Bu evin tek çocuğu olarak, her türlü ilgiyle kuşatılmıştı –ama ergenliğe adım atması gizlenmesi gereken bir sır gibi görülüyordu. Ergenlik döneminde, ne bir öğretmen ne de bir hizmetçiye karşı, inancına ters düşecek bir şey düşündü.

*‘Bunun tek ilacı evlenmek,’ dedi bize bir gün. ‘Ama ne zaman evleneceğiz’.*¹⁰¹

Çok geçmeden evlenmeyi düşünüyorum, dedi bir gece.

Bu sefer o kadar şaşırmadık, ne kadar dindar ve iffetli olduğunu biliyorduk”¹⁰²

Romanda genel anlamda bazı istisnalarla birlikte halkın dini geleneklere bağlı olduğunu anlıyoruz. Şu satırlarda gördüğümüz gibi örneğin kıyafet olarak dini kuralların dışına çıkan bir insan gördüklerinde onun batıya özendiğini düşünmektedirler:

O da orta sınıftan gelen, on altı yaşında bir kız. Başörtüsünü takmadan, tek başına akrabalarını ziyarete geliyor: onun batılılaştığını düşünüyorlar.”¹⁰³

Aralarında dini konulara en az önem veren Hammad idi. O, evlenmeye gerek duymuyordu. Çünkü kimsenin sorumluluğunu alamazdı. Özgür yaşamaya alışmış bir kişiliği vardı. Zaten son zamanlarda kendini haşhaş bağımlılığına kaptırdığı için hayat düzeni tamamen bozulmuştu.

Her zaman iyi bir okuyucu, dinleyici, gözlemci, allahsız bir ayyaş ve haşhaş içicisiydi. Ama haşhaş ona hükmetmeye başlamıştı. Gözlerindeki kasvetten, hareketlerindeki hantallıktan ve küçümseyici tavırlarından belli oluyordu.”¹⁰⁴

Hammad el-Halavani’nin geniş kapsamlı hayatı devam ediyordu ve hiçbir yükümlülük taşımadan bilginin sınırlarında gezinmek gibi eğlenceli işlerden de

¹⁰¹ Mahfûz, *Kuşumur*, 20.

¹⁰² Mahfûz, *Kuşumur*, 49.

¹⁰³ Mahfûz, *Kuşumur*, 42.

¹⁰⁴ Mahfûz, *Kuşumur*, 94.

*elini eteğini çekmemiştir. Zenginliğinin onu bizden uzaklaştıracağı endişesini de atlamamıştı. Yeni ortamlara girip yeni insanlarla birlikte olmayı seviyordu.*¹⁰⁵

2.9.7.Ölüm

Ölüm en genel anlamıyla hayatın sona ermesi olarak tanımlanabilir. Tabi bu anlamı tamamen yok olmak şeklinde ele alamayız. Ölüm, bu dünyaya ait olan bedenin ölmesi, ruhun ise ondan ayrılarak başka bir âleme intikal etmesidir. Çünkü ruh bakidir yok olmaz. Hayatta her canlı için ölüm kaçınılmazdır. Kur'an-ı Kerim'de de Allah "Her canlı ölümü tadacaktır" (Al-i İmran 3/185) buyurmuştur.

Allah ölümü de hayatı da imtihan için yaratmıştır. Bunu da şu ayetlerde görmekteyiz.

"O, hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek için ölümü de dirimi de takdir edip yaratandır. (Mülk, 67/2)

Burada yapılması gereken ölüm gelip çatmadan hazırlığı en iyi şekilde yapmaktır. Allah'ın bizden istediği şekilde yaşayıp, ona layık kul olabilmektir.

Ölüm konusu romanımızda da sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Yazar eceli gelen herkesin ölümü ile ilgili bir takım bilgiler vermiştir. Romana baktığımızda Sadık ve arkadaşları zaman zaman ölüm kavramından bahsetmişler ama tarihinin bilinmezliği sebebiyle düşüncelerinde ölümü hep ertelediklerini belirtmişlerdir.

*-Annem bir gün hepimizin öleceğini söyledi. Annesinin ya da babasının bir gün öleceğini hiç düşünmemişti. Söylediklerinde yeni bir şey yoktu, yine de ölüm bilinmeyen bir tarihe kadar ertelenmiş bir durum olduğu için kendimizi güvende hissediyorduk. Hepimiz ölüme sözde boyun eğiyorduk ama kalbimizde onu belirsiz bir zamana öteliyorduk. Zaman zaman mezarlığa doğru yol alan cenaze kalabalıklarıyla yanımızdan geçiyor ancak biz bunun bizi etkileyeceğinden hiçbir endişe duymadan göz ucuyla bakıp gidiyorduk"*¹⁰⁶

İnsanoğlu doğası gereği hep ölümden korkmuş ve onu zihninde bilinmeyen bir zamana ertelemiştir. Oysa ölüm korkulacak bir şey veya bir yok oluş, bitiş değildir. O

¹⁰⁵ Mahfûz, *Kuşumur*, 93.

¹⁰⁶ Mahfûz, *Kuşumur*, 8.

ebedi hayatın başlangıcı ve bu dünyanın sıkıntılarından, yüklerinden bir kurtuluş, özlemini çektiğimiz güzel bir hayata kavuşmaktır.

2.10.Anlatım Teknikleri

2.10.1.Müdahil Anlatıcı

Kuştumur Kahvehanesi adlı romanda anlatıcı aslında romanın içinde geçen beş arkadaşın biridir. Ancak kendisi ile ilgili herhangi bir bilgi görmemekteyiz. Daha çok olaylara dışarıdan bakan, gözlemlerini ifade eden, arkadaşlarını tanıtan konumundadır. Bu başlıkta da anlatıcının romana yaptığı müdahalelere birkaç örnek vermiş olacağız. Anlatıcının müdahaleleri genelde izlenimlerini, duygularını ifade etme biçiminde ortaya çıkmaktadır:

Ne kadar iyi insanlar,’dedi Sadık. ‘Sanki içimizden biri gibiler. Zübeyde Hanım tuzlama balığa bayılır ve babam da arada sırada istemekten çekinmez. Annem Zübeyde hanım’a babamın soğan yemeden duramadığını söyleyince, balıkların yanında soğan da getirmeye başladı.”

Sadık bu hikâyeyi sanki insanlık tarihindeki mucizevi olaylardan biriymiş gibi ezberden anlatıp dururdu. Hepsinden öte, aramızdaki en yakışıklı çocuk da oydu. Açık renk tenli, orta boyluydu; düzgün yüz hatlarına sahipti; derin, kara gözleri ve ipek gibi simsiyah saçları vardı.”¹⁰⁷

Anlatıcı daha sonra ikinci paragrafta gördüğümüz gibi kendi düşüncelerini beyan etmiştir.

2.10.2.Otobiyografik Anlatım

Otobiyografik metinler aslında yazarın kendisine ve yaşantısına dair aktarımlardan oluşmaktadır. Bizim incelemiş olduğumuz roman anlatıcı ağzından yazıldığı için ve anlatıcıda hikâyenin konusu olduğu için otobiyografik metin gibi gözükmemektedir. Kuştumur kahvehanesi adlı romanımızın otobiyografik teknikle yazıldığını şu örneklerden görebiliriz:

¹⁰⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 9.

Kuştumur Kahvehanesi, delikanlılıktan çıkıp adamlığa geçişimizin ilk adımlarına şahit oldu. Hayatımızı iş, kültür ve akşam muhabbetleri arasında geçiriyorduk. Siyasi yaşamlarımız umut ve talihsizlik arasında gidip geliyordu. Sanki zorlu ve derin köklere sahip mücadelelere zincirle bağlanmış, acı çekiyorduk. Bu sırada, bizler dünyevi başarılar için beklerken aramızda Hammade gibi, parayla kendini güvence altına alıp ayakları yere sağlam basanlarda vardı. Akşamlarımız kimi zaman yeni nesil üzerine tartışmalarla da süsleniyordu...’’¹⁰⁸

2.10.3.Diyalog

Hikâye ve romanlarda anlatıcının veya yazarın aradan çekilerek roman kahramanlarının konuşmalarını diyalog şeklinde sunmaları yani aracısız olarak aktarmaları eserin yapısını çeşitlendirirken tiyatro oyunu izliyormuş izlenimi verir. Böylece okuyucu izleyen, gören, seyirci konumunda romana katılmış olur.

İncelemiş olduğumuz romanda ise diyalog tekniğini sıkça görmekteyiz. Anlatıcı olayları kendi gözlemleriyle, duygularıyla anlatsada zaman zaman aradan çekilerek insanların birbirleri ile olan ilişkilerine bizzat biz şahit oluyormuşuz gibi hissetmemizi sağlamaktadır.

‘İstemeye istemeye tıp fakültesine girdim, işte benim fikrim bu,’ dedi Tahir.

‘Sen bir çocuk değilsin,’ dedi babası. ‘Ne istiyorsun?’

‘Benim istikbalim şiir ve gazetecilikte, dedi.

‘Çok kötü haberler bunlar’, diye karşılık verdi paşa.

‘Mesele aslında çok basit baba.’

‘Aklındaki şeyler başka bir felakete yol açacak.’

‘Ah, ne büyük hayal kırıklığı!’ diye bağırdı annesi, ellerini başının arasına alarak.

‘Çok üzgünüm,’ dedi. ‘Ama başka seçeneğim yok.’

Hikâyesini, ‘Villa ağlama çadırı gibi ve bende çok öfkeliyim,’ diyerek bitirdi.

¹⁰⁸ Mahfûz, *Kuştumur*, 75.

‘Tekrar düşünmeyecek misin?’ diye sordu Sadık’’¹⁰⁹

2.10.4.İç Monolog

İç monolog tekniğinde anlatıcı ya da hikâyede anlatılan kahramanlar kendi kendine konuşmakta ve okuyucuda konuşma yoluyla yapılan bu sahneyi izlemekte ve dinlemektedir. Bu şekilde bir anlatımla yazıya doğallık verilir. Ve konuşma dilinin havasına yakın bir anlatım olur. Romanımızdan örneklendirecek olursak kuştumur kahvehanesi ile ilk tanışmalarında şöyle bir duyguya kapılırlar:

“Hurma ağacı artık buluşmak için uygun bir yer değil, ’dedi.

‘Tam size göre bir kahvehane buldum.’

‘Kahvehane’ sözcüğü yasaklı olarak gördüğümüz bir yerdi, bizi ürküttü.

‘Ellerinde nargile, babamız yaşındaki adamların arasında nasıl otururuz?’¹¹⁰

Burada son kısımda anlatıcı içinden geçen şaşkınlığı kendi kendine konuşma yoluyla belirtmiştir.

İç monolog tekniği aslında insanın psikolojisini yansıtır. Ve yaşamın gerçeklerini verdiği için hikâyenin inandırıcılığını da artırmaktadır. Bu teknik pek çok hikâye ve romanda sıkça kullanılmaktadır. Böylece hem anlatıcının hem de hikâye kişilerinin iç gerçekliklerini bize ulaşmasını sağlamaktadır.

Aslında kültürel olarak Vefdci ya da Liberal Anayasacı olarak ayrılmıyorduk. Siyasi tutkularımız da muhaliflerimize olan takdir duygularımızı törpülemiyordu. Gerçekten de, İngiltere düşmanımız olmasına karşın bazı İngiliz yazarlarından etkilenmediğimizi söyleyebilir miydik?’¹¹¹

2.10.5.İç Çözümleme

Bu teknik romanda anlatılan kişilerin iç dünyalarını aydınlatmada ve okuyucuya bilgi verme konusunda yardımcı olmaktadır. Anlatıcı hikâye kişileriyle ilgili detaylı şekilde bilgilere sahip olmakla birlikte bazen onları kendi bakış açısıyla da anlatmaktadır. Bu kısımlarda iç çözümlemeler yapılmış olup kişiler daha yakından tanıtılmaktadır. Romandan alıntıladığımız şu kısımlar buna örnek gösterilebilir:

¹⁰⁹ Mahfûz, *Kuştumur*, 54.

¹¹⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 28.

¹¹¹ Mahfûz, *Kuştumur*, 53.

Yaşadığı faciaya saygımızdan sustuk. Belki de meseleyi daha sonra tekrar gündeme getirirdik. Aslında yüzünden her şey okunuyordu. Bu adam mutlak özgürlüğe tapıyordu ve bunu elde edebileceği maddi olanaklara da sahipti. Ama bir insan nasıl olur da hiçbir şeye bağlanmadan yaşayabilir? İsmail Kadri, Hammade'nin birini gerçekten sevemeyeceğini düşünüyordu. Yine de bu kızı sevmişti işte. Aşk, çılgın âşıkların ki ya da sinemalardaki gibi olmak zorunda mıydı? Bu dünyada, Hammade eserlerin sadece sergilendiği, satılmadığı bir müzede gibiydi..."¹¹²

Her zaman iyi bir okuyucu, dinleyici, gözlemci, allahsız bir ayyaş ve haşhaş içicisiydi. Ama haşhaş ona hükmetmeye başlamıştı. Gözlerindeki kasvetten, hareketlerindeki hantallıktan ve küçümseyici tavırlarından belli oluyordu."¹¹³

2.10.6.Tasvir

Roman, hikâye, öykü türü eserlerde tasvir'in amacı göstermektir. Hikâyenin geçtiği yeri, zamanı ve hikâyede rol alan kişileri tanıtmayı, okuyucuların gözünde canlandırmayı hedefler. Tasvir aracılığıyla anlatılan kurmaca metin somutlaştırılır. Ve olaylara gerçeklik kazandırılmaya çalışılır. Öykü ve romanlarda en çok çevre tasvirleri ön plana çıkmaktadır. Ancak tahlilini yapmış olduğumuz Kuştumur Kahvehanesi adlı romanda insan tasvirlerinede sıkça yer verilmiştir. Çünkü romanın konusu beş arkadaşın yıllar boyu süren birlikteliğine dayanmaktadır. Bunun sonucu olarakta roman karakterleri detaylı bir şekilde bize tanıtılmaktadır. Romanımızda yer verilen kişi tasvirlerine şu örnekten ulaşabilmekteyiz;

İsmail Kadri Süleyman'ın da hurma ağacının altında söyleyeceği şeyler vardı. Esmer, güçlü yapılı, bal rengi gözlü, büyük burunlu, zeki görünümlü bir çocuktü. Babası Kadri Süleyman Efendi, demiryollarında çalışıyordu. İsmail'de cüssesi dışında tıpkı ona benziyordu."¹¹⁴

Sadık bu hikâyeyi sanki insanlık tarihindeki en mucizevi olaylardan biriymiş gibi anlatıp dururdu. Hepsinden öte, aramızdaki en yakışıklı çocuk da oydu.

¹¹² Mahfûz, *Kuştumur*, 73.

¹¹³ Mahfûz, *Kuştumur*, 94.

¹¹⁴ Mahfûz, *Kuştumur*, 14.

*Açık renk tenli, orta boyluydu; düzgün yüz hatlarına sahipti; derin, kara gözleri ve ipek gibi simsiyah saçları vardı*¹¹⁵

Romanda çevre tasvirlerine de yer verilmiştir. Özellikle hikâyenin geçtiği yer olan ve roman boyunca adını duyacağımız Abbasiye detaylarıyla tasvir edilerek gözümüzde canlandırılmaya çalışılmıştır.

*Kayıp gençliğindeki Abbasiye. Uçsuz bucaksız bir çölün ortasında bir vaha. Doğusunda, küçük kaleleri andıran belli belirsiz konaklar, batısında saklı bahçeleri ve yeni olmalarıyla övünen küçük küçük kümelenmiş evler. Hurma, kına ve dikenli armut ağaçlarından oluşan yeşil alanlarla sarmalanmış. Heliopolis varoşlarıyla Ataba Meydanı arasındaki eski yollarda mekik dokuyan beyaz tramvayın uğultusu da olmasa, tam anlamıyla sessiz ve sakin bir yer olacak. Esen kuru çöl yeli, kırlardan taşıdığı en derin kokuları savurarak insanın kalbindeki gizli aşkı uyandırıyor.*¹¹⁶

2.10.7.Gözleme Dayalı Anlatım

Kuştumur Kahvehanesi adlı romanımızda zaman zaman anlatıcının gözlemlerine dayanan kısımları görmekteyiz. Olayları hem içinde bulunduğu arkadaş grubuna dâhil olarak anlatmasının yanı sıra hem de dışarıdan bir gözlemci edasıyla bir takım açıklamalar ve tasvirlerde bulunmuştur. Anlatıcının gözlem çevreleri olayların geçtiği mahalleler, roman kahramanlarının fiziki ve duygusal özellikleri, sokaklar, caddeler gibi yerler şeklinde olmuştur.

*Doğru, Abbasiye ilk dönemlerinde sakin, yemyeşil bir yerdı ama eski bölgenin her iki yanında da açılan dükkânlarla birlikte beyaz tramvayı da tarihte ki yerini almıştı. Şimdi ise kalabalık, sokakları gençlerle dolu, hem özel hem de devlete ait araçların gezindiği, insan kalabalığı ve gürültüsüyle karmaşanın hâkim olduğu bir yerdı ama yine de hiçbirimiz burayı terk etmemiştik*¹¹⁷

Gittikçe azalan arkadaş çevremizde Tahir Ubeyd zekâsıyla ay gibi parlıyor, simsiyah gecede kuyrukluyıldız gibi ışıltıyordu. Daha ilk günden, Liberation Magazine'de editörlük yapması istenmişti. Neden? İkiyüzlülerden ya da güvenilir ahbablarından biri değildi ama o eski popülist duyguları devrimi

¹¹⁵ Mahfûz, *Kuştumur*, 9.

¹¹⁶ Mahfûz, *Kuştumur*, 5.

¹¹⁷ Mahfûz, *Kuştumur*, 112.

daha doğmadan fark etmesini sağlamıştı. Partilerle arasına mesafe koyarak da akıllılık yapmıştı. Bir süre sonra, devrime olan inancının kabul edilmesinden ziyade doğallığı ve samimiyeti sayesinde kültürel faaliyetlerden sorumlu görevlilerle arasında dostane bir ilişki kurulmuştu.¹¹⁸

2.10.8.Özetleme

İncelemiş olduğumuz romanda olaylar uzun yıllara yayılarak yani beş arkadaşın ilkokuldan yaşlılıklarına kadar olan süreç anlatıldığı için yazar bazı kısımları daha yüzeysel anlatma girişiminde bulunmuştur. Eserin belli yerlerinde bir takım konular sanki hızlandırılmış bir tarzda sunulmuştur. Bu ise hikâye ve romanlarda özetleme tekniği ile karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak Sadık'ın dükkân açma ile çalışmaya başlama ve kısa sürede işi öğrenmesinin anlatıldığı kısım verilebilir;

“Çocuk oyunu, bizim kuşkulu bakışlarımız altında ciddi bir işe dönüştü. Dükkân kiralandı ve bir marangoz tutuldu, paşa dükkânı çekip çevirmesi için bir adamını gönderdi, adam Sadık'ın hesaplarını kontrol altına aldı ve ona ticaretin püf noktalarını öğretti. Paşa aynı zamanda onu tanıdık toptancılarla tanıştırdı ve kefil oldu. Yaz bitip de üniversite açılmadan önce Sadık dükkânında, süsleme kâğıtları, içecekler, sigaralar, tıraş malzemeleri, nakışlar, çeşit çeşit çikolatalar, fıstıklı tatlılar, sukabağı tohumları ve yer fıstıklarıyla dolu rafların arasında kurum kurum kuruluştuk. Biz de bu yeni duruma ayak uydurmalı ve ona hak ettiği saygıyı göstermeliydik ama başlarda bu da bize bir oyun gibi geldi.

Dükkânın önünden geçiyor, birbirimize gülümsüyor, onun ahşap tezgahın ardında dikilmesini ya da bir şeylerle uğraşmasını izliyor, müşterilerini, genç oğlanları ve kızları, kadınları seyreliyorduk...”¹¹⁹

2.10.9.Geriye Dönüş

Anlatıcı geriye dönüş tekniğini kullanarak zaman zaman eskileri gözünde canlandırmıştır. Hatıraların anlatıldığı bu kısımlarda anlatıcı geçmişe özlem duymaktadır. Böylece romanın son kısımlarına gelmiş bulunan okuyucuları da ilk olayların başladığı zamana götürmektedir. Bu da romana bir çeşit anlatım zenginliği

¹¹⁸ Mahfûz, *Kuşumur*, 110.

¹¹⁹ Mahfûz, *Kuşumur*, 49.

sağlamaktadır. Anlatıcının eski Abbasiye'yi hatırlayarak geçmişe dönüğü şu satırları örnek olarak verebiliriz:

Eski Abbasiye'den hiçbir iz kalmış mıydı acaca? Tarlalar ve yeşillikler neredeydi? Hurma ağacı ve altında oturan çocuklar neredeydi, peki ya hintincirleri? Saklı bahçeleriyle evler neredeydi? Konaklar, villalar, aristokrat hanımlar? Beton cangıllarından ve çığına dönmüş kalabalıklardan başka bir şey görebiliyor muyduk? Sadece curcuna ve karmaşanın sesini mi duyuyorduk? Ardımızda sadece saçma sapan bakışlar mı kalacaktı?"¹²⁰

¹²⁰ Mahfûz, *Kuştumur*, 146.

SONUÇ

İncelemiş olduğumuz romanda hepsi farklı hayatlara ve farklı aile yapılarına sahip olan beş arkadaşın tanışmaları ilkokula dayanmaktadır. Bu farklılıklara rağmen birbirlerine sınımsız tutunabilmiş, dostlukları yıllarca aynı bağlılıkla devam etmiştir. Romana da adını vermiş olan “Kuştumur Kahvehanesi” ise beş arkadaş için hurma ağaçlarından vazgeçerek rahatça buluşabilecekleri, anılarını paylaşabilecekleri vazgeçemedikleri bir yer konumundadır. Dostluğun senelerce devam etmesinin önemi kadar bu kahvehane de önemlidir bizim için. Çünkü hayatları boyunca buluşmalarına acılarına sevinçlerine ortak olmuştur. Hepsi için ortak olan, önem verdikleri başka konular da vardır: Aşk ve siyaset. Kendilerine uygun, beğendikleri kişilerle evlenip aile kurmak onlar için hep önemli olmuştur. Bu konuya en çok önem veren karakter ise Sadık Safvan’dır. Birden fazla yaptığı evliliklerle arkadaşlarından daha farklı bir hayat yaşamıştır. Onlar için bir diğer önemli konu ise Mısır’ın bağımsızlığıdır. Vefd Partisi’ne sıkı sıkıya bağlıdırlar. Partide ve ülkenin başkanlık seçimleri gibi konularda olan değişiklikleri büyük bir önemle takip etmektedirler.

Necîb Mahfûz’un yayınlamış olduğu “Kuştumur Kahvehanesi” adlı bu romanın tıpkı diğer romanlarda olduğu gibi zaman, mekan unsurlarının dışında fiktisel bir yönü olduğunu da bilmekteyiz. Yani yazarın bize iletmek istediği bir mesaj mevcuttur. İşte bu romandan çıkardığımız sonuç ise arkadaşlığın ne derece önemli olduğu ve toplumda birbirinden farklı birçok kesimin birlikte yaşadığı ve bu farklılıklarında aslında toplumu ayakta tutup birbirine bağlaması şeklinde anlamaktayız.

Ayrıca bu çalışmamızda bir romanda yer alan şahısların fiziki, ahlaki, sosyal özellikleri ve mekan, zaman, tema gibi unsurları ayrıntılı analiz ettikten sonra birbirleri ile ilişkili olacak şekilde mesajı anlamaya çalıştık. Çünkü romanı oluşturan bu unsurları tek başlarına değilde bir bütün şeklinde ele alarak romanın daha iyi anlaşılacağını görmüş bulunmaktayız.

KAYNAKLAR

- Antakyalıoğlu, Zekiye. *Roman Kuramına Giriş*. 1.Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*. Papirüs Yayınları, 1999.
- Başarslan, Suzannur. *Roman Nedir, Nasıl Yazılır*. Derin Düşünce Fikir Platformu, y.y.
- Civelek, Yakup ve Ercan Baran. “Necip Mahfuz’un ‘Bedletu’l-Esir’’adlı hikayesinin türkçe çevirileri ve film uyarlaması üzerine bir değerlendirme” 5, sayı 1 (2020): 55.
- Doğaner, Suna. “Mısır”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004.
- Esen, Nuket. *Aile Kurumu*. Ankara, 1991.
- “Hüda Necîb Mahfûz”. Erişim 22 Haziran 2022. <https://turkish.aawsat.com//home/article/1908421/hüda-necib-mahfuz-babamın-unutulmasından-korkuyorum>.
- Kavaz, İbrahim. “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, 2012, 93–110.
- “Konu Nedir? Tema Nedir?”. Erişim 21 Haziran 2022. <https://www.turkedebiyati.org/tema-konu-nedir.html>.
- Mahfûz, Necîb. *Kuştumur*. Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2006.
- “Milli Kütüphaneler Listesi”. Erişim 21 Haziran 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Millî_kütüphaneler_listesi.
- “Mısır”. erişim 22 Haziran 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mısır>.
- “Mısır’a Necîb Mahfûz’un Penceresinden Bakmak”. Erişim 21 Haziran 2022. <http://www.sabitfikir.com/elestiri/misir-necip-mahfuz-un-penceresinden-bakmak>.
- “Mısır Milli Kütüphanesi”. Erişim 22 Haziran 2022. <https://nereye.com.tr/misir-milli-kutuphanesinin-dijital-eserler-veritabani-artik-internet-uzerinde/>.
- Murat, Turgay. “Mısır Siyasetinde Vafd Partisi Wafd Party In The Egypt Politics From The Foundation Until The End Of The Second World War Turgay MURAT”, y.y., 159–73.
- “Necîb Mahfûz”, Erişim 22 Haziran 2022. <https://www.gzt.com/mecra/etiketlere-lanet-eden-adam-necib-mahfuz-3493471>.
- “Necîb Mahfûz”, Erişim 22 Haziran 2022. <https://www.msxlabs.org/forum/edebiyat-ww/274458-necib-mahfuz.html>.
- Özer, Yusuf Ziya. *Mısır Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi Yayınları, 1987.
- Randall, William L. *Bizi Biz Yapan Hikayeler*. Ayrıntı Yayınları. İkinci bas. İstanbul, 2014. <http://marefateadyan.nashriyat.ir/node/150>.
- Rasheed el-Enany. “Necip Mahfuz’un Romanlarında Din”, çev. Süheyla Hale Bayırbaş. 2013, 101–8.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı*. Ötüken Yayınları, 2008.
- “Urâbi Paşa Ayaklanması”. Erişim 22 Haziran 2022. <https://artsandculture.google.com/entity/m02v69t?hl=tr>.
- Ürün, Ahmet Kazım. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018.

- Ürün, Ahmet Kazım. *Necip Mahfuz Ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*. Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002.
- “Vefd Partisi”. Erişim 22 Haziran 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Vefd_Partisi.
- Yıldız, Musa. “Necîb Mahfûz’un Sembolik Romanları”. Gazi Üniversitesi, 1998.
- Yıldız, Musa. “Necîb Mahfuz”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2019.
- Yıldız, Musa. “Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Kısa Hikayeleri)”. Gazi Üniversitesi, 1992.
- Yıldız, Musa. “Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)”. *Nüşa Dergisi*, 2009.
- Yıldız, Musa. “Türkiye’de Necip Mahfuz Literatürüne Genel Bir Bakış”, y.y.

EKLER

Ek 1:Vefd Partisi'nin kurucusu Sa'd Zaglül

Ek 2: Necîb Mahfûz

Ek 3: Han el-Halili arşısı

Ek 4: Asvan Kenti

Ek 5: Mere de Dieu okulu

Ek 6: Mustafa Nahhas Paşa

Ek 7: Mısır Milli Kütüphane

Ek 8: Tahrir Meydanı

Ek 9: Kahire

Ek 10: Necîb Mahfûz ve Ailesi

Ek 11: Vefd Partisi'nin bayrağı

Ek 12: Abidin Paşa Ayaklanması

